

Η Σύγχρονη
Πολιτική Ηγεσία
και η

ποίηση

της
Πολιτικής

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Σχολή Κοινωνικών Ανθρωπιστικών
Επιστημών Και Τεχνών

Τμήμα Διεθνών & Ευρωπαϊκών Σπουδών

Δημήτριος Ματσούκας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ, ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ
ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

A.M. : M01415

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ ΚΑΙ Η 'ΠΡΟΕΔΡΟΠΟΙΗΣΗ' ΤΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

THE CONTEMPORAL MODERN POLITICAL LEADERSHIP AND
THE 'PRESIDENTIALIZATION' OF POLITICS

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ ΗΛΙΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ-ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2017

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

*Στα όνειρα,
και σε αυτούς που μας εμπνέουν.*

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ:

Βραχυγραφίες.....	7
Προλογικό σημείωμα.....	8
Εισαγωγή.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	12
Η πολιτική ηγεσία: οι κλασσικές θεωρίες και οι θεωρητικές προσεγγίσεις. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη. Η εξουσία, το πολιτικό πλαίσιο, οι πόροι εξουσίας και οι υποστηρικτές του ηγέτη.....	12
1.1. Οι κλασσικές θεωρίες για τον ορισμό του φαινομένου της πολιτικής ηγεσίας....	12
1.2. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της πολιτικής ηγεσίας.....	14
1.3. Τα χαρακτηριστικά και η συμπεριφορά του ηγέτη.....	20
1.4. Η εξουσία, το πολιτικό πλαίσιο, οι πόροι εξουσίας και οι υποστηρικτές του ηγέτη.....	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	29
Το ιδεολόγημα της ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής και οι βασικές της πτυχές. Οι θεμελιωτές και οι επικριτές του ιδεολογήματος.....	29
2.1. Η θεωρία της ‘προεδροποίησης’, presidentialization, της πολιτικής, στις σύγχρονες δημοκρατίες, των Thomas Roguntke και Paul Webb. Ο ορισμός, το περιεχόμενο, τα αίτια, οι όψεις και οι διαβαθμίσεις του ‘φαινομένου στα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα του δυτικού κόσμου.....	29
2.1.1. Ο ορισμός, το περιεχόμενο και τα αίτια της ‘προεδροποίησης’.....	29
2.1.2. Οι όψεις και οι διαβαθμίσεις του ‘φαινομένου’ της ‘προεδροποίησης’.....	34
2.2. Οι συγκλίνουσες και οι αποκλίνουσες μελέτες με τη θεωρία των Thomas Roguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’ και οι εναλλακτικές προσεγγίσεις της.....	36
2.2.1. Οι συγκλίνουσες μελέτες με τη θεωρία των Thomas Roguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’.....	36
2.2.2. Κριτικές και εναλλακτικές προσεγγίσεις της θεωρίας των Thomas Roguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’.....	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	43
Η ‘προεδροποίηση’ και η ‘προσωποποίηση’ της πολιτικής στο προεδρικό σύστημα των Η.Π.Α., το ημιπροεδρικό σύστημα της Γαλλίας και τα κοινοβουλευτικά συστήματα της Ιταλίας, της Μ. Βρετανίας, της Γερμανίας, της Ολλανδίας και της Δανίας. Η επιρροή των ‘χαρισματικότερων’ πολιτικών ηγετών, ανά κράτος, σε κόμμα και κυβέρνηση και η απήχησή τους στα μέσα μαζικής επικοινωνίας πριν και κατά τις εκλογές.....	43
3.1. Το προεδρικό σύστημα των Η.Π.Α. Οι περιπτώσεις των John Kennedy, Ronald Reagan και Bill Clinton.....	43
3.1.1. Η στελέχωση του Υπουργικού Συμβουλίου και του Προεδρικού Γραφείου.....	43
3.1.2. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε κυβερνητικό επίπεδο και το προεδρικό στυλ διοίκησης.....	44
3.1.3. Η προεδρική πολιτική ηγεσία και το Κοινοβούλιο.....	46
3.1.4. Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. και η εκλογική απήχηση των προέδρων.....	48
3.1.5. Η διαδικασία επιλογής υποψήφιων για την προεδρία. Η προσωποποίηση της εκλογικής εκστρατείας εις βάρος της ισχύος των κομμάτων.....	49
3.2. Το ημι-προεδρικό σύστημα της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας. Οι περιπτώσεις των Francois Mitterrand και Jacques Chirac.....	49
3.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας.....	49
3.2.2. Το κομματικό πρόσωπο της ‘προεδροποίησης’.....	51
3.2.3. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.....	52
3.2.4. Το εκλογικό πρόσωπο.....	53
3.3. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Ιταλίας και το φαινόμενο Silvio Berlusconi..	53
3.3.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο της ‘προεδροποίησης’.....	53
3.3.2. Το κομματικό πρόσωπο.....	54
3.3.3. Το εκλογικό πρόσωπο.....	55
3.4. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Μεγάλης Βρετανίας. Οι περιπτώσεις των Margaret Thatcher και Tony Blair.....	56
3.4.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.....	56
3.4.2. Το κομματικό πρόσωπο.....	59
3.4.3. Το εκλογικό πρόσωπο.....	60

3.5. Το κοινοβουλευτικό ομοσπονδιακό σύστημα της Γερμανίας. Οι περιπτώσεις των Helmut Kohl και Gerhard Schroder.....	62
3.5.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.....	62
3.5.2. Το κομματικό πρόσωπο.....	65
3.5.3. Το εκλογικό πρόσωπο.....	66
3.6. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Ολλανδίας.....	67
3.6.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.....	67
3.6.2. Το κομματικό πρόσωπο.....	68
3.6.3. Το εκλογικό πρόσωπο.....	69
3.7. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Δανίας.....	70
3.7.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.....	70
3.7.2. Το κομματικό πρόσωπο.....	71
3.7.3. Το εκλογικό πρόσωπο.....	72
Συμπεράσματα.....	74
Βιβλιογραφία.....	76
Περίληψη στα αγγλικά.....	78

Βραχυγραφίες.

βλ. : βλέπε.

Η.Π.Α.: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.

Μ. Βρετανία: Μεγάλη Βρετανία.

κ.ά.: και άλλα.

κ.λπ. : και λοιπά.

κ.τ.λ. : και τα λοιπά.

ό.π. : όπως παραπάνω.

σ. : σελίδα.

σσ. : σελίδες.

Προλογικό σημείωμα

Το πολυδιάστατο και περίπλοκο φαινόμενο της πολιτικής ηγεσίας, με την οποία εδώ και αρκετές δεκαετίες ασχολείται διεξοδικά η πολιτική επιστήμη, με αναρίθμητες μονογραφίες, συγγράμματα, άρθρα και επιστημονικά συνέδρια, τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, αποκτά πρόσθετα γνωρίσματα. Ένα από αυτά είναι η αυξημένη ισχύς των πολιτικών ηγετών, όχι μονάχα στα αμιγώς προσωποπαγή πολιτικά κόμματα διαμαρτυρίας, αλλά και στα πολυσυλλεκτικά κόμματα εξουσίας, στις σύγχρονες φιλελεύθερες δημοκρατίες του δυτικού κόσμου.

Πρόκειται για την περίπτωση της ‘προσωποποίησης’ ή εναλλακτικά ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής, όπου μία σειρά παραγόντων και εξελίξεων, όπως διεξοδικά θα παρουσιασθούν παρακάτω, επιφέρουν την υπερπροβολή του προσώπου του ηγέτη και τη διάθεση υλικών και άυλων πόρων εξουσίας στον τελευταίο, σε βαθμό που να αυτονομείται σταδιακά από το κόμμα του αλλά και από το υπουργικό του συμβούλιο, εν καιρώ εξουσίας. Ομολογουμένως η εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, ερευνητικά, παράμετρος της ‘προεδροποίησης’ της σύγχρονης πολιτικής αποτελεί τον πυρήνα της παρούσας διπλωματικής, για την αποπεράτωση ης οποίας χρησιμοποιήθηκαν δευτερογενείς πηγές, όπως εγχώρια και ξένα βιβλιογραφία, καθώς και εκδοθέντα επιστημονικά άρθρα σε επιστημονικά, έντυπα και ηλεκτρονικά, περιοδικά.

Η παρούσα εργασία, σημειωτέον, δε θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την καθοριστική συμβολή, πρώτιστα, του επόπτη καθηγητή μου, του κύριου Κωνσταντινίδη, στον οποίο είμαι ευγνώμων. Από την πρώτη στιγμή με ενθάρρυνε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα και αδιάλειπτα μου παρείχε κάθε είδους διευκόλυνση και συμβουλή, θέτοντας, μάλιστα, μέρος της προσωπικής του βιβλιοθήκης στη διάθεσή μου. Επιπλέον, ευχαριστώ θερμά τον κ. Κουσκουβέλη για τη συνδρομή του στην αποπεράτωση της εργασίας με τις πολύτιμες συμβουλές του, καθώς τόσο ο ίδιος όσο και το ακαδημαϊκό του έργο αποτελούν για εμένα αέναη πηγή έμπνευσης. Επιπρόσθετα δε θα παρέλειπα να ευχαριστήσω το ευγενέστατο και αρκούντως εξυπηρετικό προσωπικό της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, το οποίο απαρακώλυτα μου διέθεσε το απαραίτητο υποστηρικτικό βιβλιογραφικό υλικό. Τέλος, ευχαριστώ εγκάρδια τους οικείους μου, και κυρίως τους

γονείς μου, στους οποίους χρωστάω τα πάντα, για την αμέριστη και παντοειδή στήριξη που μου παρέχουν, καθόλη τη διάρκεια των σπουδών μου, καθώς και τους φίλους μου που είναι δίπλα μου, με ανέχονται και με αγαπούν.

Με τιμή,

Δημήτριος Ματσούκας.

Θεσσαλονίκη, Σεπτέμβριος 2017.

Εισαγωγή.

Κατά τα τελευταία έτη, τόσο στους κύκλους των πολιτικών επιστημόνων και αναλυτών, όσο και σε εκείνους της πολιτικής ενημέρωσης, έχει επισημανθεί η αυξανόμενη τάση της ‘προσωποποίησης’ ή ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής. Πρόκειται για μία τάση, που παρατηρείται τα τελευταία 30 έτη, σε όλα τα πολιτικά συστήματα του δυτικού κόσμου, όπου η συγκέντρωση ολοένα και περισσότερων εξουσιών στο πρόσωπο του πολιτικού ηγέτη προσέλκυσε το ερευνητικό ενδιαφέρον, με σκοπό την ανίχνευση των γενεσιουργών αιτιών του παραπάνω φαινομένου. Το φαινόμενο αυτό, βέβαια, αποτελεί μία μόνο παράμετρο της πολιτικής ηγεσίας εν γένει, το υποκείμενο της οποίας έχει για πρώτη φορά αναλυθεί στην ύστερη φάση του Μεσαίωνα, από τον Machiavelli στο έργο του ‘Il Principe’ (= ο ηγεμόνας).

Σκοπός της παρούσας επιστημονικής εργασίας είναι, όπως και ο τίτλος συνηγορεί, να παρουσιάσει σε ευσύνοπτη και περιεκτική μορφή τις κλασσικές θεωρίες και τις θεωρητικές προσεγγίσεις της πολιτικής ηγεσίας, το πλαίσιο δραστηριοποίησης του πολιτικού ηγέτη, τους διαθέσιμους πόρους και το ρόλο των υποστηρικτών του στη διατήρηση του ηγέτη στην εξουσία και τον προεδρικό θώκο του κόμματός του, παράμετροι που ουσιαστικά μας εισαγάγουν στο θέμα και συνθέτουν το πρώτο κεφάλαιο της διπλωματικής. Άλλωστε τα παραπάνω αποτελούν απαραίτητο ερμηνευτικό οδηγό για την επαρκέστερη και βαθύτερη κατανόηση του κύριου μέρους της εργασίας, των επόμενων δύο κεφαλαίων.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά το ιδεολόγημα της ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής, όπου παρουσιάζεται η επιχειρηματολογία τόσο των θεμελιωτών της παραπάνω θεωρίας όσο και των επικριτών της. Ουσιαστικά, πρόκειται για την παρουσίαση μίας σειράς μελετών έγκριτων πολιτικών επιστημόνων, όπου συγκρίνοντας και αναλύοντας εμπειρικά δεδομένα και στοιχεία, όπως αποτελέσματα εκλογικών αναμετρήσεων, το βαθμό προβολής των υποψηφίων πολιτικών ηγετών στα μέσα ενημέρωσης, ηλεκτρονικά και έντυπα, τις θεσμικές, τις πολιτικές και τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες των εξεταζόμενων κρατών κ.ά.

Τέλος, στο τρίτο κεφάλαιο αναφέρονται περιπτώσεις διάφορων δημοκρατικών πολιτικών συστημάτων (case studies) αντιπροσωπευτικών και των τριών τύπων δημοκρατικού καθεστώτος (προεδρικό, ημι-προεδρικό, κοινοβουλευτικό), αλλά και

case studies ορισμένων επιφανών και χαρισματικών πολιτικών ηγετών, ο ρόλος και η επιρροή τους, κατά την εποχή της διακυβέρνησής τους, εσωκομματικά, ενδοκυβερνητικά και η δημοφιλία τους κατά τη διάρκεια των προεκλογικών εκστρατειών και της θητείας τους στον προεδρικό ή τον πρωθυπουργικό θώκο. Στο ίδιο πλαίσιο, γίνεται καταμερισμός σε επιμέρους υποκεφάλαια, σύμφωνα με τα τρία 'πρόσωπα' του εξεταζόμενου, κάθε φορά, πολιτικού ηγέτη (executive, party and electoral face).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

Η πολιτική ηγεσία: οι κλασσικές θεωρίες και οι θεωρητικές προσεγγίσεις. Τα χαρακτηριστικά του ηγέτη. Η εξουσία, το πολιτικό πλαίσιο, οι πόροι εξουσίας και οι υποστηρικτές του ηγέτη.

1.1. Οι κλασσικές θεωρίες για τον ορισμό του φαινομένου της πολιτικής ηγεσίας.

Μεταξύ των πιο χαρακτηριστικών θεωριών προσέγγισης του φαινομένου της πολιτικής ηγεσίας είναι αυτές των *Niccolo Machiavelli*, *Max Weber* και *Robert Michels*. Ο *Machiavelli*, στην πραγματεία του, τον Ηγεμόνα (*Il Principe-The Prince*, 1513), έργο διαχρονικής αξίας, αναφέρεται διεξοδικά στο σύνολο των ποιοτικών γνωρισμάτων που ο εκάστοτε ηγεμόνας πρέπει να κατέχει για την κατάληψη και τη διατήρηση της πολιτικής εξουσίας. Το ζητούμενο για τον ηγεμόνα είναι να είναι αρκούντως προνοητικός και να γνωρίζει το πως θα αποφύγει την κατηγορία ή την μομφή για πιθανές ανήθικες πράξεις, που θα τον κάνουν να απολέσει τη θέση εξουσίας. Στο ίδιο πλαίσιο, οι σύγχρονοι ηγεμόνες χρειάζεται να διατηρήσουν την υποστήριξη των νομοθετών (βουλευτών), των εργαζομένων του κόμματος (κομματική γραφειοκρατία) και των ψηφοφόρων, μέσω της εκχώρησης προς αυτούς, μέρους τουλάχιστο, των υπεσχημένων ωφελημάτων.

Ο ηγεμόνας, κατά τον *Machiavelli*, πρέπει να διέπεται από μία δέσμη δεξιοτήτων που θεσμοθετούν την αρετή (*virtu*), αλλά παράλληλα πρέπει, για την μακροήμερευσή του στην εξουσία, να έχει και τύχη (*fortuna*). Ο ηγεμόνας πρέπει να είναι ταυτόχρονα: γενναιόδωρος και άπληστος, ωμός και στοργικός, εύπιστος και δύσπιστος, πιστός και άπιστος, σοβαρός και επιπόλαιος, γενναίος και δειλός, φιλικός και υπεροπτικός. Ο καθένας πρέπει να τον φοβάται και να τον σέβεται αλλά ταυτόχρονα να είναι και αγαπητός, με την υποσημείωση ότι είναι προτιμητέο ο ηγεμόνας να εμπνέει το φόβο και όχι να είναι μόνο αγαπητός. Για να επιτύχει τα παραπάνω ο ηγεμόνας, αρκεί να εφαρμόσει μία στρατηγική, κατά τον *Machiavelli*, κινούμενη σε τρεις άξονες: α) Να έχει ορθή κρίση στη λήψη αποφάσεων και να αποφεύγει να κάνει λάθη που πιθανώς να μειώσουν την επιρροή του στο κοινό και συνακόλουθα να τον κάνουν να χάσει τη θέση του. Ο ηγεμόνας πρέπει να δείχνει εύνοια σε όσους τον υπηρετούν, ταυτόχρονα όμως να εμπνέει σε αυτούς και το αίσθημα του φόβου των επιπτώσεων, σε περίπτωση πιθανής ανυπακοής των εντολών του ή προδοσίας. β) Να έχει την πρόνοια να υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον, θέτοντας

την ικανοποίηση των προσωπικών του συμφερόντων σε δεύτερη μοίρα και γ) να δέχεται συμβουλές από έναν ευρύ κύκλο συμβούλων, ακούγοντας με υπομονή ακόμη και τις μη ευχάριστες συμβουλές, χωρίς να δεσμεύεται να τις υιοθετεί, με γνώμονα την αποφυγή λήψης λανθασμένων αποφάσεων.¹

Ο Γερμανός κοινωνιολόγος, *Max Weber*, προχώρησε σε μία τριμερή τυποποίηση της εξουσίας, ως προς την πηγή νομιμοποίησής της. Πρόκειται για την παραδοσιακή, τη νόμιμη-ορθολογική και τέλος τη χαρισματική εξουσία. Η πρώτη μορφή εξουσίας απορρέει από την παράδοση. Αφορά τα αξιώματα των κληρονομικών αρχόντων και μοναρχών. Η δεύτερη μορφή εξουσίας προκύπτει από το θεσμοποιημένο συνταγματικό κανονιστικό σύστημα και τις συναφείς πολιτικές θέσεις και ρόλους που αυτό προβλέπει. Τέλος, η τρίτη μορφή εξουσίας προκύπτει από ορισμένα ξεχωριστά χαρακτηριστικά που οι πολίτες ή οι υπήκοοι αναγνωρίζουν στον ηγέτη, είτε είναι υπαρκτά είτε απλώς φέρονται να είναι.²

Σχηματικά η τυπολογία του *Max Weber* μπορεί να αποτυπωθεί και ως εξής³:

<u>Τύποι νομιμοποιημένης εξουσίας.</u>	<u>Πόροι νομιμοποιημένης εξουσίας.</u>
1. Παραδοσιακή ηγεσία.	Έθιμα, αιώνιοι/πατροπαράδοτοι θεσμοί.
2. Νόμιμη-ορθολογική ηγεσία.	Νομιμοποιημένη γραφειοκρατία.
3. Χαρισματική ηγεσία.	Προσωπικές ιδιότητες και γνωρίσματα του ηγέτη.

Η ανάλυση του *Robert Michels* για την πολιτική ηγεσία, αναπτύχθηκε στην επιστημονική του μελέτη (*Iron Law of Oligarchy*, 1915), για την, τότε, σύγχρονη πολιτική κατάσταση και τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης. Ο *Michels*, εκτιμώντας την επιρροή των πολιτικών ελίτ στην κοινωνία, θεωρεί ότι τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα, παρά τον επαναστατικό τους προσανατολισμό και την αρχική τους πρόθεση να αντικαταστήσουν την αριστοκρατία με τη δημοκρατική αρχή, ο πυρήνας που θα προκύψει δε θα είναι αμιγώς δημοκρατικός, καθώς το εκάστοτε κράτος θα κυβερνηθεί από την ελίτ των κομματικών αξιωματούχων.

¹ Elcock Howard, *Political Leadership. New Horizons in Public Policy*, ed. Edward Elgar Publishing, Northampton Massachusetts, 2001, σσ. 20-28.

² Ball Alan R.- Peters B. Guy, *Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση. Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2001, σ. 80.

³ Joseph Masciulli, Mikhail Mochanov, Andy W. Knight, «Political Leadership in Context», *The Ashgate Research Companion to Political Leadership*, ed. Ashgate Publishing Limited, Farnham, England, 2009, σσ. 18-19.

Πρόκειται, σύμφωνα με τον ίδιο, για την επικράτηση, εντός του κόμματος, μίας μειοψηφίας επί της πλειοψηφίας, μίας νέας αριστοκρατίας. Εξάλλου, ολιγαρχικές τάσεις προϋπάρχουν σε κάθε οργανισμό, όσο δημοκρατικά δομημένος και αν είναι αυτός.

Στην αρχή οι ηγέτες ανέρχονται στην ηγεσία με διακοσμητικές εξουσίες, σύντομα όμως δυναμώνουν μέχρι να θεμελιώσουν τη θέση τους, συνεπικουρούμενοι από την αδράνεια και την παθητικότητα των μαζών. Στο επόμενο στάδιο της ηγεσίας οι ηγέτες πρόκειται σταδιακά να γίνουν πλέον απαραίτητοι και ταυτόχρονα απόμακροι από τις μάζες, χωρίς η παραμονή τους να εξαρτάται πλέον από τις εκλογές αλλά από την εγγραφή νέων μελών στο κόμμα, με αποτέλεσμα την εμπέδωση της ολιγαρχίας.⁴

1.2. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της πολιτικής ηγεσίας.

Συμβατικά, στη σύγχρονη πολιτική κοινωνιολογία και την πολιτική επιστήμη αναφέρονται τρεις κατηγορίες προσεγγίσεων που αναλύουν την πολιτική ηγεσία. Αυτές, συνοπτικά, είναι οι εξής:

- Η ψυχοπολιτική προσέγγιση, είναι η τυπολογία που μελετά τον ηγέτη σε ατομική βάση, στηριζόμενη σε ορισμένα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του, τα οποία εντοπίζονται από την παιδική του ηλικία έως την πρώτη του πολιτική επιτυχία και συνακόλουθα την άνοδό του σε κορυφαία, θεσμικά, πολιτική θέση. Στόχος της προσέγγισης είναι η ερμηνεία της συμπεριφοράς του ηγέτη μέσα από τις ψυχολογικές του καταβολές.
- Η ψυχοκοινωνική προσέγγιση, η οποία μελετά τον ηγέτη σε συνάρτηση με την υπόλοιπη κοινωνία. Το βασικό γνώρισμα της προσέγγισης αυτής είναι η ανάλυση του δεσμού μεταξύ του ηγέτη, ο οποίος έχει ορισμένες ψυχικές ιδιότητες, με την κοινωνία. Ενίοτε ο δεσμός αυτός δημιουργείται όταν η κοινωνία βρίσκεται σε κρίση και αναγνωρίζει στον ηγέτη και τις ιδιότητές του (ψυχολογία, εμφάνιση, μήνυμα κ.ά.) ιδιαίτερες ικανότητες. Πρόκειται για τη χαρισματική ηγεσία, η οποία, κατά τον *Weber*, δίνει τη λύση στην κρίση που διέρχεται η κοινωνία.

---

⁴ Elcock Howard, *Ο.π.*, σσ. 38-42.

- Η τρίτη μορφή προσέγγισης μελετά την ηγεσία σε ομαδικό επίπεδο. Πρόκειται για τις μελέτες των πολιτικών ελίτ, των ατόμων εκείνων που έχουν επιρροή στο πολιτικό σύστημα, στον τομέα της λήψης συλλογικών πολιτικών αποφάσεων. Τα πρόσωπα αυτά κατέχουν ανώτερες θέσεις και αξιώματα στο πολιτικό προσκήνιο, όπως, επί παραδείγματι, τα μέλη μίας κυβέρνησης ή ενός κοινοβουλίου, ακόμη όμως και άτομα με θεσμικό ρόλο στο πολιτικό παρασκήνιο.⁵

Η παρούσα μελέτη θα ασχοληθεί με τις δύο πρώτες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, για τη σπουδή των ηγετών ως άτομα και όχι ως μέλη ή στελέχη στο πλαίσιο ομαδοποιημένων συνόλων. Στην περίπτωση των ψυχοπαθητικών προσεγγίσεων, οι οποίες αναλύουν τις ιδιότητες των ηγετών, μία κατηγορία επιστημόνων ασχολείται με την προσωπικότητα και την ψυχολογία των πολιτικών ηγετών, όπως οι *H. Lasswell* (*Psychopathology and Politics*, 1960 & *Power and Personality*), *J. Barber* (*The Presidential Character*, 1972) κ.ά., ενώ μία άλλη καταγράφει και αναλύει τις εμπειρίες και τα βιώματα του ηγέτη, στην πρότερη ζωή του, ως μεθοδολογικό μέσο ερμηνείας της μετέπειτα πολιτικής συμπεριφοράς του. Σε αυτή την κατηγορία εμπίπτουν και οι ψυχαναλυτικές μελέτες των *S. Freud* (*Moses and Monotheism*, 1939) και *E. Erikson* (*Young Man Luther: A study in Psychoanalysis and History*, 1962).

Η ψυχοπολιτική προσέγγιση επικεντρώνεται κυρίως στην προσωπικότητα του ηγέτη με βάση χαρακτηριστικά που εντοπίζονται καθόλη τη διάρκεια της ζωής του. Από την παιδική του ηλικία μέχρι την άνοδό του στο πολιτικό προσκήνιο. Ακριβώς με το ίδιο αντικείμενο μελέτης, σχετίζεται η ψυχαναλυτική προσέγγιση της ηγεσίας, που αφορά την ανάλυση των βιωμάτων του κάθε ηγέτη, τραυματικών ή μη, στη φάση της παιδικής ηλικίας. Σημείο αναφοράς για την πρώτη από τις δύο αυτές προσεγγίσεις, είναι το θεωρητικό αναλυτικό μοντέλο, της προσωπικότητας του ηγέτη, του *Barber*. Η προσωπικότητα του ηγέτη σχετίζεται άμεσα με την εξουσία και τις θέσεις της, καθώς και με τις αποφάσεις που λαμβάνει, είτε με ορθολογικά, είτε με συναισθηματικά κριτήρια. Βασικά χαρακτηριστικά της ηγετικής προσωπικότητας είναι ο χαρακτήρας, η κοσμοθεωρία και το στυλ.

---

⁵ Κουτσούκης Σ. Κλεομένης, *Η πολιτική ηγεσία. Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών*, εκδ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, Αθήνα, 1990, σσ. 28-30.

Ο χαρακτήρας του ηγέτη αφορά τον τρόπο που αντιδρά και συμπεριφέρεται, οφειλόμενος στην ανατροφή του, την κοινωνική του συναναστροφή και την κουλτούρα της πατρίδας του. Η κοσμοθεωρία αφορά την αντίληψη του ατόμου για την κοινωνία και τον κόσμο. Το στυλ αφορά τον τρόπο με τον οποίο ο ηγέτης δρα, μέσω τριών ρόλων: α) της ρητορικής, δηλαδή της διαλεκτικής συζήτησης σε κλειστό ακροατήριο ή της απευθείας επικοινωνίας σε μεγάλο ακροατήριο, β) των προσωπικών σχέσεων και των τρόπων συναλλαγής του ηγέτη με τον κόσμο και γ) της καθημερινής εργασίας, σχετιζόμενης με τα καθήκοντά του.

Η ψυχαναλυτική προσέγγιση, εξετάζει τις εμπειρίες και τα βιώματα του εκάστοτε ηγέτη, κατά την περίοδο της παιδικής του ηλικίας. Προσεγγίζει κάθε τραυματική εμπειρία ή ψυχική διαταραχή του ατόμου, μέθοδος η οποία μπορεί, τουλάχιστον ενίοτε, να εξηγήσει τα αίτια της ανθρώπινης συμπεριφοράς μετέπειτα. Τονίζει ότι το ασυνείδητο του ατόμου, πέραν της λογικής, επηρεάζει την κρίση και τις επιλογές του. Πέραν των, αμιγώς ψυχαναλυτικών, μελετών των *Freud* και *Erikson* (ό.π.), άμεσα σχετιζόμενες με τη σύνδεση της πολιτικής καριέρας του ηγέτη με το βιοματικό του παρελθόν, κατά την παιδική του ηλικία, είναι οι μονογραφίες του *Lasswell* (ό.π.). Ο τελευταίος σημειώνει ότι η επιλογή της πολιτικής δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να τιθασεύσει τις ψυχολογικές του παρορμήσεις, απόρροια της νεανικής του ηλικίας. Το κίνητρο που ένα άτομο επιδιώκει να κάνει πολιτική καριέρα, σύμφωνα με μοντέλο του *Lasswell*, είναι το χαμηλό αίσθημα αυτοεκτίμησης και η θέληση για απόκτηση δύναμης, γεγονός το οποίο, εφόσον υπάρχουν ορισμένα προαπαιτούμενα, είναι εφικτό. Συνοπτικά η προϋπάρχουσα συναισθηματική ανασφάλεια και η ασταθής ψυχολογική κατάσταση, στοιχεία οφειλόμενα σε μία προβληματική σχέση με τους γονείς ή σε μία τραυματική εμπειρία (ασθένεια, απογοήτευση κ.ά.), έχουν ως συνέπεια, σε ορισμένα άτομα, την εσωτερική παρόρμηση για την απόκτηση δύναμης, με σκοπό την υπέρβαση της ψυχολογικής ανασφάλειας και την αποζήτηση της αναγνώρισης και της εκτίμησης.

Στην περίπτωση των κοινωνικοψυχολογικών προσεγγίσεων της πολιτικής ηγεσίας δεσπόζουν η προσέγγιση της χαρισματικής ηγεσίας του *Weber*, η μαρξιστική ή επαναστατική προσέγγιση και τέλος, η πραγματιστική ή οργανωτική προσέγγιση. Με τη θεωρία του Γερμανού κοινωνιολόγου, επιχειρείται να ερμηνευθεί η χαρισματική ηγεσία μέσω της αλληλεπίδρασης της ιδιαιτερότητας του ηγέτη με το κοινωνικό περιβάλλον, εντός του οποίου κινείται, όχι στην παιδική αλλά, στην ώριμη

ηλικία του. Η κοινωνία, σε περίοδο οξείας κρίσης, αδυνατούσα να επιλύσει την αναταραχή, αναζητεί τον χαρισματικό ηγέτη, στον οποίο έχουν αναγνωριστεί ξεχωριστές και ‘υποδειγματικές’ ιδιότητες. Ο ηγέτης θα επιδιώξει να τροποποιήσει ή και να αλλάξει άρδην το παλιό κοινωνικοπολιτικό σύστημα θεσμών και αξιών, θεμελιώνοντας ένα νέο (Κεμάλ Ατατούρκ στην Τουρκία, Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ στην Αίγυπτο, κ.ά.). Για να πετύχει το σκοπό του ο ηγέτης, πρέπει να ενσαρκώσει το ρόλο του ‘ήρωα’, ως φορέα ενός συσπειρωτικού, για το κοινωνικό σύνολο, μηνύματος. Το μήνυμα, που γνωστοποιείται μέσω μίας διακήρυξης, είναι εκ των ‘συστατικών’ στοιχείων της λειτουργίας του χαρισματικού ηγέτη. Οι παραπάνω ενέργειες του ηγέτη, τόσο κατά την άνοδό του στην εξουσία, το πρώτο στάδιο του ‘χαρισματικού κύκλου’, όσο και κατά την παραμονή και σταθεροποίησή του σε αυτή, πρέπει να είναι επιτυχημένες. Αυτό, πρακτικά, απαιτεί την επιβολή ενός δικού του αξιακού και ιδεολογικού συστήματος, το οποίο πρέπει να έχει απήχηση στις μάζες, που ωθούμενες από την ψυχολογική τους ανασφάλεια, ‘γοητεύονται’ από τη χαρισματική προβολή του ηγέτη, αναπτύσσοντας ενός είδους ‘πνευματικού’ δεσμού μαζί του. Σε αυτό το δεύτερο στάδιο, της θεσμοποίησης της χαρισματικής ηγεσίας, εισερχόμαστε στη φάση της κανονικοποίησης και ορθολογικοποίησης της πολιτικής ηγεσίας. Πρόκειται για το στάδιο όπου ο χαρισματικός ηγέτης συνυπάρχει με τη δική του θεσμοποιημένη εξουσία. Η συνύπαρξη των δύο εξουσιών απαιτεί την προσαρμογή του χαρισματικού ηγέτη, τη μεταμόρφωσή του, με έπαθλο τη σταθεροποίησή του στην εξουσία. Η χαρισματικότητα υποχωρεί και η ορθολογικότητα επικρατεί. Η ίδρυση πολιτικού κόμματος, η εμπέδωση μίας νέας ιδεολογίας και ο ορισμός διαδόχου είναι επιτυχημένες ενέργειες για τη σταθεροποίηση του, πρώην, χαρισματικού ηγέτη στην εξουσία. Σε διαφορετική περίπτωση, με αναφορές κυρίως σε τριτοκοσμικούς χαρισματικούς ηγέτες, το τίμημα είναι η απώλεια της εξουσίας ή ακόμη και η δολοφονία του, από άλλους επίδοξους ηγέτες. Σε ορισμένες βέβαια περιπτώσεις η χαρισματική απήχηση του ηγέτη εκδηλώνεται και μετά το θάνατό του, για κάποιο διάστημα τουλάχιστο. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι διάδοχοι αντλούν τη νομιμοποίησή τους από τον εκάστοτε θανόντα ηγέτη (Νάσερ-Σαντάτ, Μακάριος-Κυπριανού κ.ά.).

Στη μαρξιστική/επαναστατική προσέγγιση της ηγεσίας, κινητήριος μοχλός της διαφώτισης και καθοδήγησης της επαναστάσας εργατικής τάξης, του προλεταριάτου, είναι η ηγετική πολιτική ελίτ του κόμματος, η οποία νομοτελειακά

προέρχεται από την τάξη των διανοουμένων, κατά το λενινιστικό πρότυπο. Οι ηγέτες μίας επανάστασης, σε αυτή την προσέγγιση, αναλύονται με σκοπό την ανίχνευση της σχέσης ενδεχόμενων εμπειριών της παιδικής και νεανικής τους ζωής, σε συνάρτηση με το κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο εντός του οποίου δρουν, όντας πρωταγωνιστές. Η συλλογική ηγεσία εδώ μπορεί να έχει ρόλο όχι μόνο πολιτικού καθοδηγητή, αλλά και παιδαγωγού, ως προς τις μάζες, ή ακόμη και ήρωα, γεγονός το οποίο, σε συνδυασμό με άλλες παραμέτρους, οδηγεί στην προσωπολατρεία (Στάλιν στη Σοβιετική Ένωση, Μάο Τσε Τουνγκ στην Κίνα κ.ά.).

Τέλος, στην πραγματιστική/οργανωτική προσέγγιση της πολιτικής ηγεσίας, αναλύεται η οργανωτική ικανότητα του ηγέτη, μέσω της οποίας ο ηγέτης κατακτά την εξουσία αλλά και τη διατηρεί, κατά το δυνατόν, για ορισμένο χρονικό διάστημα. Οι άξονες της δραστηριότητας του ηγέτη για την μακροήμερευση του στην εξουσία, μπορούν να σταχυολογηθούν ως εξής: α) στην προβολή 'ιδιαιτέρων' ιδιοτήτων της προσωπικότητάς του που η κοινωνία τις έχει ανάγκη, β) στην οργάνωση και τη θεμελίωση θεσμών όπως ένα πολιτικό κόμμα, στρατός, αστυνομία και γραφειοκρατική διοίκηση, γ) στη δημιουργία μίας ιδεολογίας, με διακριτές αξίες και σύμβολα, που να έχει αντίκτυπο στην κοινωνία, αποσκοπώντας στον προσηλυτισμό σε αυτή της πλειοψηφίας ή του συνόλου της κοινωνία, δ) σε κινήσεις ή μεθοδεύσεις όπως η επιβράβευση με υλικά (οικονομικά) ή άυλα (θέσεις, αξιώματα) προνόμια των υποστηρικτών του αλλά και η υπονόμευση ή δυσφήμιση των πολιτικών του αντιπάλων και ε) στην ευρύτερη δυνατή πολιτική συμμετοχή των εν γένει 'παθητικών' πολιτών της κοινωνίας με σκοπό τη χειραγώγηση και τον έλεγχό τους από τον ηγέτη για ίδιον όφελος. Το ιδανικό, για τον ηγέτη, είναι ο συνδυασμός δύο ή και περισσότερων τακτικών, από τις παραπάνω, με στόχο τη μεγιστοποίηση των πιθανοτήτων της παραμονής του στην εξουσία.⁶

Η μελέτη του φαινομένου της πολιτικής ηγεσίας, του *James MacGregor Burns*, στο ομώνυμο έργο του, (*Leadership*, 1978), μας παρέχει πέραν του ολοκληρωμένου ορισμού της πολιτικής ηγεσίας και τους βασικούς άξονες για την ερμηνεία της, αποτελώντας έτσι σημείο αναφοράς για τη σημερινή ηγεσία, ως έννοια, στα φιλελεύθερα δημοκρατικά, δυτικού τύπου, πολιτικά συστήματα. Ο *Burns* ορίζει την πολιτική ηγεσία ως την ηγεσία που ασκείται στους ανθρώπους από πρόσωπα, με συγκεκριμένα κίνητρα και σκοπούς, τα οποία κινητοποιούν από κοινού ή σε

---

⁶ Κουτσούκης, Σ. Κ., *Ο.π.*, σσ. 187-203, σσ. 211-220 & σσ. 227- 235.

σύγκρουση με άλλους, θεσμικούς, πολιτικούς και ψυχολογικούς πόρους, με σκοπό να αναδείξουν και να ικανοποιήσουν τα κίνητρα των υποστηρικτών τους. Από τον παραπάνω ορισμό διακρίνονται τα κίνητρα και οι σκοποί των πολιτικών ηγετών, ο τρόπος κινητοποίησης ανθρώπινων, θεσμικών και φυσικών πόρων και τέλος η σχέση της ηγεσίας με τους υποστηρικτές της.⁷

Κατά τον *James MacGregor Burns*, η πολιτική ηγεσία μπορεί να διακριθεί σε δύο τύπους, στην *ηγεσία της μεταμόρφωσης* και σε αυτή της *συναλλαγής* (*transforming & transactional leadership*). Στην *ηγεσία της μεταμόρφωσης* οι ηγέτες και οι υποστηρικτές τους βρίσκονται σε σχέση αλληλεπίδρασης, όπου συντονίζουν τη δράση τους για την επίτευξη του ίδιο σκοπού. Το μοντέλο αυτό της ηγεσίας περιλαμβάνει τέσσερα επιπλέον είδη ηγεσίας: α) τη διανοητική, β) τη μεταρρυθμιστική, γ) την επαναστατική και δ) την ηγεσία ηρώων και ιδεολόγων. Η *διανοητική ηγεσία* αφορά τη σύλληψη μίας ιδέας και τη σύνδεσή της με ένα πρόγραμμα πολιτικής δράσης, εντός της κομματικής ή κυβερνητικής οργάνωσης. Η *μεταρρυθμιστική ηγεσία* συνδέεται με τις ενέργειες μίας πολιτικής ελίτ να μεταβάλει το πολιτικό σύστημα, το οποίο θίγει συμφέροντά της. Το μειονέκτημα εδώ είναι η αδυναμία εκπλήρωσης όλων των στόχων των ελίτ, λόγω της πλειάδας αντιτιθέμενων, ίσως και συγκρουσιακών, μεταξύ τους, συμφερόντων. Η *επαναστατική ηγεσία* αφορά το σύνολο των ιδεών και των οραμάτων μίας ομάδας αποφασισμένης να προκαλέσει ριζική αλλαγή του συστήματος. Απαιτείται όμως ένας ικανοποιητικός αριθμός υποστηρικτών που να είναι φορείς των ίδιων υπερβατικών ιδεών, οι οποίες να ανταποκρίνονται, κατά το δυνατόν, στις ανάγκες και τις προσδοκίες των πολιτών. Η καταπίεση και η φθορά του υφιστάμενου καθεστώτος, καθώς και η δυσαρέσκεια του κοινωνικού συνόλου, ευνοούν την επαναστατική ηγεσία. Η *ηγεσία ηρώων και ιδεολόγων* είναι εκείνη στην οποία αναγνωρίζονται δεξιότητες και ικανότητες σε περιόδους κρίσης νομιμοποίησης της υφιστάμενης πολιτικής δομής εξουσίας. Ο ηγέτης, λόγω της προσωπικότητάς του, κερδίζει τη μαζική υποστήριξη και είναι έτοιμος να συγκρουστεί με το κρατούν πολιτικό σύστημα, για να επιβάλει το δικό του αξιακό σύστημα.

Η *συναλλακτική ηγεσία* αφορά την ανταλλαγή σημαντικών πόρων για την επίτευξη ορισμένων στόχων. Τα είδη ηγεσίας που περιλαμβάνει η κατηγορία αυτή

---

⁷ Παπάζογλου Γ. Μάνος, *Σύγχρονη πολιτική ηγεσία. Κρίση και νέα θεμέλια διακυβέρνησης*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2012, σ. 29.

είναι τα εξής: α) η ηγεσία γνώμης, β) η ηγεσία ομάδας, γ) η κομματική ηγεσία, δ) η νομοπαρασκευαστική/νομοθετική ηγεσία και ε) η εκτελεστική εξουσία. Η ηγεσία γνώμης αφορά ένα πρόσωπο με πολλαπλούς στόχους, πολιτικούς και ιδεολογικούς και επιδιώκει να ενθαρρύνει, μέσω κινήτρων, την ενεργοποίηση και άλλων με παρεμφερείς στόχους. Οι ηγέτες αυτοί διαμεσολαβούν μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και των μαζών. Η ηγεσία ομάδας απαντάται σε οργανώσεις γραφειοκρατικού τύπου, όπου η υφιστάμενη ιεραρχία δρομολογεί την αναδιοργάνωση των υπαλλήλων σε ομάδες πίεσης και ομάδες συμφερόντων. Πρόκειται για τον ηγετικό ρόλο ομάδων πίεσης στην κοινωνία. (π.χ. ο στρατός σε ημι-δημοκρατικά και αυταρχικά καθεστώτα). Η κομματική ηγεσία αφορά την ικανότητα ενός ηγέτη να προσδιορίζει τις ανάγκες και τις προσδοκίες των τωρινών και των μελλοντικών του υποστηρικτών και να ανταποκρίνεται στα αιτήματά τους μέσω των οικονομικών, των κοινωνικών και των ψυχολογικών πόρων. Η νομοθετική εξουσία συνδέεται με το κανονιστικό πλαίσιο για την παραγωγή νομοθεσίας και την επίλυση των διαφορών εντός του κοινοβουλίου. Η εκτελεστική εξουσία προσφέρει τα μέσα για την υλοποίηση συγκεκριμένων και ορισμένων στόχων, παρά τις αντικειμενικές δυσχέρειες που απορρέουν από την ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ αντιτιθέμενων στόχων και τον περιορισμένο σχετικά χρόνο για να πετύχουν τα παραπάνω.⁸

1.3. Τα χαρακτηριστικά και η συμπεριφορά του ηγέτη.

Η ηγεσία θεωρείται μία κοινωνική λειτουργία, η σχέση μεταξύ ενός τουλάχιστον ατόμου ή προσωπικότητας και της κοινωνίας. Ο ηγέτης δεν υφίσταται μόνος του, αλλά μόνο σε σχέση αλληλεπίδρασης με άλλα άτομα ή σύνολα ατόμων, όπως μία ομάδα, ένα σύνολο (στρατός, κόμμα, υπηρεσία), ακόμη και ένα κράτος. Για έναν πολιτικό ηγέτη αυτοσκοπός του είναι η απόκτηση ηγετικής θέσης στην πολιτική, τόσο από άποψη ισχύος για τον επηρεασμό της συμπεριφοράς των άλλων, όσο και εξουσίας, αποκτώντας έτσι τη δυνατότητα να πραγματοποιήσει το σκοπό του νόμιμα. Την κατάληψη της παραπάνω θέσης επιδιώκει να την αποκτήσει είτε με νόμιμα μέσα (εκλογές, θεσμικές διαδικασίες), είτε με βίαια (επαναστατικό κίνημα με ανατροπή της υφιστάμενης πολιτικής ηγεσίας, κ.ά.). Στη συνέχεια ο ηγέτης μπορεί να υλοποιήσει το

---

⁸ Παπάζογλου Γ. Μ., *Ο.π.*, σσ. 67-78.

πρόγραμμά του, όπως τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας, την επιβολή μίας ιδεολογίας, την εκπλήρωση μίας αποστολής κ.ά.⁹

Σημαντικό ρόλο στην άνοδο και την περαιτέρω εξέλιξη του πολιτικού ηγέτη διαδραματίζουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς του. Τα παραπάνω αφορούν είτε διανοητικές ικανότητες όπως ευστροφία, κριτική ικανότητα, είτε αρετές όπως υπευθυνότητα, επιμονή, αυτοπεποίθηση, προσαρμοστικότητα κ.ά. Οι επίδοξοι πολιτικοί ηγέτες χωρίζονται σε δύο τύπους: α) στους ταραχοποιούς/δραματοποιούς και β) στους διοικητικούς. Ο ταραχοποιός δίνει έμφαση στη συναισθηματική ανταπόκριση του κοινού, επιδιώκει να μεταδώσει την ανησυχία και την αγωνία του στους άλλους, προτιμά την ανοικτή και άμεση επικοινωνία με τις μάζες, επιθυμώντας παράλληλα την επιβράβευση και την επιδοκιμασία των ενεργειών τους. Είναι, κατά το πλείστον, δυναμικοί, πολυσχιδείς, επιφυλακτικοί και απείθαρχοι. Ο διοικητικός τύπος, σε αντιδιαστολή με τον ταραχοποιό, είναι πιο συνεσταλμένος, σχετικά ανέκφραστος και εσωστρεφής, πειθαρχημένος, πειστικός και απαιτητικός τόσο με τον εαυτό του όσο και με τους άλλους.¹⁰

Σύμφυτη με την προσωπικότητα του ηγέτη και απόρροια της ψυχοσύνθεσης και του χαρακτήρα του, αποτελεί η συμπεριφορά του, στο πλαίσιο της λειτουργίας των θεσμών. Αναπόφευκτα τα άτομα που κατέχουν πολιτικά αξιώματα, με επικεφαλής τους ηγέτες, συνδέουν τη δική τους πορεία στον πολιτικό στίβο, με τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης, το κύρος των θεσμών και την απήχησή τους στην κοινωνία. Επί παραδείγματι, μία συγκεκριμένη συμπεριφορά ή ενέργεια ενός πολιτικού ηγέτη μπορεί ταυτόχρονα να ευχαριστεί τους ψηφοφόρους του κόμματός του και να δυσαρεστεί ή να αφήνει αδιάφορους τους οπαδούς ενός αντίπαλου κόμματος. Εξάλλου, στο πλαίσιο του πολιτικού ανταγωνισμού, οι εναλλαγές στη συμπεριφορά ενός ηγέτη άλλοτε επιδοκιμάζονται και άλλοτε προκαλούν δυσφορία σε μέρος ή ακόμη και στο σύνολο της κοινωνίας. Γενικά ο πολιτικός ηγέτης συμπεριφέρεται τόσο πιο ελεύθερα όσο πιο αυταρχική είναι η δομή και η λειτουργία του πολιτικού και κομματικού συστήματος. Σε αυτή την κατεύθυνση, της ενθάρρυνσης ή της αποθάρρυνσης του πολιτικού ηγέτη να δρα ελεύθερα, συνηγορεί και η πολιτική κουλτούρα.

---

⁹ Κουτσούκης, Σ. Κ., *Ο.π.*, σσ. 183-184.

¹⁰ Κουτσούκης, Σ. Κ., *Ο.π.*, σσ. 130-133.

Ένα επιπρόσθετο γνώρισμα της συμπεριφοράς του πολιτικού ηγέτη, είναι η αυτονομήσή του από ιδεολογικοπολιτικές αρχές και κομματικές δεσμεύσεις, γεγονός που απαντάται περισσότερο στους χαρισματικούς ηγέτες. Το ζητούμενο, βέβαια, για ένα δημοκρατικό πολιτικό σύστημα, είναι να έχει τα αντίβαρα του ελέγχου και της κριτικής των επιλογών του πολιτικού ηγέτη με μοναδικό γνώμονα τη διαφύλαξη και την υπεράσπιση του κύρους και της λειτουργίας των θεσμών, των πυλώνων της δημοκρατίας.

Τέλος, μέρος της συμπεριφοράς των πολιτικών ηγετών αποτελεί και η δυνατότητά τους να μεταμορφώνονται. Στο σημείο αυτό, είναι δυνατόν να αλλάξουν τακτική και προσανατολισμό ως προς τη διακηρυγμένη, από τους ίδιους, ιδεολογία, το πολιτικό τους πρόγραμμα, τις πολιτικές συμμαχίες, ή απλούστερα την απομάκρυνση από πολιτικές επιλογές, στις οποίες μας είχαν, μέχρι το σημείο εκείνο, συνηθίσει.¹¹

1.4. Η εξουσία, το πολιτικό πλαίσιο, οι πόροι εξουσίας και οι υποστηρικτές του ηγέτη.

Η πολιτική ηγεσία αποτελεί συνάρτηση τριών συνισταμένων: της εξουσίας, του πολιτικού και κοινωνικού πλαισίου και των υποστηρικτών/οπαδών. Οι παραπάνω συνισταμένες είναι δυνατό να μεταβάλλονται εις το διηνεκές. Οι τρεις παραπάνω έννοιες είναι αλληλένδετες, στο πλαίσιο της επιτυχημένης πολιτικής ηγεσίας. Συγκεκριμένα η επιτυχία της πολιτικής ηγεσίας κρίνεται από την ικανότητα του ηγέτη να διατηρήσει τη νομιμοποιημένη εξουσία, για να υλοποιήσει τους στόχους του, δρώντας στα όρια του πολιτικού πλαισίου και προσελκύοντας τον ευρύτερο δυνατό αριθμό υποστηρικτών. Οι υποστηρικτές, για τον πολιτικό ηγέτη, συνιστούν την πηγή νομιμοποίησής του και εφόσον υπάρχει συνάφεια ιδεών και αξιών με τον ηγέτη, τον στηρίζουν ενεργά, από το να τον επιδοκιμάζουν μέχρι να τον ψηφίζουν σε κάθε εκλογική διαδικασία.

Η άσκηση της εξουσίας μπορεί να έχει ‘σκληρή’ μορφή (hard power), όπως ο καταναγκασμός, η καταστολή, η καταπίεση και η απειλή χρήσης βίας, με σκοπό τη συμμόρφωση των πολιτών, ή πιο ‘χαλαρή’ μορφή (soft power), όπως η χρήση της πειθούς και της επιρροής, μέσω της πολιτικής επικοινωνίας, με στόχο τη συναίνεση των πολιτών. Οι πολιτικές ηγεσίες, μπορούν να συνδυάζουν τις δύο παραπάνω

---

¹¹ Κουτσούκης, Σ. Κ., *Ο.π.*, σσ. 255-260.

μορφές άσκησης εξουσίας, ώστε να διατηρούν τη νομιμοφροσύνη των πολιτών, διατηρώντας όμως και την απειλή των κυρώσεων.

Εντός του πολιτικού πλαισίου στο οποίο καλείται να δράσει ο πολιτικός ηγέτης, διακρίνονται δύο τύποι ηγετών, εκείνοι που ακολουθούν τα γεγονότα (eventful) και εκείνοι που τα δημιουργούν (event-making). Στην πρώτη περίπτωση ο ηγέτης συμπλέει με τα γεγονότα, ενώ στη δεύτερη ο ηγέτης, έχοντας ιδιαίτερα χαρίσματα αντίληψης και βούλησης, δημιουργεί ο ίδιος τα γεγονότα, ωθώντας το πολιτικό πλαίσιο να προσαρμοσθεί το ίδιο στη δράση του. Το ζητούμενο για τον πολιτικό ηγέτη είναι να αποκτήσει πλήρη γνώση του πολιτικού πλαισίου μέσω της ροής πληροφοριών. Η εκτίμηση των παραπάνω μπορεί να οδηγήσει σε ορθολογικές αποφάσεις που θα διευκολύνουν την επίτευξη των στόχων του και θα επιφέρουν τη διατήρησή του στην εξουσία.¹²

Καίριας σημασίας για τον πολιτικό ηγέτη είναι η σχέση του με τους υποστηρικτές του. Σύμφωνα με τον καθηγητή *Joseph Nye* στη Σχολή Διακυβέρνησης, *J.F.Kennedy*, του *Harvard*, ο ηγέτης πρέπει να διαθέτει τρία γνωρίσματα: συναισθηματική νοημοσύνη, επικοινωνία και όραμα. Η πρώτη δεξιότητα του ηγέτη έγκειται στον αυτοέλεγχο και την πειθαρχία, με σκοπό τόσο την αποφυγή εξωτερίκευσης οποιασδήποτε αδυναμίας, ή πάθους της προσωπικής του ζωής, (π.χ. τα ερωτικά σκάνδαλα *Bill Clinton*, *Silvio Berlusconi* κ.ά.), όσο και το ταυτόχρονο χάρισμα να ελκύει τους άλλους, μέσω της προσαρμογής της ρητορικής και των πράξεών του στις επιθυμίες των ενδεχόμενων οπαδών και ακολούθων του (π.χ. ο *Ronald Reagan* είχε αυτό το χάρισμα, της προσαρμοστικότητας του λόγου του, ενώ, ο *Richard Nixon* όχι). Η δεύτερη δεξιότητα μπορεί να είναι είτε η ρητορική και η επικοινωνία τόσο με τις μάζες όσο και με μικρότερες ομάδες ή ακροατήρια (π.χ. ο *Adolf Hitler* ήταν εξίσου ικανός επικοινωνιακά με τα ‘κλειστά’ και τα ‘ευρύτερα’ ακροατήρια, ενώ ο *Joseph Stalin* απευθυνόταν πρώτιστα σε στενούς πολιτικούς και διπλωματικούς κύκλους), είτε μη λεκτικού τύπου γνωρίσματα, όπως ένας συμβολισμός (π.χ. οι ενδυματολογικές επιλογές του ειρηνιστή ηγέτη *Gandhi* κ.ά.). Η τρίτη ιδιότητα του ηγέτη θα πρέπει να είναι η έκφραση ενός οράματος, ικανού να εμπνεύσει και να προσελκύσει έναν κύκλο υποστηρικτών εντός μίας ομάδας. (π.χ. το όραμα του *Martin Luther King* για την άρση του φυλετικού ρατσισμού). Επιπλέον

---

¹² Παπάζογλου Γ. Μ., *Ο.π.*, σσ. 29-47.

ακόμη και αν ένας ηγέτης έχει όραμα, δε σημαίνει ότι μπορεί να το εφαρμόσει πλήρως και επιτυχώς κατά τη θητεία του στην πολιτική (π.χ. Woodrow Wilson.).¹³

Εξάλλου, σύμφωνα με τον *Joseph Nye*, οι παραπάνω ιδιότητες αποτελούν αυτό που ορίζεται ως *soft power* και είναι η δυνατότητα να διαμορφώνει ο ηγέτης τις προτιμήσεις των άλλων και να τους ελκύει ως προσωπικότητα μέσω της πειθούς των επιχειρημάτων του, της κουλτούρας του, του ηθικού του κώδικα. Ακριβώς αυτές οι ιδιότητες πρέπει να συνδυάζονται μαζί με την παροχή κινήτρων, υλικών αγαθών, τον καταναγκασμό ή και την απειλή χρήσης βίας, επιλογές που συνθέτουν αυτό που αποκαλείται *hard power*. Η δυνατότητα εναλλαγής του ηγέτη, που χρησιμοποιεί με επιδεξιότητα και τις δύο μορφές εξουσίας, τη μαλακή και τη σκληρή, ονομάζεται *smart power*, δηλαδή ‘έξυπνη’ εξουσία. Σε αυτό το σημείο η ηγέτης προσαρμόζει τον τύπο ηγεσίας του (μεταμόρφωσης/έμπνευσης και συναλλαγής, μαλακή και σκληρή) στην τρέχουσα πολιτική κατάσταση και τις ανάγκες των ακολούθων του.

Συνοπτικά τα γνωρίσματα των δύο τύπων εξουσίας σε συνάρτηση με την πολιτική συμπεριφορά του ηγέτη, τους διαθέσιμους πόρους εξουσίας και τις δυνατότητες που απορρέουν από αυτούς μπορούν να σχηματοποιηθούν ως εξής¹⁴:

Τύπος Εξουσίας.	Συμπεριφορά ηγέτη.	Διαθέσιμοι πόροι.	Παραδείγματα.
Μαλακή.	Ελκυστικότητα, συνεργασία και διαβούλευση.	Επίκτητες ιδιότητες. Επικοινωνιακές δεξιότητες.	Πειθώ, ρητορική, συμβολισμοί.
Σκληρή.	Καταναγκασμός, απειλή και παροχή κινήτρων.	Εκφοβισμός, υλικές ή άυλες παροχές/ ανταμοιβές.	Προαγωγή, αποζημίωση, πρόσληψη, απόλυση.

¹³ Nye Jr. Joseph S., *The Powers to Lead*, Oxford University Press, New York, 2008, σσ. 69-77.

¹⁴ Nye J., *Ο.π.*, σσ. 37-43.

Παράλληλα, οι δύο μορφές εξουσίας, η μαλακή και η σκληρή σε συνάρτηση με το μακιαβελικό πρότυπο ηγεσίας (βλ. σσ. 1-2), τη βεμπεριανή χαρισματική και γραφειοκρατική ηγεσία (βλ. σ. 2) και το ηγετικό μοντέλο του *Burns* με τις ηγεσίες της μεταμόρφωσης και της συναλλαγής (βλ. σσ. 7-9), με σταθερό γνώμονα την αποτελεσματική και επιτυχημένη πολιτική ηγεσία μπορούν να σχηματικά να συνοψισθούν ως εξής¹⁵:

<p>Μαλακή εξουσία. Soft power. (Συνήθως ταυτίζεται με τη χαρισματική ηγεσία του Weber και της έμπνευσης και της μεταμόρφωσης του Burns).</p>	<p><u>Ιδιότητες.</u></p>
<p>1. Συναισθηματική νοημοσύνη.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Συναισθηματική αυτογνωσία και αυτοέλεγχος. - Χάρισμα και ικανότητα διαχείρισης των διαπροσωπικών σχέσεων.
<p>2. Επικοινωνιακές δεξιότητες.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Εκφράσεις και συμβολισμοί με αντίκτυπο διά της πειθούς. - Επιρροή σε στενό και σε ευρύ ακροατήριο.
<p>3. Όραμα.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ελκυστικότητα στους ακολούθους. - Εξισορρόπηση των ιδανικών και των ικανοτήτων για την πραγμάτωση των πρώτων.
<p>Σκληρή εξουσία. Hard power. (Συνήθως ταυτίζεται με τη νόμιμη/ορθολογική ηγεσία του Weber και την ηγεσία της συναλλαγής του Burns).</p>	<p><u>Ιδιότητες.</u></p>

¹⁵ Nye J., *Ο.π.*, σ. 83.

1. Οργανωτικές ικανότητες.	<ul style="list-style-type: none"> - Δυνατότητα διοίκησης σε εσωτερικό και σε εξωτερικό κύκλο (άμεση και έμμεση ηγεσία). - Διαχείριση ανταμοιβών και συστημάτων πληροφόρησης.
2. ‘Μακιαβελικές’ ικανότητες.	<ul style="list-style-type: none"> - Ικανότητα δημιουργίας και διατήρησης νικηφόρων συνασπισμών/συμμαχιών. - Ικανότητα να απειλεί και να εκφοβίζει
Συνδυασμός μαλακής και σκληρής εξουσίας. Smart power. (Πολιτικές ικανότητες).	<ul style="list-style-type: none"> - Κατανόηση του κοινωνικού και πολιτικού μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος. - Προσαρμογή του στυλ ηγεσίας στο υφιστάμενο πλαίσιο και τις απαιτήσεις των ακολούθων/οπαδών.

Σε ό,τι αφορά την αποτελεσματικότητα του ηγέτη σε συνάρτηση με τα μέσα που διαθέτει, τους στόχους που επιδιώκει να πετύχει και τα αποτελέσματα της πολιτικής του ηγεσίας, συνυπολογίζοντας και την ηθικότητα των πολιτικών επιλογών και των πολιτικών σκοπών, η έννοια ‘καλός’, ως ηγέτης είναι διττή και άπτεται τόσο της αποτελεσματικότητας του ηγέτη όσο και της ηθικής των επιλογών του. Έτσι, σχηματικά, τα παραπάνω μπορούν να αποτυπωθούν ως εξής¹⁶:

‘Καλή’ ηγεσία.	Αποτελεσματική ηγεσία.	Ηθική ηγεσία.
Σκοποί.	Ισορροπία μεταξύ ρεαλισμού και ρίσκου.	Οι ‘αξίες’ των σκοπών και των προθέσεων.
Μέσα.	Ικανότητα επίτευξης των σκοπών.	Η ποιότητα των μέσων που χρησιμοποιούνται.
Αποτελέσματα/επιπτώσεις.	Επιτυχία στην επίτευξη των σκοπών ενός συγκεκριμένου κοινωνικού υποσυνόλου.	Ευεργετικά αποτελέσματα τόσο για τα μέλη του συγκεκριμένου κοινωνικού υποσυνόλου όσο και για τα μέλη εκτός του συνόλου αυτού.

¹⁶ Nye J., *Ο.π.*, σσ.111-112.

Τέλος, ένας τελευταίος διαχωρισμός, μεταξύ ισχυρού και αδύναμου ηγέτη, στο πλαίσιο της εμπειρικής τυπολογίας των πολιτικών ηγετών, δίδεται από τον πολιτικό επιστήμονα Karl Deutsch. Αυτή η τυπολογία ηγεσίας, σχηματικά, αναφέρεται σε πίνακα παρακάτω ως εξής:¹⁷

Ηγέτης.	Προσωπικές ιδιότητες.	Τύπος υποστήριξης από τους οπαδούς.	Βαθμός συμβατότητας μεταξύ πολιτικών των ηγετών και της εκάστοτε κατάστασης.
Ισχυρός.	Ισχυρή, αποφασιστική προσωπικότητα.	Ευρεία κοινωνική συμμαχία, μεταξύ συνεκτικών κοινωνικών ομάδων, οι οποίες έχουν συμφέροντα και συμπεριφορά που ταυτίζονται.	Επαρκής συμβατότητα
Αδύναμος.	Αδύναμη, αναποφάσιστη προσωπικότητα.	Μικρός αριθμός οπαδών.// Μεγάλος αριθμός οπαδών, έχοντας, χαλαρούς κοινωνικούς δεσμούς.	Έλλειψη συμβατότητας.

Μετά από μία αναλυτική παρουσίαση, σε αυτό το ‘εισαγωγικό’, εν μέρει, κεφάλαιο, της τυπολογίας της πολιτικής ηγεσίας, η οποία αποτελεί, άλλωστε, απαραίτητο ερμηνευτικό οδηγό για την προσέγγιση της πολιτικής ηγεσίας, διαχρονικά, ακολουθεί το επόμενο κεφάλαιο, όπου θα παρουσιασθεί η θεωρία της ‘προεδροποίησης’ ή ‘προσωποποίησης’ της σύγχρονης πολιτικής, στις δυτικοευρωπαϊκές κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Πρόκειται για την ολοένα και

¹⁷ J. Masciulli, M. Mochanov, A. Knight, «Political Leadership in Context», *Ο.π.*, σσ. 17-18.

αυξανόμενη επιρροή των ηγετών των ευρωπαϊκών κρατών, κυρίως των ισχυρότερων πολιτικών κομμάτων, οι ηγέτες των οποίων εναλλάσσονται στον πρωθυπουργικό θώκο της χώρας τους, μέσα από τη διαδικασία των εθνικών βουλευτικών εκλογών. Η ολοένα και αυξανόμενη συσσώρευση εξουσίας στους ηγέτες γίνεται εις βάρος των υπουργών όταν είναι πρωθυπουργοί εν ενεργεία και εις βάρος του πολιτικού κόμματος στο οποίο ανήκουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το ιδεολόγημα της ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής και οι βασικές της πτυχές. Οι θεμελιωτές και οι επικριτές του ιδεολογήματος.

2.1. Η θεωρία της ‘προεδροποίησης’, presidentialization, της πολιτικής, στις σύγχρονες δημοκρατίες, των Thomas Poguntke και Paul Webb. Ο ορισμός, το περιεχόμενο, τα αίτια, οι όψεις και οι διαβαθμίσεις του ‘φαινομένου στα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα του δυτικού κόσμου.

2.1.1. Ο ορισμός, το περιεχόμενο και τα αίτια της ‘προεδροποίησης’.

Στα σύγχρονα πολιτικά κόμματα του δημοκρατικού κόσμου, οι ηγέτες τους έχουν την τάση να γίνονται ολοένα και πιο αυτόνομοι. Η απαρχή του ιδεολογήματος της ‘προεδροποίησης’ (presidentialization), με βασικούς εισηγητές τους *Thomas Poguntke* και *Paul Webb*, είναι η συνέχεια των επιστημονικών μελετών των Leon Epstein και Angelo Panebianco, που σχετίζονταν με την μετατροπή των κομμάτων στελεχών σε κόμματα μαζών, την ιδεολογική και οργανωτική τους μεταλλαγή και τη συναφή αναγκαιότητα για την ευρύτερη δυνατή απήχηση (πολυσυλλεκτικότητα) και τη ‘διάχυση’ της εξουσίας σε χαμηλόβαθμα στελέχη και μέλη των κομμάτων και κυρίως, σε εξωκομματικούς ιδιώτες και οργανισμούς, με εξειδίκευση στη διεξαγωγή των εκλογικών εκστρατειών. Τα παραπάνω γνωρίσματα συνεπάγονται την μεταβολή της εσωκομματικής ισορροπίας ισχύος και την ταυτόχρονη ‘απώλεια’ εξουσίας για τα υψηλόβαθμα πολιτικά στελέχη, εκτός του ηγέτη του κόμματος και των πέριξ αυτού. Πρόκειται για τη σταδιακή αυτονομία των πολιτικών ηγετών, εντός των κομμάτων που ηγούνται.¹⁸

Ο πολιτικός ηγέτης και επικεφαλής της κυβέρνησης, στο μοντέλο των *Poguntke* και *Webb*, κατέχει τους πολιτικούς πόρους της εκτελεστικής εξουσίας, είναι επικεφαλής και εντός κοινοβουλίου με νομιμοποιημένο τρόπο, μέσω εκλογών, και αρμόδιος για το σχηματισμό της κυβέρνησης, χωρίς καμία εξωτερική παρέμβαση. Επιπλέον, ο πολιτικός ηγέτης, κατά τη διάρκεια της θητείας του ως επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, απολαμβάνει σχετική αυτονομία έναντι του κόμματός του, έχοντας την ευκαιρία να επαυξήσει την ισχύ του, μέσα από μία ακόμη επιτυχή

---

¹⁸ www.academia.edu/.../The_Presidentialization_of_Politi..., Webb Paul, Poguntke Thomas, Kolodny Robin, «The Presidentialization of Party Leadership? Evaluating Party Leadership and Party Government in the Democratic World», *Proof*, 2012, σσ. 79-80.

εκλογική αναμέτρηση. Για την επίτευξη, όμως, των παραπάνω θα πρέπει ο ηγέτης να επιδείξει και τις προσωπικές του ιδιότητες.

Η διαδικασία αυτή, ανάλογα με τον τύπο του δημοκρατικού καθεστώτος, διαφέρει. Συγκεκριμένα διακρίνονται τρεις τύπους καθεστώτων: το προεδρικό καθεστώς, το ημι-προεδρικό και το κοινοβουλευτικό, με σειρά κατάταξης από το πιο προεδροκεντρικό (presidentialized), στο πιο κομματοκεντρικό (partified). Στο προεδρικό καθεστώς, ο επικεφαλής της κυβέρνησης είναι εκλεγμένος με ευκρινή πλειοψηφία, είτε απευθείας από τους πολίτες, είτε από εκλεκτορικό συμβούλιο, αντανακλώντας όμως την προτίμηση του εκλογικού σώματος. Βασική προϋπόθεση του τύπου αυτού, είναι η διάκριση των εξουσιών, η οποία διασφαλίζει την ανεξάρτηση του επικεφαλής του πολιτεύματος από τη νομοθετική εξουσία και το κοινοβούλιο, όντας όμως υπόλογος έναντι του εκλογικού σώματος, η ψήφος του οποίου του παραχωρεί την εντολή να κυβερνήσει. Μόνο ο πρόεδρος έχει τη δημοκρατική εντολή να κυβερνήσει, άρα και την πλήρη δικαιοδοσία διορισμού και αποπομπής μελών στο υπουργικό συμβούλιο, τα μέλη του οποίου είναι υπόλογα πρωτίστως στον επικεφαλής της κυβέρνησης.

Στο ημι-προεδρικό καθεστώς, η εκτελεστική εξουσία χαρακτηρίζεται από τη δυαρχία, τη νομή της δηλαδή μεταξύ του προέδρου και του πρωθυπουργού. Ενώ ο πρόεδρος δεν είναι υπόλογος στη νομοθετική εξουσία, ο πρωθυπουργός είναι ο επικεφαλής της κυβέρνησης, η οποία προκύπτει από τη νομοθεσία και είναι υπόλογη σε αυτή. Ο τύπος αυτός καθεστώτος, είναι ο ενδιάμεσος μεταξύ του προεδρικού και του κοινοβουλευτικού. Έτσι, σε περιόδους που η κυβέρνηση είναι ενοποιημένη, το καθεστώς αυτό ομοιάζει με μία ακραιφνή μορφή κοινοβουλευτισμού, όπου ο πρωθυπουργός τείνει να είναι υφιστάμενος του προέδρου, ο οποίος ελέγχει και κατευθύνει, τόσο την εκτελεστική, όσο και τη νομοθετική εξουσία, διαμέσου του 'υποτακτικού' σε αυτόν πρωθυπουργού, τον αρχηγό του πλειοψηφούντος, στο κοινοβούλιο, πολιτικού κόμματος. Σε περιόδους διαφωνιών ή διαιρέσεων εντός της κυβέρνησης, υιοθετείται ένα μικτό μοντέλο, με στοιχεία από το κοινοβουλευτικό και το προεδρικό σύστημα, με τον πρόεδρο να περιορίζεται στη σφαίρα της εκτελεστικής εξουσίας με τη συνεπικουρία του πρωθυπουργού, χωρίς καμία ανάμιξη στο νομοθετικό έργο του κοινοβουλίου.

Στο κοινοβουλευτικό καθεστώς η εκτελεστική εξουσία είναι υπόλογη στη νομοθετική εξουσία και το κοινοβούλιο, την ψήφο εμπιστοσύνης του οποίου

επιδιώκει, για τη συνέχιση της διακυβέρνησης του κράτους. Παραταύτα στο κοινοβουλευτικό σύστημα, συνηθέστερα απαντάται η περίπτωση της ‘κομματικής πειθαρχίας’, μέσω της οποίας η εκτελεστική εξουσία ελέγχει το σύνολο, σχεδόν, των βουλευτών του κοινοβουλίου, οι οποίοι ανήκουν στο κόμμα ή τα κόμματα της συμπολίτευσης. Η πειθαρχία αυτή, στα κόμματα της αντιπολίτευσης, αποσκοπεί στο να προβληθούν αυτά ως η αξιόπιστη εναλλακτική στο κόμμα ή τα κόμματα της κυβερνώσας συμπολίτευσης.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ‘ισορροπία ισχύος’ μεταβάλλεται επ’ ωφελεία των πολιτικών ηγετών, εις βάρος των υπόλοιπων πολιτικών δρώντων, των πολιτικών κομμάτων και των κοινοβουλίων. Συνακόλουθα, τα δημοκρατικά καθεστώτα, ανεξάρτητα του τύπου του καθεστώτος, γίνονται ολοένα και πιο ‘προεδρικά’, χωρίς να υφίστανται, ταυτόχρονα, επί τούτου δομικές θεσμικές αλλαγές.¹⁹ Η τάση αυτή αφορά κυρίως την εκτελεστική εξουσία και την ομοιότητα μεταξύ των πρωθυπουργών των ευρωπαϊκών κοινοβουλευτικών δημοκρατιών και των προέδρων των Η.Π.Α. Βέβαια, ο βαθμός ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής διαφέρει ανάλογα με το πόσο ‘προεδροκεντρική’ (presidentialized) ή ‘κομματοκεντρική’ (partified) είναι η φύση της πολιτικής αυτής ‘μεταβίβασης εξουσίας’ προς τους πολιτικούς ηγέτες. Η σημαντικότερη παράμετρος είναι οι προσωπικές ικανότητες και τα χαρακτηριστικά των πολιτικών ηγετών, καθώς και το πολιτικό πλαίσιο στο οποίο δρουν. Εξάλλου, η ύπαρξη ‘θεσμικών εμποδίων’ αποτρέπουν τα κοινοβουλευτικά και τα ημι-προεδρικά συστήματα στο να οδηγηθούν σε ένα πιο προεδροκεντρικό σύστημα. Έτσι, ο ηγέτης πολιτικού κόμματος, σε ένα κλασικό κοινοβουλευτικό σύστημα, θα πρέπει να εργασθεί για να κερδίσει τη στήριξη της ισχυρότερη φράξιας, εντός του κόμματος, ενώ ο ηγέτης, στο ίδιο σύστημα, με τάσεις ‘προεδροποίησης’ διακρίνεται για την ικανότητά του να προσελκύει την άμεση στήριξη του εκλογικού σώματος, κατά το μέγιστο δυνατό βαθμό. Το δεδομένο αυτό δημιουργεί την αίσθηση μίας ‘ανεξάρτητης εντολής’ που δίνει την ώθηση στον πολιτικό ηγέτη να κατευθύνει το κόμμα του και την κυβέρνηση. Όμως, η αίσθηση της αυτονομίας του ηγέτη είναι αμφίδρομη: καθώς ο ηγέτης γίνεται πιο αυτόνομος από το κόμμα του, ταυτόχρονα, το κόμμα του, κατά το νομοθετικό έργο, αυτονομείται και εκείνο από τον ηγέτη του, με αποτέλεσμα ενώ εκείνος υιοθετεί μία πιο προεδροκεντρική ηγεσία, έχοντας την κυριαρχία σε εκλογικό

---

¹⁹ Poguntke Thomas, Webb Paul, «The Presidentialization of Politics in Democratic Societies: A Framework for Analysis», *The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford, 2005, σσ. 2-6.

(δημοφιλία) άρα και σε πολιτικό (εκτελεστική εξουσία) επίπεδο, καθίσταται λιγότερο ισχυρός εντός του κόμματός του.²⁰

Συγκριτικά, στο προεδρικό σύστημα, ο πολιτικός ηγέτης γνωρίζει μεγαλύτερο βαθμό αυτονομίας από το κοινοβούλιο και τα πολιτικά κόμματα, σε σχέση με τους ηγέτες του κοινοβουλευτικού συστήματος. Οι παραπάνω, όμως, εξελίξεις οφείλονται σε μία σειρά από, ετερογενή μεταξύ τους, αίτια. Συνοπτικά αυτά αφορούν τη διεθνοποίηση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από τις κυβερνήσεις, ειδικά στην Ευρώπη, τη μεγέθυνση του κράτους, την επικέντρωση των έντυπων και ηλεκτρονικών μέσων στην προσωπικότητα των πολιτικών ηγετών και τη διάβρωση των παραδοσιακών κοινωνικοπολιτικών διαιρετικών τομών.²¹

Η διεθνοποίηση της πολιτικής, η οποία, μέσω διακυβερνητικών διαπραγματεύσεων, συνεισφέρει στη αντιμετώπιση πολυδιάστατων προβλημάτων, παγκόσμιου βεληνεκούς, είναι το πρώτο αίτιο της 'προεδροποίησης'. Συγκεκριμένα, ζητήματα όπως οι εθνοτικές διαμάχες, τοπικής και περιφερειακής εμβέλειας, η μόλυνση του περιβάλλοντος, τα ζητήματα μετανάστευσης και ασύλου και οι χρηματοπιστωτικές ροές αντιμετωπίζονται σε διακυβερνητική και υπερεθνική κλίμακα. Στο σημείο αυτό, οι πολιτικοί ηγέτες αναλαμβάνουν το κύριο βάρος της διαβούλευσης, με τους ομολόγους τους, ενώ τα κοινοβούλια, ακόμη και τα υπουργικά συμβούλια, συνήθως επικυρώνουν τις προεπιλημμένες αποφάσεις.

Ένα δεύτερο αίτιο, σύμφυτο με τη γένεση του φαινομένου της 'προεδροποίησης' της πολιτικής, είναι η μεγέθυνση του κράτους, που συνεπάγεται περαιτέρω γραφειοκρατική και οργανωτική περιπλοκότητα. Σε αυτή την κατεύθυνση, η αναγκαιότητα της αποτελεσματικής και λειτουργικής διοίκησης, οδηγεί στη συγκεντρωτική εξουσία, η οποία μεριμνά για το συντονισμό των θεσμικών οργάνων του κράτους και εν ανάγκη στην περιστολή των δικαιοδοσιών των επιμέρους συλλογικών οργάνων λήψης αποφάσεων και την προώθηση διμερών επαφών μεταξύ των αρμόδιων υπουργών και του επικεφαλής της κυβέρνησης.

Η αυξανόμενη επιρροή των ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης και η προηγηθείσα ιδιωτικοποίηση της τηλεόρασης, μέσα που τείνουν να επικεντρώνουν

---

²⁰ Poguntke Thomas, Webb Paul, «Party Leadership in the Age of Presidentialization: Lessons from Germany and Britain», *World Congress Of International Political Science Association*, Madrid, 2012, σσ. 4-6.

²¹ www.academia.edu/.../The_Presidentialization_of_Politi..., Webb P., Poguntke T., Kolodny R., «The Presidentialization of Party Leadership...», *Ο.π.*, σσ. 80-81.

κυρίως στην προσωπικότητα των ηγετών των πολιτικών κομμάτων και λιγότερο στα προγράμματά τους, οδηγούν τους πολιτικούς ηγέτες να προσαρμόσουν, ανάλογα, τη στρατηγική τους, ιδίως την περίοδο των εκλογικών αναμετρήσεων. Έτσι, ενσυνείδητα, εκμεταλλεύονται την προσωπική τους προβολή με το να αποκρίνονται στο τηλεοπτικό και το διαδικτυακό κοινό, άρα και στο εκλογικό σώμα, μέσω συμβολισμών και συνθηματολογίας και σπανιότερα μέσω λεπτομερών και ουσιαστικών αναλύσεων και δηλώσεων, για την επίτευξη των σκοπών τους. Η, μεγαλύτερης διάρκειας, προβολή των ηγετών, εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα μέλη της κυβέρνησης και του κόμματος που ανήκουν, συνιστούν το τρίτο αίτιο του εξεταζόμενου φαινομένου.

Το τελευταίο αίτιο του φαινομένου της ‘προεδροποίησης’, είναι η διάβρωση των παραδοσιακών κοινωνικών και ιδεολογικών διαιρετικών τομών. Οι συνεκτικοί δεσμοί των κομμάτων μαζών με τις συμπαγείς, φαινομενικά, ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες που τους ακολουθούσαν, έχει πλέον αρχίσει να φθίνει, λόγω του πλουραλισμού της κοινωνίας, άρα και της άρσης, εν μέρει ή και εν όλω, κύριων ιδεολογικών διαφορών. Η σημερινή πραγματικότητα αποτελείται από πολυσυλλεκτικά πολιτικά κόμματα, που προσαρμόζουν τα προγράμματά τους στην ιδεολογική και την κοινωνική ετερογένεια των ψηφοφόρων τους. Συνακόλουθα, καθώς η κοινωνική προέλευση και η ιδεολογία έχουν παύσει να κατευθύνουν τους ψηφοφόρους προς το τάδε ή το δείνα κόμμα, οι προσωπικές ιδιότητες των ηγετών των κομμάτων διαδραματίζουν, πλέον, το σημαντικότερο ρόλο, κατά τη διεξαγωγή των εκλογικών εκστρατειών. Έτσι, η εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, εξαρτάται και καθορίζεται, σε μεγάλο βαθμό, από τις ιδιότητες των πολιτικών ηγετών.

Τα παραπάνω τέσσερα αίτια καλούνται ‘δομικά’ και συνδυάζονται με τα ‘έκτακτα’ αίτια, την προσωπικότητα του ηγέτη και το πολιτικό πλαίσιο. Επιπροσθέτως, η εκλογική, η εσωκομματική και η ενδοκυβερνητική όψη της ‘προεδροποίησης’ είναι δυνατόν να αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Επί παραδείγματι, η ‘προεδροποίηση’ της εκλογικής διαδικασίας δημιουργεί περαιτέρω αυτονομία του ηγέτη από το υπόλοιπο κόμμα και ενθαρρύνει τον εκάστοτε νικητή, ηγέτη κόμματος, να συνάγει ότι η εντολή που έλαβε το κόμμα, είναι κυρίως δική του, προσωπική εντολή. Έτσι, στηριζόμενος σε αυτή την ερμηνεία, της προσωπικής εκλογικής επιτυχίας, την κεφαλαιοποιεί, αυξάνοντας την ισχύ του και εντός του κυβερνητικού

σχήματος. Αντιστρόφως, είναι πιθανό, σε ένα κόμμα που κυβερνά, λόγω και των σχετικών δομικών αλλαγών, όπως η διεθνοποίηση της πολιτικής, η σημαντική εκτελεστική ισχύς του ηγέτη να μετουσιώνεται σε ενδυνάμωση της εκλογικής του απήχησης και συνακόλουθα της κυριαρχίας του στο κόμμα. Σε αυτό το σημείο, η 'προεδροποίηση' ξεκινά από την ενδυνάμωση της εξουσίας του ηγέτη ως επικεφαλής της κυβέρνησης και στη συνέχεια, μέσω και της συνδρομής των μέσων μαζικής ενημέρωσης, κορυφώνεται με την εκλογική επιτυχία.²²

2.1.2. Οι όψεις και οι διαβαθμίσεις του 'φαινομένου' της 'προεδροποίησης'.

Οι 'όψεις' (faces) της 'προεδροποίησης' αφορούν στην ουσία τα τρία 'πρόσωπα' του πολιτικού ηγέτη των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών, στο πλαίσιο του τρισδιάστατου αναλυτικού σχήματος που χρησιμοποιούν οι *Poguntke* και *Webb* για να προσεγγίσουν το φαινόμενο αυτό. Έτσι η προσωπικότητα του ηγέτη σκιαγραφείται στο κυβερνητικό (executive face), το κομματικό (party face) και το εκλογικό πεδίο (electoral face) δραστηριοποίησής του.

Στο κυβερνητικό πεδίο, η αύξηση της εκλογικής απήχησης του πολιτικού ηγέτη, τον οδηγεί στην κεφαλαιοποίηση των έκτακτων εξουσιών που του ανατίθενται, ερμηνεύοντας ως προσωπική εντολή κάθε εκλογική ή δημοψηφισματική επιτυχία. Πρόκειται για τη διεύρυνση της αυτονομίας, του ηγέτη του πλειοψηφούντος κόμματος και επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας. Σε αυτό το στάδιο, η αύξηση της αυτονομίας του ηγέτη και η εμπέδωση της κυριαρχίας του, με σκοπό την αντιμετώπιση ενδεχόμενης αντίστασης, εξαρτάται από τους διαθέσιμους πόρους εξουσίας, όπως οι επίσημες, θεσμικά αναγνωρισμένες, εξουσίες, το πολιτικό προσωπικό, τα κονδύλια κ.ά. Επιπλέον, η ικανότητα διαχείρισης των πόρων αυτών και διαμόρφωσης της πολιτικής ατζέντας, μπορεί να επιτείνει το βαθμό αυτονομίας του ηγέτη. Η διεύρυνση της αυτονομίας του ηγέτη μπορεί να αντανακλάται τόσο εντός του κυβερνητικού σχήματος, όταν το κόμμα του ηγέτη είναι στην εξουσία, όσο και εσωκομματικά, όταν το κόμμα του ηγέτη είναι στην αντιπολίτευση.

Το δεύτερο πεδίο, όπου απαντάται το φαινόμενο της 'προεδροποίησης', είναι το κομματικό, με την αλλαγή στην εσωκομματική ισορροπία ισχύος υπέρ του κομματικού ηγέτη και εις βάρος των αρχηγών των κομματικών τάσεων και των κομματικών ακτιβιστών. Οι παραπάνω εξελίξεις, συνήθως, συνοδεύονται και από την

---

²² Poguntke T., Webb P., *The Presidentialization of Politics*, *Ο.π.*, σσ. 13-17.

επιδέξια χρήση της επικοινωνίας από πλευρά του ηγέτη, καλλιεργώντας τη δημοφιλία του. Σημαντική στόχευση των κομματικών ηγετών σε αυτό το σημείο, είναι η βαθμιαία παραγκώνιση ή υπερφαλάγγιση των ακτιβιστών και των αρχηγών των εσωκομματικών φραξιών και η απευθείας επικοινωνία με τα μέλη και τους ψηφοφόρους του κόμματος. Η επίτευξη του σκοπού αυτού οδηγεί στη συγκέντρωση περαιτέρω εξουσιών στο πρόσωπο του ηγέτη, ίσως όχι τόσο ικανών, όμως, για τον πλήρη έλεγχο του κομματικού μηχανισμού από αυτόν. Άλλωστε, ένα τέτοιο ενδεχόμενο ίσως οδηγήσει σε αντιδράσεις δυσανασχέτησης από τα, μεσαίου βαθμού, στελέχη του κόμματος, με αποτέλεσμα την πιθανότητα πρόωρης πτώσης του ηγέτη από τον προεδρικό θώκο του κόμματος, σε περίπτωση εκλογικής ήττας. Συνεπώς ο επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, χρησιμοποιεί την ισχύ της θέσης του, τόσο όσο για να αυτονομηθεί έναντι του κοινοβουλίου του κοινοβουλίου, χωρίς όμως να προσπαθήσει να τα ελέγξει.

Το εκλογικό πεδίο είναι το τρίτο μέρος όπου εκδηλώνεται το φαινόμενο της ‘προεδροποίησης’. Κατά την εκλογική διαδικασία, σημειώνεται η μεταβίβαση ισχύος από το κόμμα προς τον ηγέτη του κόμματος. Τα τρία βασικά συμπτώματα της ‘προεδροποίησης’, στο πεδίο αυτό, είναι: α) η αυξανόμενη έμφαση στην απήχηση του ηγέτη κατά την ‘υποψηφιοκεντρική’ και ‘προσωποποιημένη’ προεκλογική εκστρατεία, β) η επικέντρωση του ενδιαφέροντος των ηλεκτρονικών και έντυπων μέσων ενημέρωσης στο πρόσωπο του ηγέτη και γ) η αυξανόμενη σημασία της επίδρασης της ηγεσίας στην εκλογική συμπεριφορά, λαμβανομένου υπόψη, βέβαια, παραμέτρους όπως η προσωπικότητα του ηγέτη, το ρευστό και μεταλλασσόμενο πολιτικό πλαίσιο. Καθίσταται σαφές ότι και οι τρεις όψεις, που αντανακλούν το ρόλο του σύγχρονου ηγέτη με τάσεις αυτονομίας σε κάθε ένα από τα παραπάνω πεδία, αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε βαθμό ‘συγκοινωνούντων δοχείων’, όπου η τάση ‘προεδροποίησης’ στο ένα πεδίο, σημαίνει την αντίστοιχη, ανάλογα με τον τύπο του καθεστώτος, εξέλιξη και στο άλλο ή στα άλλα πεδία.

Πέραν των τριών παραπάνω τομέων, όπου εκδηλώνεται το φαινόμενο της ‘προεδροποίησης’, ο βαθμός και η ένταση του φαινομένου ποικίλλει, ανάλογα με το πόσο ‘συναινετικό’ (consensual) ή ‘πλειοψηφικό’ (majoritarian) είναι το δημοκρατικό σύστημα ενός κράτους. Το κύριο γνώρισμα των συναινετικών δημοκρατιών είναι η περιστολή της εκτελεστικής εξουσίας από το κοινοβούλιο, μέσω του θεσμοποιημένου δικαιώματος της αρνησικυρίας (veto) από άλλα άτομα ή οργανισμούς που μπορούν

να ονομασθούν συμβατικά και *veto players*. Αυτοί μπορεί να είναι μέλη από την εκάστοτε δεύτερη βουλή (π.χ. η Γερουσία, η Άνω Βουλή και η Βουλή των Λόρδων, σε Η.Π.Α., Γερμανία και Μ. Βρετανία αντίστοιχα), οι βουλευτές της συμπολίτευσης σε κυβερνήσεις συνεργασίας ή συνασπισμού κ.ά. Σε αυτά τα μοντέλα δημοκρατίας η δυνατότητα αυτονομίας του ηγέτη είναι πρακτικά από ελάχιστη έως και αδύνατη. Οι κυβερνήσεις είναι είτε συνεργασίας, είτε συνασπισμού, σε ένα πολυκερματισμένο, συνήθως κομματικό σύστημα. Στα πλειοψηφικά δημοκρατικά συστήματα, οι κυβερνήσεις έχουν ευρεία αυτονομία έναντι του κοινοβουλίου, κατέχοντας τη δυνατότητα διαμόρφωσης της πολιτικής ατζέντας, χωρίς να χρειάζεται να λάβουν υπόψη, για πλειάδα ζητημάτων, τα υπόλοιπα κέντρα εξουσίας. Οι κυβερνήσεις είναι, κατά κόρον, αυτοδύναμες, σε ένα δικομματικό σύστημα. Αξιοσημείωτο είναι, ότι η αυτονομία του ηγέτη στο ‘πλειοψηφικό’ μοντέλο στηρίζεται στην ανοχή ή τη στήριξη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και συνεπώς η θέση του είναι αρκετά επισφαλής σε περίπτωση απώλειας αυτής, ενώ, στο ‘συναινετικό’ μοντέλο, ο διαμεσολαβητικός και ταυτόχρονα εξισορροπητικός ρόλος του επικεφαλής της κυβέρνησης, μεταξύ των κυβερνητικών εταίρων, του προσδίδει περαιτέρω αποδοχή και, υπό προϋποθέσεις, την μακροήμερευση στον πρωθυπουργικό θώκο.²³

2.2. Οι συγκλίνουσες και οι αποκλίνουσες μελέτες με τη θεωρία των Thomas Poguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’ και οι εναλλακτικές προσεγγίσεις της.

2.2.1. Οι συγκλίνουσες μελέτες με τη θεωρία των Thomas Poguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’.

Παράλληλα με τη θεωρία της ‘προεδροποίησης’ των *Poguntke* και *Webb*, υπήρξαν και άλλες επιστημονικές προσεγγίσεις, προγενέστερες και κατοπινές της εξεταζόμενης, είτε επικριτικές, που αμφισβητούν το βαθμό της αξιοπιστίας των συμπερασμάτων των δύο παραπάνω επιστημόνων, επικαλούμενοι εμπειρικά δεδομένα και υιοθετώντας παράλληλους όρους για την περιγραφή παρόμοιων δεδομένων, όπως ‘προσωποποίηση’ (*personalization*) και ‘πρωθυπουργοποίηση’ (*primeministerialization*), είτε συμπληρωματικές, που ταυτίζονται ή επιβεβαιώνουν εν μέρει, τις διαπιστώσεις των ‘εισηγητών’ της ‘προεδροποίησης’. Στην πρώτη κατηγορία, ενδεικτικά, ανήκουν οι μελέτες των Lauri Karvonen, Anthony King, Ivor Crewe, Peter Van Aelst, Adam και Maier, Hanspeter Kriesi, Keith Dowding, κ.ά. ενώ,

²³ Poguntke T., Webb P., *The Presidentialization of Politics*, *Ο.π.*, σσ. 8-13.

στη δεύτερη κατηγορία οι μελέτες των Michael Foley, Amanda Bittner, Mayerhoefffer και Esmark, Blondel κ.ά. Οι παραπάνω μελέτες εξετάζουν το βαθμό, ελάχιστο έως μεγάλο, που τα δυτικοευρωπαϊκά πολιτικά συστήματα γίνονται πιο 'προεδροκεντρικά', στον τομέα είτε της επικέντρωσης του τύπου και της τηλεόρασης, στο πρόσωπο των πολιτικών ηγετών, είτε της επίδρασης των χαρακτηριστικών του ηγέτη, στη διαμόρφωση της εκλογικής συμπεριφοράς, είτε της εσωκομματικής αυτονομίας των ηγετών.

Ξεκινώντας από τη δεύτερη κατηγορία των ερευνητών, των οποίων τα συμπεράσματα, σε γενικές γραμμές, συγκλίνουν με αυτά των Pogunkte και Webb, διακρίνονται, πέραν των άλλων, οι εργασίες των Michael Foley, Amanda Bittner, Mayerhoefffer και Esmark, και Blondel. Στις εργασίες του Foley (1993, 2000, 2002, 2004) διαπιστώνεται η τάση των Βρετανών πρωθυπουργών να γίνονται πιο 'προεδροκεντρικοί', με αυξημένη ισχύ και ρόλο, τα τελευταία 30-40 χρόνια. Σημαντικός, για τον ίδιο, στην 'προσωποποίηση' της πολιτικής, είναι ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης.²⁴

Η Amanda Bittner (2011), στη συγκριτική της μελέτη, επτά διαφορετικών χωρών, δείχνει την αυξανόμενη επίδραση του ηγέτη κατά την εκλογική διαδικασία. Πρώτον, ορίζει τις δύο διαστάσεις των 'αρετών' (traits) του ηγέτη, τις σχετικές με το χαρακτήρα του (π.χ. ειλικρίνεια, συμπάθεια) και εκείνες των ικανοτήτων του (π.χ. ευστροφία, πυγμή). Δεύτερον, αναφέρει την τάση των ψηφοφόρων να αξιολογούν τους συντηρητικούς και δεξιόστροφους ηγέτες με βάση τις ικανότητές τους (competence) στην πολιτική σκηνή, ενώ τους αριστερόστροφους με βάση το χαρακτήρα τους (character). Τρίτον, τονίζει τη σημαντική επιρροή των ηγετών κατά τις εκλογές και τη διαμόρφωση της ψήφου, υποστηρίζοντας, μάλιστα, ότι τα κοινωνικά και τα ιδεολογικά κριτήρια επηρεάζουν λιγότερο το εκλογικό αποτέλεσμα και τέταρτον, διαπιστώνει σχετικές και εξεζητημένες διαφορές ως προς την πρόσληψη του κομματικού ηγέτη από κάθε ψηφοφόρο.

Οι Mayerhoefffer και Esmark (2011), στη μελέτη τους για την ερμηνεία του ρόλου των πολιτικών ελίτ, των μέσων ενημέρωσης και των επαγγελματιών της επικοινωνίας, εξετάζουν έξι ευρωπαϊκές κοινοβουλευτικές δημοκρατίες (Αυστρία, Γερμανία, Δανία, Ισπανία, Σουηδία, Φινλανδία) και επιβεβαιώνουν ότι η

---

²⁴ Dowding Keith, «The Prime Ministerialisation of the British Prime Minister», *Parliamentary Affairs*, issue 66, pp. 617-635, Oxford University Press, Oxford, 2012, σσ. 618-620.

‘προσωποποίηση’ της πολιτικής επικοινωνίας είναι κυρίαρχη στις παραπάνω περιπτώσεις, όπου οι ηγέτες που εκλέγονται λαμβάνουν την προσωπική εντολή να κυβερνήσουν, γεγονός που αντανακλά και την αύξηση της αυτονομίας τους από το κόμμα τους.

Ο Blondel, στη μελέτη του για την ‘προσωποποίηση’ της ηγεσίας (2010), εξετάζοντας 41 περιπτώσεις κομμάτων, την περίοδο 1980-2008, εντοπίζει δεκάδες περιπτώσεις ηγετών της δυτικής Ευρώπης, οι οποίοι διακρίνονται για την αυτονομία εντός των κομμάτων τους και το σχεδιασμό της στρατηγικής των τελευταίων από αυτούς, της σημαντικής επίδρασής τους στην επιλογή προσώπων για το υπουργικό συμβούλιο και το πρωθυπουργικό γραφείο και της ικανότητάς τους, μέσω της δημοφιλίας τους, να αυξάνουν την εκλογική απήχηση του κόμματος. Στις περιπτώσεις της Γαλλίας και της Ιταλίας, μάλιστα, η ανάδειξη δημοφιλών ηγετών, ως επικεφαλής κομμάτων, ιδρυθέντα από τους ίδιους, σήμανε την αναδόμηση του κομματικού συστήματος (περιπτώσεις των Ζακ Σιράκ και Σίλβιο Μπερλουσκόνι, κατά τις εκλογικές νίκες των συντηρητικών UMP και Forza Italia, το 2002 και το 1994 αντίστοιχα). Συνεπώς αναλύονται και οι τρεις όψεις (party, electoral and executive face) της ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής.

2.2.2. Κριτικές και εναλλακτικές προσεγγίσεις της θεωρίας των Thomas Roguntke και Paul Webb περί ‘προεδροποίησης’.

Ένας από αυτούς που έγειραν αμφιβολίες για τη θεωρία της ‘προεδροποίησης’ είναι ο Lauri Karvonen (2007,2010), ο οποίος επικεντρώθηκε στην ανάλυση της εκλογικής και της κυβερνητικής όψης του πολιτικού ηγέτη στις κοινοβουλευτικές δημοκρατίες. Σημειώνει ότι δεν υπάρχει ευκρινής τάση για την ‘προσωποποίηση’ (personalization), όρος που υιοθετεί αντί της ‘προεδροποίησης’(presidentialization), εξετάζοντας το βαθμό που οι πρωθυπουργοί έχουν γίνει πιο αυτόνομοι, την επίδραση του ηγέτη στην εκλογική συμπεριφορά και την πολιτική ‘προσωποποίηση’ των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Μεταξύ των συμπερασμάτων του είναι η αποσύνδεση των κομματικών ηγετών από τον επηρεασμό της εκλογικής συμπεριφοράς των ψηφοφόρων, οι οποίοι αξιολογούν πρώτιστα το πολιτικό κόμμα και τις θέσεις του και όχι τον ηγέτη του.

Ο Anthony King, στη συγκριτική του μελέτη (2002), εξετάζει την εκλογική πολιτική σε έξι κράτη, στις Η.Π.Α., τη Μ. Βρετανία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τον Καναδά και τη Ρωσία. Τα συμπεράσματά του έγκεινται στο ότι η επίδραση των

ηγετών στην τελική απόφαση των ψηφοφόρων, πριν τις εκλογές, είναι από μικρή έως μηδαμινή, σε βαθμό που πολύ λίγα εκλογικά αποτελέσματα καθορίζονται από την αξιολόγηση της πολιτικής ηγεσίας καθ'αυτής. Τέλος, δεν υπάρχει ευκρινής ένδειξη ότι η τάση επίδρασης της ηγεσίας, στον καθορισμό του αποτελέσματος των εκλογών, είναι ολοένα και αυξανόμενη. Ο Ivor Crewe, εξετάζει το φαινόμενο της ηγεσίας με βάση τους ισχύοντες, ανα περίπτωση, κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες και την ιδεολογία. Η βασική του διαπίστωση είναι ότι η επιρροή της ηγεσίας είναι περιορισμένη.²⁵

Οι Peter Van Aelst, Tamir Sheafer, James Stanyer, σε μία εναλλακτική επιστημονική προσέγγιση, του φαινομένου της τάσης ενίσχυσης της αυτονομίας του ηγέτη στο εσωκομματικό, το ενδοκυβερνητικό και το εκλογικό πεδίο, στις δυτικού τύπου δημοκρατίες, διακρίνουν δύο μορφές 'προσωποποίησης' του πολιτικού πεδίου. Η πρώτη μορφή επικεντρώνει στους ατομικώς δρώντες, στην πολιτική αρένα, πολιτικούς ηγέτες και στις συναφείς ικανότητες και ιδέες τους, υπονοώντας μία αλλαγή στη αυξανόμενη βαρύτητα των μέσων και της τηλεόρασης, προ τους πολιτικούς και τα πρόσωπα του υπουργικού συμβουλίου, έναντι του κόμματος και της κυβέρνησης. Αυτή τη μορφή την ονομάζουν 'ατομικοποίηση' (individualization). Η δεύτερη μορφή της 'προσωποποίησης' υπονοεί μία επικέντρωση των μέσων στους πολιτικούς, όχι ως προς το δημόσιο ρόλο τους, αλλά ως προς την ιδιωτική τους ζωή. Η μορφή αυτή ονομαδοτείται, από τους τρεις παραπάνω επιστήμονες, 'ιδιωτικοποίηση' (privatization).

Η διάκριση μεταξύ του προσωπικού (ιδιωτική σφαίρα) και του πολιτικού (δημόσια σφαίρα) μέρους της προσωπικότητας ενός ηγέτη, ενίοτε προκαλεί σύγχυση, ως προς την ένταξη, στη μία ή την άλλη κατηγορία, ορισμένων ιδιοτήτων του χαρακτήρα του ηγέτη. Επί παραδείγματι, ενώ, γνωρίσματα όπως η ικανότητα, η ηγεσία, η ισχύς, η ευστροφία και οι χαρισματικές επικοινωνιακές δεξιότητες είναι γνωρίσματα της πολιτικής ζωής του ηγέτη, άλλα γνωρίσματα όπως, η αξιοπιστία, η ηθικότητα και η συμπάθεια μπορούν να συνδεθούν τόσο με τη δημόσια όσο και με την ιδιωτική σφαίρα. Συνοπτικά, τα βασικά πολιτικά κριτήρια για τον πολιτικό είναι η αξιοπιστία, η εμφάνιση, η ικανότητα και οι ηγετικές αρετές, ενώ οι κύριοι άξονες

---

²⁵ www.academia.edu/.../The_Presidentialization_of_Politi..., Webb P., Poguntke T., Kolodny R., «The Presidentialization of Party Leadership...», *Ο.π.*, σσ. 82-89.

της προσωπικής ζωής του πολιτικού θεωρούνται η οικογένειά του, η ανατροφή του, τα ενδιαφέροντά του και η ερωτική του ζωή...

Σε ό,τι αφορά την 'ατομικοποίηση', την πρώτη μορφή της 'προσωποποίησης' της πολιτικής, ο Van Aelst, μελετώντας τον βελγικό τύπο της περιόδου 1958-1999 (2003), δεν διέκρινε κάποια τάση 'προσωποποίησης', ενώ σε κατοπινή του μελέτη (2007), διαπίστωσε μόνο μία μικρή τάση αυτής. Σε αντίθεση με τον Βέλγο επιστήμονα, ο Ισραηλινός Tamir Sheafer, σε κοινές του μελέτες με τους Rahat (2007) και Shenhan (2008), βρήκε ισχυρές ενδείξεις της επίδρασης των μέσων στην 'προσωποποίηση' της πολιτικής, από το 1949 έως το 2003.

Σε ό,τι αφορά την 'ιδιωτικοποίηση', τη δεύτερη μορφή της 'προσωποποίησης' της πολιτικής, ο Sheafer, μαζί με τον Rahat, στην παραπάνω μελέτη τους, δεν διέκριναν κάποια ξεκάθαρη τάση εστίασης, των δύο δημοφιλέστερων εφημερίδων του Ισραήλ, στην προσωπική ζωή των υποψήφιων πρωθυπουργών, στις 16 προεκλογικές εκστρατείες, κατά την περίοδο 1949-2003. Τέλος, ο Stanyer, στη μελέτη του, σχετικά με τις συζυγικές απιστίες των πολιτικών σε επτά δημοκρατίες (Αυστραλία, Γαλλία, Γερμανία, Η.Π.Α., Ισπανία, Ιταλία και Μ. Βρετανία), διαπίστωσε ότι οι εξωσυζυγικές περιπέτειες των πολιτικών άρχισαν να κεντρίζουν το ενδιαφέρον του τύπου, κυρίως σε Η.Π.Α. και Μ. Βρετανία, από τη δεκαετία του 1990.²⁶

Μία από τις παραμέτρους της 'προεδροποίησης' ή 'προσωποποίησης', είναι η επικέντρωση των μέσων μαζικής ενημέρωσης ή η αύξηση της τάσης αυτής, στην προσωπικότητα των ηγετών και των υποψήφιων ενός κόμματος και μικρότερη η εστίαση, συγκριτικά, στο ίδιο το κόμμα, τα θεσμικά του όργανα και την ιδεολογία του. Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια, οι πολιτικοί αξιολογούνται περισσότερο όχι για τις πολιτικές τους αρετές, όπως η ικανότητα ή η γενική τους απόδοση στον πολιτικό στίβο, αλλά για τα προσωπικά τους γνωρίσματα που σχετίζονται με το χαρακτήρα τους. Στον τομέα αυτό οι πιο αξιόλογες μελέτες είναι εκείνες των Adam και Maier (2010) και κυρίως του Hanspeter Kriesi (2010).

Οι Adam και Maier, μελετώντας το ρόλο των μέσων σε προεκλογικές εκστρατείες κρατών, δεν παρατηρούν συστηματικές αλλαγές που να συνηγορούν στην 'προσωποποίηση'. Θεωρούν ότι, ειδικά στις Η.Π.Α., ο θεσμικός ρόλος του

---

²⁶ Van Aelst, Sheafer Tamir, Stanyer James, «The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings», *Journalism, issue 13, pp. 203-220*, Sage, 2012, σσ. 204-211.

προέδρου, του εκχωρεί δικαιοδοσίες που τον ωθούν σε περίοπτη θέση. Συμπεραίνουν ότι η τάση της ‘προσωποποίησης’ δεν έχει επηρεάσει σημαντικά την εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, ούτε έχει μετατρέψει την πολιτική διαδικασία σε ένα πιο ατομικοκεντρικό πλαίσιο, όπου οι μη πολιτικές ιδιότητες των ηγετών, όπως η εξωτερική εμφάνιση, είναι καίριας σημασίας για το εκλογικό σώμα.

Η πληρέστερη, ίσως, μελέτη για το ρόλο των μέσων και το βαθμό εστίασής τους στους υποψήφιους προέδρους και πρωθυπουργούς, είναι εκείνη του Hanspeter Kriesi (2010), ο οποίος εξέτασε, με χρήση εμπειρικών δεδομένων, έξι διαφορετικά δημοκρατικά συστήματα, το ημιπροεδρικό της Γαλλίας, το προεδρικό των Η.Π.Α. και τα κοινοβουλευτικά της Αυστρίας, της Γερμανίας, της Ελβετίας, της Ολλανδίας και του Ηνωμένου Βασιλείου. Τα συμπεράσματα του Kriesi ήταν ότι, λόγω κουλτούρας, θεσμικών διαφορών των συστημάτων αλλά και της χαρισματικότητας ορισμένων πολιτικών ηγετών, ο βαθμός της ‘προσωποποίησης’, κατά την κάλυψη της προεκλογικής διαδικασίας από τα μέσα, διαφέρει αρκετά από χώρα σε χώρα.

Επί παραδείγματι, ο βαθμός ‘προσωποποίησης’ στις γαλλικές προεδρικές εκλογές, από το 1995 έως το 2007, έφθασε το 90%, με την Αυστρία και τη Γερμανία να ακολουθούν, ενώ ο χαμηλότερος βαθμός, σημειώθηκε στην Ολλανδία και την Ελβετία και κατόπιν στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σε άλλη ποιοτική παράμετρο της μελέτης, η σύγκριση μεταξύ του παραδοσιακού τύπου και του τύπου των tabloids δείχνουν μεγαλύτερο βαθμό της ‘προσωποποίησης’ στις εφημερίδες τύπου tabloids από ότι στον παραδοσιακό τύπο, με ευκρινή τη διαφορά στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ελβετία, αλλά μικρή διαφορά στις υπόλοιπες χώρες. Μία τρίτη παράμετρος είναι η σύγκριση, ως προς το βαθμό ‘προσωποποίησης’, των τηλεοπτικών δελτίων ειδήσεων και των εφημερίδων, με τα δελτία ειδήσεων να παρέχουν μικρότερο βαθμό ‘προσωποποίησης’ συγκριτικά με τις εφημερίδες. Παραταύτα, ο Kriesi επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις του Karvonen, περί μη σταθερής τάσης ‘προσωποποίησης’ των προεκλογικών εκστρατειών, μέσω των εφημερίδων και των τηλεοπτικών εκπομπών σε Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστρία και Γερμανία. Η μόνη εξαίρεση, σε αυτό το πλαίσιο, είναι η περίπτωση της Ολλανδίας, όπου ο βαθμός ‘προσωποποίησης’ παρατηρείται τόσο στις παραδοσιακές εφημερίδες, όσο και στα tabloids. Στις υπόλοιπες χώρες, δεν

μπορεί να καταγραφεί καμία ξεκάθαρη τάση ‘προσωποποίησης’, σε κανένα από τα δύο είδη έντυπων μέσων.²⁷

Ιδιαίτερης σημασίας είναι η μελέτη του Keith Dowding, η οποία σε αντίθεση με αυτές του Karvonen και Kriesi, δε στηρίζεται σε εμπειρικά δεδομένα, αλλά σε μία βαθύτερη εννοιολογική προσέγγιση της τάσης αυτονομίας των πολιτικών ηγετών στη δυτική Ευρώπη. Συγκεκριμένα, η μελέτη, αντιτίθεται με τη θεωρία των *Thomas Roguntke* και *Paul Webb*, όχι ως προς την κοινή παραδοχή της ενίσχυσης της αυτονομίας των πολιτικών ηγετών στην Ευρώπη, αλλά, ως προς τον καταλληλότερο όρο που εκφράζει ακριβέστερα την κατάσταση αυτή. Ο Dowding, με τη μεθοδολογική σύγκριση του προεδρικού συστήματος των Η.Π.Α. με το κοινοβουλευτικό της Μ. Βρετανίας, σε επίπεδο θεσμών και συμπεριφοράς, επιδιώκει να αποδομήσει τον όρο της ‘προεδροποίησης’, χρησιμοποιώντας τον όρο ‘προσωποποίηση’ της πολιτικής, ο οποίος ταιριάζει καλύτερα με τα προεδρικά συστήματα. Ο συγκεντρωτισμός της εκτελεστικής εξουσίας, κατ’ αυτόν, είναι κάτι το διαφορετικό, ως έννοια, από την ‘προεδροποίηση’.

Ο Dowding, σημειώνει ότι η διαδικασία διαρκούς ενίσχυσης της εξουσίας των Βρετανών πρωθυπουργών, τα τελευταία έτη, ενδεχομένως να τους δίνει μεγαλύτερα περιθώρια αυτονομίας και ευελιξίας, εν συγκρίσει με τους προέδρους των Η.Π.Α. Επιπλέον, η επιρροή του κομματικού ηγέτη στη Μ. Βρετανία είναι πιο καθοριστική για την καθοδήγηση της κοινοβουλευτικής του ομάδας και του κόμματός του, τόσο που η αντίστοιχη του προέδρου των Η.Π.Α. στους βουλευτές του Κογκρέσου είναι εμφανώς ασθενέστερη. Έτσι, καταλήγει ότι, αντί της ‘προεδροποίησης’, πιο αντιπροσωπευτικός θα ήταν ο όρος ‘πρωθυπουργοποίηση’.

Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλυθούν οι φορείς της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας των εξεταζόμενων δημοκρατικών κρατών, το κομματικό, το εκτελεστικό και το εκλογικό ‘πρόσωπο’ των επιφανέστερων πολιτικών ηγετών των παραπάνω κρατών, η αξιολόγηση της επιρροής τους σε κόμμα, κυβέρνηση και κοινωνία, μέσω δημοσκοπικών ερευνών, της επικέντρωσης του τύπου και της τηλεόρασης στους ηγέτες και τέλος της ανάλυσης του μοντέλου ηγεσίας τους, τόσο εσωκομματικά όσο και στη διακυβέρνηση του κράτους τους.

---

²⁷ Kriesi Hanspeter, «Personalization of national election campaigns», *Party Politics*, issue 18, pp. 825-844, Sage, 2011, σσ. 826-832.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.

Η ‘προεδροποίηση’ και η ‘προσωποποίηση’ της πολιτικής στο προεδρικό σύστημα των Η.Π.Α., το ημιπροεδρικό σύστημα της Γαλλίας και τα κοινοβουλευτικά συστήματα της Ιταλίας, της Μ. Βρετανίας, της Γερμανίας, της Ολλανδίας και της Δανίας. Η επιρροή των ‘χαρισματικότερων’ πολιτικών ηγετών, ανά κράτος, σε κόμμα και κυβέρνηση και η απήχησή τους στα μέσα μαζικής επικοινωνίας πριν και κατά τις εκλογές.

3.1. Το προεδρικό σύστημα των Η.Π.Α. Οι περιπτώσεις των John Kennedy, Ronald Reagan και Bill Clinton.

3.1.1. Η στελέχωση του Υπουργικού Συμβουλίου και του Προεδρικού Γραφείου.

Το υπουργικό συμβούλιο (Cabinet), περιγράφεται ως δευτερεύοντας πολιτικός θεσμός, που προωθεί την αποτελεσματική διοίκηση του εκάστοτε προέδρου των Η.Π.Α. και τον βοηθάει στην εφαρμογή των αρμοδιοτήτων του. Ο πρόεδρος έχει το δικαίωμα να στελεχώνει το υπουργικό συμβούλιο ελεύθερα, με την προαίρεση, όμως, της επικύρωσης των επιλογών από τη Γερουσία (Senate), το δεύτερο νομοθετικό σώμα, με ρόλο θεσμικού κοινοβουλευτικού και κυβερνητικού ελέγχου.

Ο Δημοκρατικός *Kennedy* (1961-1963), για τη στελέχωση του προσωπικού του υπουργικού συμβουλίου, επέλεξε άτομα από ετερογενείς πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις και διαφορετικό θρησκευτικό, τοπικό και επαγγελματικό υπόβαθρο. Δύο μέλη, μάλιστα, προέρχονταν από το αντίπαλο, Ρεπουμπλικανικό Κόμμα.

Ο Ρεπουμπλικάνος *Reagan* (1981-1989), σε αντίθεση με την πλειονότητα των προκατόχων στον προεδρικό θώκο των Η.Π.Α., δεν συμπεριέλαβε ούτε επιφανή στελέχη του κομματικού κατεστημένου, ούτε στελέχη του αντίπαλου Δημοκρατικού Κόμματος, στο πλαίσιο της διεύρυνσης του στελεχιακού δυναμικού της κυβέρνησης, ούτε ακόμη άτομα από τις ομάδες συμφερόντων και πίεσης όπως οι ενώσεις περιβαλλοντιστών ή άτομα από τις επιμέρους εθνικές και κοινωνικές μειονότητες. Η επιλογή για τη στελέχωση των υπηρεσιακών θέσεων των υπουργείων έγινε με κριτήριο τη βοήθεια που πρόσφεραν τα υποψήφια, για τις θέσεις, άτομα, κατά την προεκλογική εκστρατεία του προέδρου.

Επί θητείας του Δημοκρατικού προέδρου *Clinton* (1993-2001), εφαρμόστηκαν οι αρχές της ισότητας και της δικαιοσύνης, κατά το δυνατόν, στην επιλογή των

υποψηφίων για τη στελέχωση των γραμματειών, στα επιμέρους υπουργεία, με ισόρροπη έμφυλη, φυλετική, εθνοτική και περιφερειακή/γεωγραφική εκπροσώπηση.

Το προεδρικό γραφείο (White House Office) και η αναβάθμισή του ως σημαίνον θεσμικό συντονιστικό πολιτικό όργανο, στη διάθεση του εκάστοτε προέδρου, σταδιακά, περιθωριοποίησε την επιρροή του υπουργικού συμβουλίου στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Βεβαίως, για τη στελέχωση του προεδρικού γραφείου δε χρειάζεται η επικύρωση της Γερουσίας. Όλοι οι πρόεδροι, των Kennedy και Reagan περιλαμβανομένων, προσλάμβαναν οικεία πρόσωπα και στενούς συνεργάτες τους, από τον πρότερο πολιτικό τους βίο. Ειδικά ο Clinton, δεν στελέχωσε το γραφείο του με έμπειρο προσωπικό και προϋπηρεσία στο χώρο, για να ισοσταθμίσει την κυβερνητική του απειρία, αλλά με μέλη της προεκλογικής του εκστρατείας.

3.1.2. Η διαδικασία λήψης αποφάσεων σε κυβερνητικό επίπεδο και το προεδρικό στυλ διοίκησης.

Επί προεδρίας *Kennedy*, εκκίνησε η διαδικασία αντικατάστασης του προσωπικού του υπουργικού συμβουλίου από το αντίστοιχο του προεδρικού γραφείου, ως του σημαντικότερου συμβουλευτικού οργάνου του προέδρου. Ιδιαίτερα, στα επιμέρους τμήματα και υπουργεία (departments), ο *Kennedy*, μέσω των στενών του συμβούλων, επέβαλλε αυστηρή εποπτεία της εσωτερικής πολιτικής. Η προσωπική εμπλοκή του προέδρου στη χάραξη της πολιτικής, ο μη ορισμός προσωπάρχη και το γεγονός ότι το υπουργείο των Εξωτερικών λειτουργούσε επί των ημερών του ως ‘προσωπική’ του γραμματεία, αποδεικνύουν το, εν μέρει αυταρχικό, μοντέλο διοίκησης και την εμβληματική προσωπικότητα του ηγέτη. Άλλωστε, η έμφαση που έδινε ο πρόεδρος στη νομιμοφροσύνη των συμβούλων του στο πρόσωπό του, οδηγούσε το πολιτικό προσωπικό να αποδέχεται τη δική του τελική απόφαση, χωρίς αντιλογία.

Ο *Reagan*, είχε εγκαταστήσει ένα σύνθετο κέντρο χάραξης πολιτικής, με επικεφαλής ένα τετραμελές σχήμα, το οποίο απαρτιζόταν από τον προσωπάρχη του Λευκού Οίκου, δύο ειδικούς συμβούλους του προέδρου και τον διευθυντή του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας (National Security Council). Επιπλέον, κατά τη θητεία του προέδρου, συστάθηκε ένα σύστημα εξειδικευμένων επιτροπών, συνεπικουρώντας τα υπουργεία στο έργο της λήψης αποφάσεων. Βαθμιαία, όμως, το σύστημα αυτό επικυριαρχήθηκε από το προσωπικό του προεδρικού γραφείου, ενώ, η

επιρροή των μελών του υπουργικού συμβουλίου, εντός των παραπάνω επιτροπών, περιορίστηκε αισθητά.

Επί προεδρικής θητείας του *Clinton*, τα σημαντικότερα θέματα αποφασίζονταν από μία στενή ολιγομελή ομάδα, την οποία αποτελούσαν, πέραν του προέδρου, ο αντιπρόεδρος Al Gore, η Πρώτη Κυρία, Hillary Clinton και ο προσωπάρχης του Λευκού Οίκου. Ιδιαίτερα, ο ρόλος της συζύγου του προέδρου, στη χάραξη της πολιτικής, ήταν άνευ προηγουμένου και πολυσήμαντη. Σημαντική, κυρίως στους τομείς της ενεργειακής και περιβαλλοντικής πολιτικής, ήταν η επίδραση του αντιπροέδρου, τομείς στους οποίους ο πρόεδρος είχε μόνο υποτυπώδη εποπτικό ρόλο. Το μοντέλο διοίκησης του προέδρου ήταν διαβουλευτικό, υποβοηθούμενο από έμπειρους συμβούλους, με αυστηρά οριοθετημένη πολιτική στόχευση, και τον Clinton να έχει εμμονή με την ανάλυση κάθε πτυχής και λεπτομέρειας των εξεταζόμενων ζητημάτων, έχοντας ως αποτέλεσμα να προκύπτει τελικά αναποφασιστικότητα στη λήψη άμεσων αποφάσεων, στοιχείο, εξάλλου, του χαρακτήρα του.²⁸

Αξιοσημείωτες, σε ό,τι αφορά την ισχύ της εκτελεστικής εξουσίας, ήταν οι θεσμικές καινοτομίες που πραγματοποίησε ο Franklin Roosevelt (1933-1945), ενισχύοντας σε συνταγματικό επίπεδο, την ομοσπονδιακή κεντρική κυβέρνηση, σε θεσμικό επίπεδο, την κυβέρνηση έναντι του νομοθετικού σώματος, του Κογκρέσου, και δρομολογώντας, σε πολιτικό και οργανωτικό επίπεδο, τον περιορισμό των πολιτικών κομμάτων σε θεσμούς υποστήριξης των εκάστοτε υποψήφιων προέδρων.²⁹

Σκιαγραφώντας βαθύτερα τον τρόπο διοίκησης των τριών προέδρων, καταγράφεται το προσωποπαγές, ηγετικό διοικητικό στυλ διοίκησης του *Kennedy*, ο οποίος οικειοποιούνταν του θεσμούς. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας (NSC), θεσμός στον οποίο ο πρόεδρος είχε άμεση πρόσβαση, υπερφαλαγγίζοντας τη γραφειοκρατική ιεραρχία. Διόρισε ένα συμβουλευτικό σώμα (Executive Committee) της απόλυτης εμπιστοσύνης του, υποκαθιστώντας, εν μέρει, ακόμη και το υπουργείο των Εξωτερικών.³⁰

²⁸ Helms Ludger, *Presidents, Prime Ministers and Chancellors. Executive Leadership in Western Democracies*, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005, σσ. 30-49.

²⁹ Fabrini Sergio, «The Semi-Sovereign American Prince: The Dilemma of an Independent President in a Presidential Government», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σ. 320.

³⁰ Μακρής Σπύρος, *Πολιτική ηγεσία και άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Το δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης*, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2007, σσ. 187-188.

Η διοίκηση του *Reagan*, χαρακτηρίζεται ως ‘προσωποποιημένη’ (personalized), η δημοφιλής προσωπικότητα του οποίου είχε καλλιεργήσει υψηλές προσδοκίες, τις οποίες, λόγω και του ‘εχθρικού’ Κογκρέσου, στο μεγαλύτερο μέρος της οκταετούς θητείας του, δεν κατάφερε να υλοποιήσει. Επένδυσε στη συνθηματολογία και σε συμβολισμούς αντί του ουσιαστικού πολιτικού λόγου, στοιχείο της χαρισματικότητάς του, καθώς η ‘διχασμένη’ διακυβέρνηση, λόγω του ότι το Κογκρέσο ελεγχόταν από τους Δημοκρατικούς, αποτελούσε τροχοπέδη στο να ψηφισθούν τα νομοσχέδια της πολιτικής ατζέντας των Ρεπουμπλικάνων, με εξαίρεση τα νομοσχέδια για την οικονομική πολιτική της ‘απορρύθμισης’ και των ιδιωτικοποιήσεων που υπερψηφίσθηκαν.

Τη μεγαλύτερη πολεμική από το ‘εχθρικό’ Κογκρέσο, αλλά και το Ανώτατο Δικαστήριο, λόγω της αποκάλυψης του ερωτικού σκανδάλου, την περίοδο 1994-1998, είχε αντιμετωπίσει ο *Clinton*. Η δημοφιλία, η ευγλωττία και οι εξαιρετικά καλές σχέσεις με τα μέσα, γνωρίσματα της χαρισματικής προσωπικότητας του Clinton, αποτέλεσαν το αντίβαρο, στη συντονισμένη θεσμική επίθεση εναντίον του, που όχι μόνο έθιγαν την προσωπική του ακεραιότητα, αλλά, ό ίδιος, βρισκόταν και προ της αποπομπής του. Παραταύτα, το συναινετικό προφίλ του και η πειθώ του, τον ώθησαν να συνάπτει συμμαχίες, εντός του Κογκρέσου, ακόμη και με Ρεπουμπλικάνους βουλευτές και να επιτυγχάνει, υπό αντίξοες, για τον ίδιο και το κόμμα του, συνθήκες, την ψήφιση μέρους της νομοθεσίας της πολιτικής ατζέντας των Δημοκρατικών, με κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες.³¹

3.1.3. Η προεδρική πολιτική ηγεσία και το Κοινοβούλιο.

Βάσει του Συντάγματος των Η.Π.Α., ο εκάστοτε πρόεδρος δεν έχει το δικαίωμα της νομοθετικής πρωτοβουλίας και οι νομοθετικές ενέργειες διενεργούνται επίσημα από τα μέλη του Κογκρέσου (Congress), στο οποίο, συνήθως, ο πρόεδρος και το κόμμα του χρίσματος του οποίου φέρει, έχουν την πλειοψηφία. Το μεγαλύτερο ρόλο, βέβαια, ως προς το νομοθετικό έργο διαδραματίζουν οι, επιμέρους θεματικές και τμηματικές, επιτροπές και οι υπο-επιτροπές, γεγονός που δυσχεραίνει την εναρμόνιση των θέσεων του προέδρου και Κογκρέσου. Επιπρόσθετα, οι σχέσεις προέδρου και Κογκρέσου παρεμβάλλονται από τη σύσταση των κομματικών συμμαχιών στην εθνική αντιπροσωπεία, μεταξύ του Δημοκρατικού και του

---

³¹ Fabrini S., «The Semi-Sovereign American Prince...», *Ο.π.*, σσ. 323-328.

Ρεπουμπλικανικού Κόμματος, για την ψήφιση, κοινού ενδιαφέροντος, νομοθετημάτων (π.χ. εξωτερικής πολιτικής) ενώ, εσχάτως, η κομματικοποίηση της πολιτικής με τη συναφή κομματική πειθαρχία κατά τη νομοθετική διαδικασία, σε συνδυασμό με το συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα αρνησικυρίας (veto) του προέδρου, στην τελική επικύρωση των νομοσχεδίων του Κογκρέσου, εξισορροπούν τη διεκυστίνδα. Ενδεικτικά, από τα τριάντα επτά veto του προέδρου Clinton, κατά τη δεύτερη θητεία του, το 1996-2000, μόνο τα δύο ‘ανατράπηκαν’ από το Κογκρέσο. Σημαντικό ρόλο, βέβαια, διαδραματίζει και το αν το Κογκρέσο είναι ‘φιλικό’ προς τον πρόεδρο, παράμετρος που συμβαίνει όταν το Κογκρέσο κυριαρχείται από το κόμμα το οποίο του έδωσε το χρίσμα.

Ο *Kennedy*, παρά τη ‘χλιαρή’ στήριξη που είχε στο Κογκρέσο, ακόμη και από Δημοκρατικούς βουλευτές, στηρίχθηκε στην προσωπική του σχέση με βουλευτές, μεμονωμένα, στη ρητορική του δεινότητα και πειθώ και στη δράση των επαγγελματιών λομπιστών των ομάδων συμφερόντων, που παρενέβαιναν για να μεταπείσουν αρκετά από τα, καταρχήν αρνητικά, μέλη του Κογκρέσου. Πέραν των επιτευγμάτων και των αποτυχιών του προέδρου στο Κογκρέσο, αξιοσημείωτη υπήρξε η εμπνευσμένη πολιτική και το όραμά του.

Ο *Reagan*, εφάρμοσε τη στρατηγική να απευθύνεται στο δημόσιο αίσθημα (going public), προσφιλής μέθοδος, άλλωστε, αρκετών προέδρων, συνδέοντας, μάλιστα, τη δημόσια απήγησή του με τις σημαντικότερες νομοθετικές ‘μάχες’. Πέραν της δημοφιλίας του, ο πρόεδρος στηρίχθηκε στη συνδρομή του προεδρικού γραφείου και τη σχετική νομοθετική ομάδα γνωμοδότησης, με επικεφαλής τον προσωπάρχη του Λευκού Οίκου. Μνημειώδης, εξάλλου, υπήρξε η επιτυχία του προέδρου στη μείωση της φορολογίας και την ψήφιση σχετικού συμφώνου μεταρρυθμίσεων, κερδίζοντας ψήφους και Δημοκρατικών μελών του Κογκρέσου.

Ο *Clinton*, στηρίχθηκε τόσο στη δημοφιλία του, όσο και στους λομπίστες επί της νομοθεσίας. Παρά το γεγονός ότι το Κογκρέσο, για μεγάλο διάστημα της θητείας του, κυριαρχούνταν από τους Ρεπουμπλικάνους, πέτυχε την ψήφιση νομοθετημάτων που συνέτειναν στην ισχυροποίηση της εθνικής οικονομίας, με χαμηλούς δείκτες ανεργίας και πληθωρισμού.

3.1.4. Ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. και η εκλογική απήχηση των προέδρων.

Σύμφωνα με την τυπολογία του Hugh Heclo, υπάρχουν πέντε βασικά γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν τις εκλογικές εκστρατείες του αμερικανικού πολιτικού συστήματος. Αρχικά, ο ρόλος των πολιτικών κομμάτων έχει, σταδιακά, περιθωριοποιηθεί, καθώς και στην οργάνωση, την κινητοποίηση και την επιλογή υποψήφιων, για το χρίσμα, προέδρων. Δεύτερον, το σύστημα των ομάδων συμφερόντων έχει διευρυνθεί, με συνέπεια την αύξηση της επιρροή τους στη διακυβέρνηση. Τρίτον, η ανάδειξη των σύγχρονων τεχνολογιών ενημέρωσης, όπως το ραδιόφωνο, η τηλεόραση και το διαδίκτυο, παρέχουν στους πολιτικούς τη δυνατότητα περαιτέρω δημόσιας προβολής. Τέταρτον, οι δημοσκοπήσεις και οι έρευνες διεξάγονται συχνότερα και με επαγγελματικό τρόπο. Πέμπτον, η εκστρατεία για συλλογή κονδυλίων και χορηγιών, κατά την προεκλογική περίοδο, είναι ένα ακόμη γνώρισμα.

Η προεδρία του *Kennedy* θεωρείται το ιδεότυπο της στενής σχέσης προέδρου και κοινού, και ο ίδιος, ο πρωτοπόρος της χρήσης των μέσων στη συνολική επικοινωνιακή του στρατηγική. Άλλωστε, ο πρόεδρος, επέτρεπε την απευθείας τηλεοπτική μετάδοση συνεντεύξεων τύπου, γεγονός που συνέβαλλε στη στενότερη σχέση του Λευκού Οίκου με τους δημοσιογράφους, τους εκδότες και τον χώρο των μέσων ενημέρωσης γενικότερα. Ο ίδιος έδινε μεγάλη σημασία σε δημοσκοπήσεις και σχετικές μετρήσεις, η πλειονότητα των οποίων κατέγραφε την εξαιρετικά θετική του εικόνα στο κοινό.

Η ρητορική δεινότητα και η εικόνα του ως πειστικού και ειλικρινούς στο λόγο του, ήταν ένα βασικό γνώρισμα του επικοινωνιακού και δημοφιλούς προέδρου *Reagan*. Αντίστοιχη ήταν και η στρατηγική του Λευκού Οίκου για τη μέγιστη δυνατή προβολή πολιτικών μηνυμάτων του προέδρου, ενημερωτικών συνεντεύξεων κ.λπ.

Η διοίκηση *Clinton*, επικεντρώθηκε στη χρήση καινοτόμων επικοινωνιακών στρατηγικών, όπως οι περιοδείες του προέδρου, η χρήση του διαδικτύου και οι πολιτικές συζητήσεις σε δημοφιλή τηλεοπτικά κανάλια, με στόχο την φιλοτέχνηση ενός δημοφιλούς ηγετικού προφίλ του προέδρου. Η δημοφιλία του έφτασε στο απόγειο το 1998-1999, την περίοδο ενός ερωτικού σκανδάλου και την εξέταση της αποπομπής του.³²

---

³² Helms L., *Presidents, Prime Ministers and Chancellors.*, σσ. 128-152.

3.1.5. Η διαδικασία επιλογής υποψηφίων για την προεδρία. Η προσωποποίηση της εκλογικής εκστρατείας εις βάρος της ισχύος των κομμάτων.

Σε ότι αφορά την ανάπτυξη της υποψηφιοκεντρικής διαδικασίας επιλογής υποψηφίου προέδρου, στις Η.Π.Α., ισχύει η ‘άμεση προκριματική εκλογή’ (direct primary), σε αντίθεση με την ‘κομματική εκλογή’ (party primary) των δυτικοευρωπαϊκών δημοκρατιών. Στην άμεση προκριματική εκλογή, ο υποψήφιος, σε πρώτη φάση, επιλέγεται άμεσα από τους ψηφοφόρους και τα μέλη του κόμματος, ανάμεσα σε άλλους υποψηφίους, με τον επικρατέστερο να λαμβάνει το χρίσμα. Επιπλέον η διάθεση των πόρων γίνεται άμεσα προς τον υποψήφιο, χωρίς την παρεμβολή των κομματικών επιτροπών. Έτσι, οι υποψήφιοι είναι εκείνοι που λαμβάνουν κρατικά κονδύλια και πόρους και όχι τα πολιτικά κόμματα. Ο υποψήφιος είναι το κεντρικό πρόσωπο της προεκλογικής εκστρατείας. Βέβαια, εκτός των πόρων και της στήριξης του κόμματος, οι υποψήφιοι στηρίζονται, σε μεγάλο βαθμό, στις προσωπικές τους δεξιότητες, το επικοινωνιακό τους χάρισμα, τα δίκτυα των εθελοντών οπαδών τους, τις χορηγίες από φιλικά προσκείμενους επιχειρηματίες κ.λπ.

Ως επακόλουθο των παραπάνω, τα κόμματα λειτουργούν ως δομές υποστήριξης των υποψηφίων για την προεδρία, μετατρέπόμενα, κατά την προεκλογική περίοδο, σε ‘κόμματα των υποψηφίων’ (candidate parties). Επιπλέον, τα μέσα επικεντρώνουν όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον τους στους υποψηφίους και όχι στα κόμματα.³³

3.2. Το ημι-προεδρικό σύστημα της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας. Οι περιπτώσεις των Francois Mitterrand και Jacques Chirac.

3.2.1. Το θεσμικό πλαίσιο της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας.

Ο θεμελιωτής της Ε΄ Γαλλικής Δημοκρατίας θεωρείται ο πρόεδρος Charles De Gaulle (1890-1970), το κλασικότερο παράδειγμα ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής, σε μία εποχή, όμως, αρκετά μακρινή και με διαφορετικές κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Σύμφωνα με τον διακεκριμένο πολιτικό επιστήμονα Sartori, στο ημιπροεδρικό γαλλικό πολιτικό σύστημα, υφίσταται ένα ισορροπημένο θεσμικά δικέφαλο σχήμα, όπου συνυπάρχουν η κεφαλή του πολιτεύματος, ο πρόεδρος και ο επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας, ο πρωθυπουργός, υπόλογος στο κοινοβούλιο. Συγκριτικά, μεταξύ των δυο φορέων εξουσίας, ο πρωθυπουργός είναι ο κυρίαρχος της χάραξης

³³ Fabrini S., «The Semi-Sovereign American Prince...», *Ο.π.*, σσ. 314-318

της εθνικής πολιτικής, ενώ οι θεσμικές εξουσίες του προέδρου είναι συγκεκριμένες και περιορισμένες. Συγκεκριμένα, χωρίς την ενυπόγραφη συγκατάθεση του πρωθυπουργού, ο πρόεδρος δύναται να διορίσει, όχι, όμως, να αποπέμψει, τον πρωθυπουργό, να διαλύσει το κοινοβούλιο και υπό προϋποθέσεις κινδύνου της ασφάλειας του κράτους και των πολιτών να κηρύξει τη χώρα σε κατάσταση 'εκτάκτου ανάγκης'. Επιπλέον, σύμφωνα με το άρθρο 5 του Συντάγματος, έχει ρόλο επιδιαιτητή και επόπτη, της κανονικής λειτουργίας των δημόσιων αρχών, γεγονός που του δίνει το προτέρημα να παρεμβαίνει, ενίοτε, κατά το δοκούν και τέλος, με την παραίτησή του, προκαλεί την κήρυξη προεδρικών εκλογών. Ειδικά στα πεδία της εθνικής άμυνας και της εξωτερικής πολιτικής, οι εξουσίες των δύο κεφαλών διαπλέκονται.

Επί παραδείγματι, ο χαρισματικός πρόεδρος De Gaulle (1959-1969), είχε επισκιάσει το ρόλο του πρωθυπουργού Michel Debre (1959-1962), τον οποίο εξώθησε σε παραίτηση, αντικαθιστώντας τον με τον πιο συγκαταβατικό και χειραγωγήσιμο Georges Pompidou (1962-1968). Η επικυριαρχία των προέδρων και η ερμηνεία του άρθρου 5, πάντα επί τη βάσει, κυρίως προσωπικών φιλοδοξιών στην 'αρένα' της εξουσίας, παρά αληθινών θεσμικών κινδύνων για τη δημοκρατία, αμφισβητήθηκε έντονα, το 1986, όταν ο χαρισματικός, σοσιαλιστής, πρόεδρος Francois Mitterrand (1981-1995) απώλεσε τον πλήρη έλεγχο του κυβερνητικού έργου, με την άνοδο στον πρωθυπουργικό θώκο του, επίσης, χαρισματικού, συντηρητικού Jacques Chirac (1986-1988). Πρόκειται για την πιο ιδιαίτερη συγκατοίκηση προέδρου-πρωθυπουργού στη σύγχρονη ιστορία της Γαλλίας, η οποία κατέδειξε ότι η χώρα μπορούσε να κυβερνηθεί και με τον πρόεδρο 'παροπλισμένο' έναντι του πρωθυπουργού.

Ο κύκλος αυτός επαναλαμβανόταν με τον πρόεδρο να επικρατεί του πρωθυπουργού, όταν αμφότεροι πρόσκεινταν στο ίδιο κόμμα και τον πρωθυπουργό, του ηγέτη του ισχυρότερου κοινοβουλευτικά κόμματος, να έχει τον πρώτο ρόλο στη διακυβέρνηση της χώρας, όταν προερχόταν από αντίπαλο κομματικό σχηματισμό σε σχέση με τον πρόεδρο. Τελικά, η συνταγματική τροποποίηση, το 2000, αναβάθμισε τη θέση του προέδρου, με τον Chirac να προβάλλει, πλέον, ως η δεσπόζουσα πολιτική αρχή του γαλλικού κράτους.

3.2.2. Το 'κομματικό πρόσωπο' της προεδροποίησης.

Η 'προσωποποίηση' της πολιτικής έχει επιφέρει την υποταγή του κόμματος στον πρόεδρο, που προέρχεται από αυτό, στους τομείς της επιλογής πολιτικού προσωπικού, χάραξης πολιτικής και οργάνωσης των προεκλογικών εκστρατειών. Το γεγονός της πολυμερούς επικέντρωσης στο πρόσωπο του προέδρου έχει αναδείξει τα 'προεδρικά κόμματα', των οποίων γνώμονας είναι να υποβοηθούν, ως μηχανισμός υποστήριξης της προεδρικής υποψηφιότητας, τον ηγέτη τους, να επιτύχει την εκλογή του στο θώκο του προέδρου. Ο τρόπος λειτουργίας του πολιτικού συστήματος και το Σύνταγμα, δεν επιτρέπουν το κάθε πολιτικό κόμμα να ενεργεί αυτόνομα από τον ηγέτη του. Βέβαια, η εξάρτηση του πολιτικού κόμματος από τον ηγέτη του, καθίσταται ακόμη μεγαλύτερη όταν η κοινοβουλευτική πλειοψηφία του κυβερνώντος κόμματος οφείλεται στον πρόεδρο (π.χ. το Σοσιαλιστικό Κόμμα επί Mitterrand, 1981-1986).

Ο ιδεότυπος του νέου τύπου κόμματος, του 'προεδροποιημένου' κόμματος, ως υποστηρικτικού θεσμού του αρχηγού του για την κατάληψη του προεδρικού θώκου, είναι το Σοσιαλιστικό Κόμμα (Parti Socialiste) που ανασυγκροτήθηκε, το 1971, από τον Mitterrand, η 'προσωποποιημένη' πολιτική ηγεσία του οποίου στηριζόταν στη δημοφιλία του στο κοινό, τη ρητορική του και τις οργανωτικές του δεξιότητες. Ο ίδιος, μετά τη νίκη του στις προεδρικές εκλογές, το 1981, μετέτρεψε το κόμμα σε ένα αντιπροσωπευτικό όργανο της βούλησης του προέδρου, καθυποτάσσοντας, μάλιστα, όλες τις φράξιες εντός του κόμματος. Ουδέποτε η επιρροή του, εσωκομματικά, αμφισβητήθηκε μέχρι την εξάντληση της δεύτερης θητείας του.

Με τη νίκη του στις προεδρικές εκλογές του 1995, ο Chirac, με στήριγμα το ιδρυθέν από τον ίδιο, το 1976, μεταγκωλικό κόμμα (Rassemblement pour la République), τους διαθέσιμους σε αυτόν πόρους, την απήχησή του στο Παρίσι, όπου διετέλεσε δήμαρχος και τις προσωπικές του ιδιότητες, θεμελίωσε την κυριαρχία του, εγκαθιστώντας στη πρωθυπουργία τον υποτακτικό Juppe (1995-1997). Η νίκη όμως, το 1997, του σοσιαλιστή Lionel Jospin (1997-2002), στις βουλευτικές εκλογές, είχε ως αντίκτυπο την αποδυνάμωση της επιρροής του Chirac στο δικό του κόμμα.

Άλλωστε, οι πόροι των κομμάτων είναι ιεραρχικά οργανωμένοι από τον εκάστοτε ηγέτη τους, ώστε η κυριαρχία των τελευταίων, εσωκομματικά, να είναι κυρίαρχη αλλά και η χρήση των κομματικών πόρων για μία ενδεχόμενη προεδρική τους εκλογή, απαραίτητη. Υπάρχει μία σχέση αλληλεξάρτησης, όπου πέραν της

αμοιβαίας στήριξης, ο ηγέτης και υποψήφιος στις εκλογές πρέπει να επιδείξει διοικητικές ικανότητες, να ελέγχει απόλυτα το κόμμα του αλλά και να επενδύει σε ιδιαίτερες, δικές του ιδιότητες, όπως η επικοινωνία, η ρητορική και η δυνατότητα σύναψης χρήσιμων και ευρύτερων κοινωνικών συμμαχιών. Συμπερασματικά, τα κυρίαρχα κόμματα, όπως και τα μικρότερα (π.χ. Front Nationale), είναι 'προεδροποιημένα', όμως οι ηγέτες τους δεν είναι απόλυτα αυτόνομοι από αυτά. Εξάλλου, ως υποψήφιοι για την προεδρία, οι ηγέτες πρέπει να αυτονομούνται, σε ένα σημείο, από την αυστηρή κομματική γραμμή, στο πλαίσιο προσέλκυσης ετερογενών ομάδων και ψηφοφόρων, δεν μπορούν, όμως, και να αποκλίνουν από την κομματική γραμμή εξολοκλήρου.

3.2.3. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.

Στο πεδίο της εκτελεστικής εξουσίας, ο πρωθυπουργός έχει στη διάθεσή του αρκετούς θεσμικούς και δομικούς πόρους, όπως διοικητική υποστήριξη, υπηρεσίες ροής πληροφοριών, πολιτικούς συμβούλους κ.ά. Η γενική γραμματεία της κυβέρνησης (GSG) είναι υπεύθυνη για τη χάραξη πολιτικής και το συντονισμό του κυβερνητικού έργου, ενώ στο υπουργικό συμβούλιο (cabinet) παρέχονται ειδικοί πολιτικοί σύμβουλοι και τεχνοκράτες. Εναπόκειται στη διαχειριστική ικανότητα του πρωθυπουργού να χρησιμοποιήσει τους διαθέσιμους πόρους. Είναι ζήτημα 'ιδιοκτησίας' και 'ελέγχου' των πόρων αυτών, για την παγίωση της εξουσίας του πρωθυπουργού, τόσο εσωκομματικά, όσο και εντός της κυβέρνησης. Το γεγονός ότι το γραφείο του πρωθυπουργού είναι το επίκεντρο του κυβερνητικού μηχανισμού, επιβεβαιώνει την αυτονομία των πολιτικών ηγετών από το κόμμα τους.

Όμως, λόγω της πολυκατακερματισμένης εκτελεστικής εξουσίας, η δυνατότητα των υπουργών να αυτονομούνται στο τομέα τους με δυνατότητα, μάλιστα, αρνησικυρίας, είναι ένα επιπλέον αντίβαρο στην κυριαρχία του πρωθυπουργού ή του προέδρου στον τομέα της διακυβέρνησης.

Στη μεταγκωλική περίοδο, το όραμα του De Gaulle, για πρόσληψη τεχνοκρατών, εξωκοινοβουλευτικών, άσχετων με το κομματικό και πολιτικό σύστημα, δεν ευδοκίμησε. Παρά την προσωποποίηση της πολιτικής ηγεσίας, όπως στις, ως άνω, περιπτώσεις των χαρισματικών Mitterrand και Chirac, ο σημαντικός ρόλος των κομματικών ηγετών των φραξιών και των πρωθυπουργοποιήσιμων υπουργών, θεωρείται, για τη γαλλική περίπτωση, σταθερά.

3.2.4. Το εκλογικό πρόσωπο.

Ο ολόενα και αυξανόμενος ρόλος της τηλεόρασης στην πολιτική ενημέρωση και την κάλυψη των εκλογικών αναμετρήσεων, τα τελευταία χρόνια, καθιστά την τηλεόραση το κορυφαίο μέσο για την πληροφόρηση των πολιτών. Στις προεκλογικές εκστρατείες ο ρόλος των κομμάτων υπερφαλαγγίζεται από εκείνον των πολιτικών ηγετών, όπου οι τηλεοπτικές εκπομπές, οι συνεντεύξεις, οι δημοσκοπικές έρευνες προσωπικής αποδοχής και οι πολιτικές συζητήσεις είναι σταθερά αφιερωμένες και επικεντρωμένες στους υποψήφιους ηγέτες και όχι στις θέσεις των κομμάτων ή την ιδεολογία τους. Επιπλέον, τα παραπάνω συνδυάζονται και με προσωπικές συνεντεύξεις σε οικείο περιβάλλον των ηγετών, όπως το γραφείο ή το σπίτι τους, με αποκάλυψη στοιχείων για την προσωπική τους ζωή, το χαρακτήρα τους, τις ηθικές τους αξίες, καθώς επίσης και τις πολιτικές τους προγραμματικές θέσεις.

Άλλωστε, το προσωπικό πρόγραμμα του υποψήφιου ηγέτη, υιοθετείται από το κόμμα του, το οποίο βέβαια του παρέχει ποικίλους πόρους, υλικούς, τεχνικούς και ανθρώπινο δυναμικό κατά την κρίσιμη χρονική περίοδο της προεκλογικής εκστρατείας. Τα παραπάνω ισχύουν τόσο στις προεδρικές όσο και στις βουλευτικές εκλογές. Από τη δεκαετία του 1970 δίδεται βαρύτητα στην, επαγγελματικού επιπέδου, οργάνωση των προεκλογικών εκστρατειών. Από το 1990 και εντεύθεν, τόσο οι πρόεδροι, όσοι και οι προεδρικοί υποψήφιοι υποβάλλονταν σε δημοσκοπικές μετρήσεις αποδοχής και δημοφιλίας τους, σε ένα είδος μέτρησης δημοψηφισματικού χαρακτήρα και οιονεί ‘ψήφου εμπιστοσύνης’.³⁴

3.3. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Ιταλίας και το φαινόμενο Silvio Berlusconi.

3.3.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο της ‘προεδροποίησης’.

Στο πεδίο της εκτελεστικής εξουσίας, στο ιταλικό πολιτικό σύστημα, η κυβέρνηση είναι εξουσιοδοτημένη από το Σύνταγμα να ενεργεί χωρίς την έγκριση του κοινοβουλίου, σε περιπτώσεις εξαιρετικά επείγουσες, όπως στην ψήφιση ‘επειγόντων νομοσχεδίων’ (emergency bills). Επίσης, η επέκταση της ‘εξουσιοδοτημένης νομοθεσίας’ (delegated legislation) καθιστά την κυβέρνηση να νομοθετεί άμεσα, στο πλαίσιο συμφωνημένων νομοσχεδίων με το κοινοβούλιο.

³⁴ Clift Ben, «Dyarchic Presidentialization in a Presidentialized Polity: The French Fifth Republic», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σσ. 221-237.

Εξάλλου, ο αυξανόμενος ρόλος της κυβέρνησης στη νομοθετική ατζέντα, μέσω των κοινοβουλευτικών επιτροπών που ελέγχονται από αυτή, λόγω της κοινοβουλευτικής της πλειοψηφίας, έχει ως αποτέλεσμα η αναλογία της νομοθετικής πρωτοβουλίας της εκτελεστικής εξουσίας να αυξάνεται ραγδαία, εις βάρος της νομοθεσίας που προέρχεται ακραιφνώς από το κοινοβούλιο. Επιπρόσθετα, αρκετά νομοσχέδια μπορούν να συζητούνται και να επιδοκιμάζονται από το υπουργικό συμβούλιο, χωρίς τα επίσημα κείμενα αυτών να είναι γνωστά σε αυτούς.

Η επερχόμενη ενίσχυση της θέσης του πρωθυπουργού, είναι και η ισχυρότερη ένδειξη της ‘προεδροποίησης’ της ιταλικής πολιτικής. Στη δεκαετία του 1980, δέσποζε η ηγετική μορφή του γενικού γραμματέα του σοσιαλιστικού κόμματος, Bettino Craxi, ο οποίος σηματοδότησε τη μετάβαση σε ένα οίονει προεδρικό καθεστώς, λόγω της ραγδαίας αύξησης της ισχύος της εκτελεστικής εξουσίας, έναντι της νομοθετικής, αλλά και την αναβάθμιση του ηγέτη, έναντι του κόμματός του. Επιπλέον, η σύσταση της γενικής γραμματείας (General Secretariat) έχει γίνει ένα κομβικό συντονιστικό κέντρο όλων των δραστηριοτήτων του πρωθυπουργικού γραφείου, παρέχοντας στον πρωθυπουργό ένα ισχυρό στήριγμα. Οι γενικοί γραμματείς επιλέγονται από ένα στενό κύκλο της απολύτου εμπιστοσύνης του πρωθυπουργού.

3.3.2. Το κομματικό πρόσωπο.

Από τα μέσα του 1980, με την άνοδο του Bettino Craxi στην εξουσία, άρχισε να καταγράφεται η ‘προσωποποίηση’ της πολιτικής στην Ιταλία, η οποία επισκίαζε την κοινοκρατία. Η ενδυνάμωση της εκτελεστικής εξουσίας και η πτώση της επιρροής των κομμάτων ώθησε την κατάσταση σε αυτή την κατεύθυνση. Η χαρακτηριστικότερη περίπτωση ‘προσωποποίησης’ του κόμματος είναι του Silvio Berlusconi, ιδρυτή του κεντροδεξιού κόμματος ‘Forza Italia’, το οποίο ο ιδρυτής του, το χρησιμοποίησε ως όχημα για την κατάληψη του πρωθυπουργικού θώκου. Το γεγονός ότι το κόμμα ήταν χρηματοδοτούμενο από τον ίδιο, το καθιστούσε απόλυτα εξαρτώμενο από τον Ιταλό πολιτικό και μεγιστάνα των Μ.Μ.Ε. Στο θεσμικό επίπεδο, η τάση της ενίσχυσης της εκτελεστικής εξουσίας ευνοούσε τα σχέδια του Berlusconi, του οποίου σκοπός ήταν η επιτυχία στις επερχόμενες βουλευτικές εκλογές. Στο πολιτικό επίπεδο, η κατάρρευση του παλιού κομματικού συστήματος και κυρίως της συντηρητικής χριστιανοδημοκρατίας, τους ψηφοφόρους της οποίας ο φέρελις πολιτικός ηγέτης στόχευε, άνοιγαν το δρόμο για τον Berlusconi. Από την άλλη, στο

χώρο της κεντροαριστεράς, το ετερογενές και πολυτασικό σχήμα της ‘Ελιάς’(Ulivo), που εκτός ενός αδιαμφισβήτητου ηγέτη, στερούνταν υλικών και επικοινωνιακών πόρων, δεν δημιουργούσε προσδοκίες για την πιθανότητα νίκης.

3.3.3. Το εκλογικό πρόσωπο.

Ο Berlusconi, χρησιμοποιώντας τα μέσα ενημέρωσης που διέθετε, ως ιδιοκτήτης τους και όχι μόνο ως πολιτικός ηγέτης, γνωρίζοντας όσο ελάχιστοι το ρόλο της τηλεόρασης και της επικοινωνίας, αποτελεί το ιδεότυπο της προσωποποίησης της πολιτικής κατά τη σύγχρονη ιταλική πολιτική ιστορία. Μετά τη σύντομη πρώτη πρωθυπουργική του θητεία (1994-1995), στις εκλογές του 2001, οργάνωσε επιμελώς την προεκλογική του εκστρατεία. Συγκεκριμένα, το Forza Italia διένειμε χιλιάδες εγχειρίδια με βιογραφικά στοιχεία του Ιταλού ηγέτη, τις προγραμματικές του θέσεις κ.λπ., αναρίθμητες γιγαντοαφίσες τοιχοκολλήθηκαν στα μεγαλύτερα αστικά κέντρα, ενώ, χαρακτηριστικό είναι ότι στους υποψήφιους βουλευτές του κόμματος απαγορεύθηκε να διαφημιστούν μέσω αφισών, ακριβώς για να επιτευχθεί η επικέντρωση στο πρόσωπο του αρχηγού του κόμματος και υποψήφιου πρωθυπουργού.

Όμως, σημαίνουσα ήταν η συνδρομή της τηλεόρασης, σε ότι αφορά την υπερπροβολή του Berlusconi και την εκλογική του επιτυχία που τον οδήγησε στην πρωθυπουργία. Η ‘προσωποποίηση’ της προεκλογικής εκστρατείας έφτασε στο απόγειο, με τη διανομή των βίντεο με στιγμές από τις περιόδους του και την πολύωρη, συγκριτικά με τους υπόλοιπους αρχηγούς κομμάτων, προβολή του στις τηλεοπτικές εκπομπές και τα δελτία ειδήσεων. Ουσιαστικά, ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. επενέργησε έτσι, ώστε οι βουλευτικές εκλογές να λάβουν δημοψηφισματικό χαρακτήρα για την υπερψήφιση ή την καταψήφιση του Berlusconi. Από την άλλη πλευρά, ως αντιπερλουσκονικός πόλος, προέβαλλε ο δημοφιλής δήμαρχος της Ρώμης, Francesco Rutelli, γύρω από τον οποίο συσπειρώθηκε η κεντροαριστερά και οι συνιστώσες της, υπό την ‘ομπρέλα’ της ‘Ελιάς’. Παρά τα ευνοϊκά δημοσκοπικά δεδομένα, που έδειχναν να προηγείται, σε αρκετά ποιοτικά στοιχεία της έρευνας, ο δήμαρχος, τελικά τα παραπάνω δεν επιβεβαιώθηκαν από τα αποτελέσματα, που

οδήγησαν σε μία συντριπτική υπεροχή, με, χωρίς προηγούμενο, για τα ιταλικά δεδομένα, κοινοβουλευτική πλειοψηφία του κόμματος Forza Italia.³⁵

3.4. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Μεγάλης Βρετανίας. Οι περιπτώσεις των

Margaret Thatcher και Tony Blair.

3.4.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.

Ως αμιγώς κοινοβουλευτικό σύστημα, το βρετανικό, χαρακτηρίζεται, όχι για την απόλυτη διάκριση των εξουσιών, όπως το αμερικανικό προεδρικό σύστημα, όπου ο πρόεδρος, είναι ανεξάρτητος από το Κογκρέσο, αλλά από τη διάδραση της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας, όπου ο αρχηγός του πλειοψηφούντος κόμματος ή συνασπισμού στο κοινοβούλιο, μπορεί εύκολα να αποχωρήσει από το θώκο, εφόσον απολέσει την εμπιστοσύνη της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Συγκριτικά, ο πρόεδρος των Η.Π.Α. είναι ο απόλυτος κυρίαρχος της εκτελεστικής εξουσίας με μικρή επιρροή στη νομοθεσία, ενώ ο πρωθυπουργός των κοινοβουλευτικών συστημάτων, της Μ. Βρετανίας στην προκειμένη, ως επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας είναι πιο ευάλωτος απέναντι στο κοινοβούλιο, όπου οι ισορροπίες είναι ρευστές, όμως, έχει, ταυτόχρονα, σημαντική επιρροή, όσο το κόμμα του κατέχει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, στη νομοθεσία.

Τα τελευταία, όμως, χρόνια, λόγω μίας σειράς δομικών αλλαγών, σε συνδυασμό με την άνοδο στην εξουσία, για παραπάνω από 20 έτη, δύο δυναμικών πολιτικών ηγετών, της ‘συντηρητικής’ Thatcher και του ‘εργατικού’ Blair, το συνεργατικό μοντέλο διοίκησης, μεταξύ κυβέρνησης και κοινοβουλίου, έγινε περισσότερο ‘προσωποποιημένο’ ή ‘προεδροποιημένο’, με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση της ισχύος του εκάστοτε πρωθυπουργού τόσο στο κόμμα του, όσο και εντός της κυβέρνησης.

Στο κυβερνητικό επίπεδο, η εκτελεστική εξουσία είναι πολυκερματισμένη, ανάμεσα σε υπουργικές επιτροπές, τις διατμηματικές επιτροπές, το υπουργικό συμβούλιο, τους υπουργούς μεμονωμένα και τον πρωθυπουργό. Ο επικυρίαρχος είναι ο πρωθυπουργός, που δεν έχει απόλυτη εξουσία, έχει όμως την επαρκή εξουσία και τη θεσμική δυνατότητα να διορίζει και να παύει ο ίδιος τους υπουργούς, να αναθέτει τα υπουργικά χαρτοφυλάκια, να ανασχηματίζει, κατά το δοκούν, το υπουργικό

---

³⁵ Calise Mauro, «Presidentialization, Italian Style», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σσ. 92-101.

συμβούλιο και τέλος να διαλύει τη βουλή, προκηρύσσοντας εθνικές εκλογές. Εξάλλου, οι διαθέσιμοι θεσμικοί πόροι για τον πρωθυπουργό, του δίνουν άλλο ένα προτέρημα. Το σύνηθες διοικητικό μοντέλο είναι η κυβέρνηση με μία 'υπουργική κλίκα' των επιφανέστερων και πιο στενών συνεργατών, υπουργών του πρωθυπουργού. Επί παραδείγματι, ο υπουργός των Οικονομικών είναι ο ισχυρότερος υπουργός με ισχυρούς πόρους στη διάθεσή του. Συγκριτικά, όλοι οι δρώντες της κυβέρνησης διαθέτουν ισχύ, κανένας όμως ισχυρότερη του πρωθυπουργού, που έχει την εποπτεία και το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και άμεση επαφή με όλους τους υπουργούς, όταν ελάχιστοι από αυτούς έχουν πρόσβαση σε όλα τα πεδία και τους δρώντες της εκτελεστικής εξουσίας, με μόνη, πιθανή, την εξαίρεση του υπουργού των Οικονομικών. Επιπλέον, η σύσταση του πανίσχυρου Whitehall Office, ενός υπερ-γραφείου με κομβικές αρμοδιότητες, στο συντονισμό και τη διοικητική οργάνωση του κυβερνητικού έργου, και το κύριο διαμεσολαβητικό όργανο μεταξύ της κυβέρνησης (Downing Street) και υπουργικού συμβουλίου (Cabinet Office), τίθεται στη διάθεση του πρωθυπουργού.³⁶

Η Thatcher, η οποία έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως η αυταρχικότερη πρωθυπουργός της Μ. Βρετανίας, συνδυάζοντας τη 'σιδηρά πειθαρχία' και την εργασιομανία, κατάφερε να επισκιάσει όλους τους άρρενες υπουργούς των κυβερνήσεών της (1979-1990) και να καθιερώσει την έννοια του θατσερισμού, ως υπόμνηση της ιδεολογίας της σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο (Thatcherism). Αρχικά, προτιμούσε τη σύγκλιση κλειστών υπουργικών συναντήσεων, για τη λήψη αποφάσεων και χάραξη της πολιτικής, ενώ, αργότερα, πρόκρινε την υποκατάσταση των συναντήσεων αυτών με διμερείς ή ολιγομελείς συναντήσεις, ανάμεσα στην ίδια, ορισμένους ειδικούς συμβούλους της και τον αρμόδιο ή αρμόδιους, κατά περίπτωση, υπουργούς, εγκαθιστώντας μία δική της, ολιγομελή και ευέλικτη κυβέρνηση, εντός της υφιστάμενης και επίσημης εκτελεστικής αρχής.

Επιπλέον, οι συνεχείς εκλογικές της νίκες, στις βουλευτικές εκλογές, καλλιεργούσαν την υψηλή της αυτοπεποίθηση και το 'εγώ' της, με αποτέλεσμα να την ωθούν στη ανεμπόδιστη εφαρμογή της πολιτικής της. Κατά τη θητείας της, είχε επιτύχει σημαντικές αλλαγές στην απορρύθμιση της αγοράς, με δεκάδες ιδιωτικοποιήσεις επί των ημερών της, κατά το 'νεοφιλελεύθερο' πρότυπο', στη

³⁶ Heffernan Richard, Webb Paul, «The British Prime Minister: Much More Than 'First Among Equals'», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σσ. 26-33.

μείωση του κρατικού παρεμβατισμού, στην επιβολή του ‘νόμου και της τάξης’, στη διάλυση εργατικών συνδικάτων και συνεταιρισμών ακόμη και την περιστολή του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης, προς όφελος της κεντρικής διοίκησης. Η ίδια είχε προνοήσει να τοποθετεί στο υπουργείο των Οικονομικών άτομα με ‘νομιμοφροσύνη’ έναντι του προσώπου της, ενώ έντονη ήταν η παρεμβατικότητά της σε όλα τα υπουργεία.³⁷

Η άνοδος του ‘εργατικού’ Tony Blair, το 1997, στην πρωθυπουργία επέφερε την ενίσχυση της θέσης του πρωθυπουργού εντός της κυβέρνησης, με την άμεση αναβάθμιση του πρωθυπουργικού γραφείου (PMO) και την πρόσληψη ειδικών συμβούλων. Μέχρι το τέλος της πρώτης θητείας του, ο πρωθυπουργός απασχολούσε περίπου 150 άτομα στο προσωπικό του γραφείο και τα επιμέρους τμήματα του γραφείου (Τύπου, Πολιτικό, Ιδιωτικό, Στρατηγικής και Επικοινωνίας). Αξιοσημείωτη ήταν η επιρροή του Blair στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής, δίδοντας την εντύπωση ότι ο εκάστοτε υπουργός των Εξωτερικών, ήταν απλά ο υποβολέας του. Αυτό έγινε ευκρινέστερο μετά την αντικατάσταση του Robin Cook, το 2001, από τον Jack Straw.

Ο ρόλος του πρωθυπουργικού γραφείου, αποτελεί το στήριγμα του πρωθυπουργού εντός της κυβέρνησης, αποτελώντας τον επιδιαιτητή μεταξύ των υπουργείων, τον συντονιστή του κυβερνητικού έργου και τον παράγοντα καθορισμού των προτεραιοτήτων για την κυβερνητική πολιτική. Οι παραπάνω θεσμικοί πόροι εξουσίας βρίσκονταν στη διάθεση του πρωθυπουργού, αρκεί, βέβαια, να τους χρησιμοποιούσε καταλλήλως για να θεμελιώσει την επικυριαρχία του εντός της κυβέρνησης, του κόμματος και του κοινοβουλίου.

Οι συνεχείς νίκες του Blair, 1997, 2001 και 2005, κατέδειξαν ότι εκμεταλλεύθηκε επαρκώς τις επικοινωνιακές του δεξιότητες και τη δημοφιλία του, ειδικά μετά τη φαινομενική μείωση της δημοτικότητάς του, λόγω της αμφισβήτησης των επιλογών του από μέλη του κόμματος, συμβούλους προσκείμενους στο κόμμα, ακόμη και πρώην υπουργούς (π.χ. Robin Cook), από το 2003, όταν αποφάσισε την εισβολή στο Ιράκ. Σε ότι αφορά τον ενδοκυβερνητικό έλεγχο, εφάρμοσε αριστοτεχνικά τον ‘διμερισμό’ (bilateralism), που σημαίνει τις στενές και μεμονωμένες επαφές με τον αρμόδιο υπουργό για τη λήψη αποφάσεων και την ταυτόχρονη αποφυγή συχνών υπουργικών συναντήσεων και συνελεύσεων, με

---

³⁷ Helms L., *Presidents, Prime Ministers and Chancellors*, σσ. 80-81.

απαρτία των υπουργών, ή τη σύγκλιση των υπουργικών επιτροπών, με σκοπό την αποψίλωση των εξουσιών των υπουργών, κατά το δυνατόν. Ο μοχλός της διακυβέρνησης είναι ο πρωθυπουργός και μία ‘κλίκα’ ενός ή περισσότερων υπουργών, συνήθως της άμεσης εμπιστοσύνης του πρωθυπουργού. Ο Blair πρόκρινε τις στενές του σχέσεις με τον υπουργό των Εξωτερικών, Gordon Brown (1997-2007) και μετέπειτα διάδοχό του, τον μόνο αμετακίνητο κατά τα 10 έτη της πρωθυπουργίας του Blair, και οι δύο τους συγκρότησαν έναν άτυπο άξονα, επιβάλλοντας την ηγεμονία τους εντός της κυβέρνησης.

Οι Margaret Thatcher και Tony Blair θεωρούνται οι ισχυρότεροι πρωθυπουργοί της βρετανικής πολιτικής, αποτελώντας το ιδεότυπο της ‘προεδροποίησης’ της βρετανικής πολιτικής λόγω της αύξησης της επιρροής τους ενδοκυβερνητικά και εσωκομματικά, κατά το αμερικανικό πρότυπο, όπου ο πρόεδρος είναι ο απόλυτος κυρίαρχος της εκτελεστικής εξουσίας. Όμως το προτέρημα του εκάστοτε Βρετανού πρωθυπουργού έναντι του εκάστοτε προέδρου των Η.Π.Α. είναι η μεγαλύτερη επιρροή του πρώτου στη νομοθεσία, μέσω του ελέγχου της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας.³⁸

3.4.2. Το κομματικό πρόσωπο.

Το γεγονός ότι τα πολιτικά κόμματα είναι ταυτόχρονα ένας πόρος εξουσίας στη διάθεση του εκάστοτε ηγέτη αλλά και ένα αντίβαρο για την επέκταση της ισχύος του, είναι η πραγματικότητα των κοινοβουλευτικών συστημάτων. Το κοινοβούλιο, θεωρητικά μπορεί να απορρίψει κάθε νομοσχέδιο, προτεινόμενο από την κυβέρνηση, είναι, όμως, άλλοτε απρόθυμο και άλλοτε αδύνατο για να το πράξει. Εναπόκειται στην ικανή και αποτελεσματική ηγεσία του εκάστοτε πρωθυπουργού, για τη διαχείριση της κοινοβουλευτικής του ομάδας και των κομματικών υφισταμένων του, ως πρόεδρος του κόμματος, χρησιμοποιώντας την επιβράβευση αλλά και την επίπληξη ή ποινή, την αρχή του ‘καρότου και μαστίγιου’(carrot and stick).

Στην πράξη, η κυβέρνηση, μέσω του ελέγχου της πλειοψηφίας στη βουλή, κατευθύνει τη νομοθεσία. Εξάλλου, η ‘κομματική πειθαρχία’ και η επιρροή των ηγετών ωθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Σπάνια το κοινοβούλιο, με ψήφο ‘απιστίας’, να προκαλέσει την πτώση της κυβέρνησης, με πιο πρόσφατη εξαίρεση την πτώση της κυβέρνησης των ‘εργατικών’, το 1979, υπό τον Callaghan. Η

³⁸ Heffernan R., Webb P., «The British Prime Minister.», *Ο.π.*, σσ. 34-43.

‘προεδροποίηση’ της εκτελεστικής εξουσίας, έγκειται στη σχετική της αυτονομία από τη νομοθεσία, σε ό,τι αφορά την επιβίωσή της.³⁹

Η Margaret Thatcher, παρά την αρχική δυσπιστία των ‘συντηρητικών’ βουλευτών, λόγω του φύλου της, χάρη στην αρχηγική της παρουσία στο κοινοβούλιο, καθόλη τη διάρκεια της πρωθυπουργικής της θητείας, την επιτηδευμένη προσέγγιση των δευτεροκλασάτων βουλευτών του κόμματος, για να κερδίσει την εμπιστοσύνη τους αλλά και τη στήριξή τους και η, εν γένει, κυβερνητική της στρατηγική, ανέτρεψαν την αρχική επιφύλαξη για τη στήριξή της. Βέβαια, μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1980, οι παραγκωνισμένοι βουλευτές του κόμματος, αποδείχθηκαν οι σκληρότεροι πολέμοι της πρωθυπουργού μαζί με το αντιπολιτευόμενο κόμμα των ‘εργατικών’. Άλλωστε, το, εσωκομματικά, δυσμενές κλίμα, οδήγησε, το 1990, να παραιτηθεί εθελούσια από το κυβερνητικό αξίωμα.

Οι αδύναμοι ηγέτες της αντιπολίτευσης (Hague, Duncan Smith, Howard), σε συνδυασμό με τη ρητορική δεινότητα του Blair, παρείχε στον τελευταίο τη δυνατότητα να κερδίζει τις περισσότερες μάχες εντός της βουλής. Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τον Βρετανό ηγέτη των ‘εργατικών’ υπήρξε η αδυναμία πλήρους ελέγχου των μελών της κοινοβουλευτικής του ομάδας, κυρίως της αριστερής ή παλαιοκομματικής πτέρυγας, που ήταν αντίθετη με την πολιτική του ‘Τρίτου Δρόμου’ του Blair, στον τομέα της οικονομίας, δηλαδή με τη δρομολόγηση ιδιωτικοποιήσεων στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας, αλλά και της φιλοπόλεμης εξωτερικής του πολιτικής, με τη στήριξη πολέμων (Αφγανιστάν, 2001) ή και την εμπλοκή σε αυτούς (Ιράκ, 2003).

3.4.3. Το εκλογικό πρόσωπο.

Τις τελευταίες δεκαετίες ο ρόλος των Μ.Μ.Ε., στη βρετανική πολιτική, έχει αυξηθεί ραγδαία. Η ολοένα και περισσότερο επικέντρωση των μέσων στο πρόσωπο των ηγετών των δύο κυρίαρχων κομμάτων, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της προεκλογικής εκστρατείας, είναι μία σταθερά για τη στήριξη της θέσης περί ‘προσωποποίησης’ της πολιτικής. Ιδιαίτερα επί πρωθυπουργίας του Blair, έλαβαν χώρα ορισμένες καινοτομίες όπως, οι συνεντεύξεις τύπου, με σκοπό την εφαρμογή καινοτόμων στρατηγικών για την αντιμετώπιση των μέσων και του κοινού. Άλλωστε, στο ίδιο πλαίσιο, σημείο κλειδί της επικοινωνιακής πολιτικής του Blair ήταν οι συχνές δημοσκοπικές έρευνες δημοφιλίας, κατά παραγγελία του. Η αυξανόμενη

³⁹ Heffernan R., Webb P., «The British Prime Minister.», *Ο.π.*, σσ. 43-44.

επικέντρωση των μέσων, έντυπων και ηλεκτρονικών, στον ηγέτη, ουσιαστικά προσωποποίησε το κόμμα, σε βαθμό που οι ηγέτες να θεωρούνται οι ίδιοι το κόμμα και όχι οι εκπρόσωποι της ιδεολογίας του κόμματός τους στη βουλή. Τα παραπάνω συνηγορούν στην ενίσχυση της θέσης των ηγετών εντός των κομμάτων τους, με τη συνδρομή των μέσων ενημέρωσης.⁴⁰

Από τη δεκαετία του 1980, όταν στη Μ. Βρετανία ηγεμόνευε η Thatcher, η εποχή της διείσδυσης της τηλεόρασης στις εκλογικές εκστρατείες, τροποποίησε το παλαιότερο μοντέλο της άμεσης επαφής με το κοινό, όταν οι ανοικτές συγκεντρώσεις και ομιλίες, έφεραν σε άμεση επαφή τους ηγέτες με τους ψηφοφόρους, με τη διαμεσολάβηση των κομματικών μελών και εθελοντών ακτιβιστών του κόμματος. Η ισχυρή προσωπικότητα της αρχηγού των 'συντηρητικών' οδηγούσε τα Μ.Μ.Ε. και την τηλεόραση να επικεντρώνουν στην προσωπική απήχησή της και στα ιδιαίτερα χαρίσματά της. Πολύωρες τηλεοπτικές εκλογικές εκπομπές και συνεντεύξεις τύπου έδιναν έμφαση αποκλειστικά στη Thatcher, κατά τις τρεις νικηφόρες αναμετρήσεις (1979,1983,1987), ειδικά στις δύο τελευταίες.

Η άνοδος του Blair στην ηγεσία του κόμματος των 'εργατικών' σηματοδότησε τη στροφή του κόμματος προς το κέντρο, την εξάλειψη ή περιθωριοποίηση του ριζοσπαστισμού στο κόμμα, την εμπέδωση της κομματικής πειθαρχίας και το, εν μέρει, αυταρχικό μοντέλο καθοδήγησης του κόμματος, καθώς άμεση προτεραιότητά του ήταν η κομματική ενότητα. Στις εκλογές του 1997, στις πρώτες νικηφόρες του Blair, τόσο στην τηλεόραση, όσο και στο ράδιο, ο ίδιος προβαλλόταν 3.5 φορές περισσότερο από το άτυπο νούμερο δύο του κόμματος, τον Gordon Brown, ενώ στις επόμενες, επίσης νικηφόρες, για τον ίδιο και το κόμμα του, εκλογές, μαζί με τον William Hague, τον αρχηγό των 'συντηρητικών', αναφέρονταν στα Μ.Μ.Ε. 4.5 φορές περισσότερο από τους αμέσως επόμενους πιο προβεβλημένους των κομμάτων τους, τους Gordon Brown και Michael Portillo.⁴¹

---

⁴⁰ Helms L., *Presidents, Prime Ministers and Chancellors*, σσ. 171-186.

⁴¹ Heffernan R., Webb P., «The British Prime Minister.», *Ο.π.*, σσ. 48-55.

3.5. Το κοινοβουλευτικό ομοσπονδιακό σύστημα της Γερμανίας. Οι περιπτώσεις των Helmut Kohl και Gerhard Schroder.

3.5.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.

Θεμελιωτής της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, είναι ο Konrad Adenauer (1949-1963), καγκελάριος της Δυτικής Γερμανίας για 14 συναπτά έτη. Το γερμανικό σύστημα διακυβέρνησης το χαρακτηρίζουν οι όροι Parteienstaat και Kanzlerdemokratie, δηλαδή κομματοκρατία και δημοκρατία της καγκελαρίας, που αποτελούνται από τα πολιτικά κόμματα και τον εκάστοτε καγκελάριο, επικεφαλής της εκτελεστικής εξουσίας. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα του καγκελάριου είναι η ενισχυμένη, θεσμικά, θέση του, η κυριαρχία του στο υπουργικό συμβούλιο, ο έλεγχος του κόμματός του και η πρωτοκαθεδρία του στην εξωτερική πολιτική.

Ο καγκελάριος της Γερμανίας, ουσιαστικά προβάλλει ως ένα ‘προεδροποιημένο’ κοινοβουλευτικό σύστημα, καθώς λόγω της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η προτεραιότητα του καγκελάριου στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, έναντι των κομμάτων, έχει εμπεδωθεί. Άλλωστε, αυτό συνεπάγεται και περισσότερους πόρους στη διάθεσή του και μεγαλύτερη αυτονομία ως επικεφαλής της κυβέρνησης. Σε αυτό το πλαίσιο, ο καγκελάριος δυναμώνει τη θέση του έναντι του κόμματός του και έναντι της βουλής.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα (Basic Law), ο καγκελάριος προστατεύεται από πιθανή κοινοβουλευτική ανταρσία εναντίον του, με απώλεια της εμπιστοσύνης της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας. Στη περίπτωση αυτή ο καγκελάριος αποχωρεί μόνο αν προκηρυχθούν εκλογές και εκλεγεί ο διάδοχός του. Από την άλλη, το μεγαλύτερο θεσμικό αντίβαρο στον καγκελάριο, είναι οι τοπικοί πρωθυπουργοί των κρατιδίων, με δικαίωμα αρνησικυρίας μέσω της τοπικής βουλής (Bundesrat), της οποίας την ψήφο αποδοχής χρειάζεται η κεντρική κυβέρνηση για να νομοθετήσει. Έτσι, υφίσταται το μοντέλο της ‘δημοκρατίας της διαπραγμάτευσης’ (negotiation democracy) όπου η εξουσία διαμοιράζεται μεταξύ διάφορων φορέων και πεδίων διακυβέρνησης. Αυτό επιφέρει σημαντικό βαθμό συναίνεσης και διαβούλευσης ‘κορπορατιστικού χαρακτήρα’ με ισχυρούς veto players, παράγοντες με δικαίωμα αρνησικυρίας έναντι του καγκελάριου και της κυβέρνησης, τους κατεξοχήν διαμορφωτές της εθνικής πολιτικής (agenda setters).

Η ενίσχυση της θέσης του καγκελάριου σε αυτό το μοντέλο, έγκειται στο ότι προβάλλει ως ο μεσολαβητής μεταξύ των τοπικών κυβερνήσεων των κρατιδίων, που

αντιπροσωπεύονται πρώτιστα στη Bundesrat (τοπική βουλή), ανεξάρτητα αν το κόμμα του έχει ή όχι την πλειοψηφία και στη Bundestag (ομοσπονδιακή βουλή), που ελέγχεται πάντοτε από το κόμμα του ή τον κυβερνητικό συνασπισμό. Αυτό που φαινομενικά περιορίζει τον καγκελάριο, η εξουσία των κρατιδίων, ταυτόχρονα του παρέχει, στο πλαίσιο της ‘δημοκρατίας της διαπραγμάτευσης’, να παρεμβαίνει ως παράγοντας σταθερότητας. Η διακυβέρνηση με αυτά τα δεδομένα, της διασποράς της εξουσίας και του κορπορατιστικού διαπραγματευτικού μοντέλου, απαιτεί τη χάραξη πολιτικής μέσα από ειδικές επιτροπές, στελεχωμένες με συμβούλους και συμβούλια υπουργών και βουλευτών, με τον καγκελάριο στο επίκεντρο.

Ο χριστιανοδημοκράτης (CDU) Helmut Kohl (1982-1998) υιοθέτησε πρότυπα ‘κορπορατιστικής διαμεσολάβησης’ όταν, το 1996, είχε διεξάγει την εκστρατεία της ‘συμμαχίας για θέσεις εργασίας’ (Alliance for Jobs) για να αντιμετωπίσει την ανεργία. Μαζί με τον διάδοχό του στην καγκελαρία, τον σοσιαλδημοκράτη (SPD) Gerhard Schroder (1998-2005), είχαν την τάση να διορίζουν εξωκοινοβουλευτικούς υπουργούς. Αυτό είχε ως σκοπό τη διατήρηση ανοικτών διαύλων με άλλα κόμματα και ευρύτερες κοινωνικές συμμαχίες, γεγονός που οδήγούσε, μοιραία, στην περαιτέρω αυτονομία τους από την κυβέρνηση, τη βουλή και το κόμμα τους. Σε αυτό το πλαίσιο κινήθηκε κυρίως ο Schroder, στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

Η μεγέθυνση του ιδιωτικού γραφείου του καγκελαρίου παρέχει άλλο ένα προτέρημα σε αυτόν να συντονίζει και να κατευθύνει το κυβερνητικό έργο. Εξάλλου, το γεγονός ότι για τη λήψη των κυριότερων αποφάσεων, οι δρώντες είναι ελάχιστοι, όπως οι αρχηγοί των κομμάτων στη βουλή, κάποιοι πρωτοκλασάτοι υπουργοί, ανάλογα τον τομέα και πρώτιστα ο καγκελάριος, παρέχει το πλεονέκτημα στον τελευταίο, καθώς οι παραπάνω ενεργούν ανεπίσημα, και όχι εντός κοινοβουλίου, να κατευθύνει και ενίοτε να διαμορφώνει ο ίδιος την κάθε τελική απόφαση.⁴²

Ο Kohl επικεντρώθηκε στη στενή προσωπική του σχέση με τα στελέχη του κόμματος και την αποτελεσματική κομματική διοίκηση, καθώς το κόμμα ήταν για αυτόν σημαντικός, εκτός των άλλων, πόρος εξουσίας για την μακροήμερευσή του στην καγκελαρία. Αυταρχικός, δυναμικός και επιβλητικός δεν δίσταζε να διακόπτει αρκετά υπουργικά συμβούλια, όταν κάποιος ή κάποιοι εξ αυτών διαφωνούσαν με τη δική του οπτική ή να εκδιώχνει από την αίθουσα όποιον θεωρούσε ότι με τις διαρκείς

---

⁴² Poguntke Thomas, «A Presidentializing Party State? The Federal Republic of Germany», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σσ. 63-70.

ενστάσεις του παρακωλούσε τη λήψη απόφασης. Δεν ήταν το ιδεότυπο του συναινετικού και διαλεκτικού ηγέτη, τουλάχιστο στο πολιτικό παρασκήνιο, όπου λαμβάνονται και οι σημαντικότερες αποφάσεις. Από τη δεύτερη θητεία (1986-1990) του, πρόκρινε τις διμερείς επαφές με τους αρμόδιους υπουργούς, εις βάρος των πολυμελών συμβουλίων, με σκοπό την περαιτέρω ενδυνάμωση της θέσης του στο πεδίο της διακυβέρνησης. Από το 1990 και έπειτα, μετά την ενοποίηση της Γερμανίας, στην τρίτη του, πλέον, θητεία, οι κύριες αποφάσεις λαμβάνονταν κυρίως από τον ίδιο. Ο καγκελάριος έγινε πιο 'προεδρικός', καθώς ο κυβερνητικός συνασπισμός αποσιλώθηκε από επιφανή στελέχη. Ο άλλοτε ισχυρός ηγέτης των χριστιανοκοινωνιστών (CSU) στη Βαυαρία και κυβερνητικός εταίρος των χριστιανοδημοκρατών, ο Franz Josef Strauss, ήταν νεκρός από το 1988, ο παρεμβατικός γενικός γραμματέας των χριστιανοδημοκρατών, Heiner Geissler, αποπέμφθηκε το 1989 από τον Kohl, ενώ και ο φέρελπις υπουργός των Εσωτερικών, Wolfgang Schauble (1987-1991), παραιτήθηκε το 1991. Τα παραπάνω είχαν ως συνέπεια την περιστολή κάθε εσωκομματικής αμφισβήτησης για τον καγκελάριο, τεκμήριο της 'προεδροποίησης' της γερμανικής πολιτικής.

Ο Schroder στην εσωτερική πολιτική, ακολούθησε την πολιτική ατζέντα του 'Τρίτου Δρόμου', μία μίξη σοσιαλδημοκρατικών και φιλελεύθερων εκσυγχρονιστικών και καινοτόμων μεταρρυθμίσεων, στη δημόσια διοίκηση, την υγεία, την παιδεία, το ασφαλιστικό και την φορολογική πολιτική, κατά το βρετανικό πρότυπο των Giddens- Blair. Η συμμαχία του με το κόμμα των 'πρασίνων' οδήγησε σε ένα πιο διαβουλευτικό συναινετικό μοντέλο διοίκησης, συστήνοντας ένα 16μελές επιτελικό συντονιστικό σώμα, όπου τα δύο κόμματα θα εκπροσωπούνταν ισόνομα, με σκοπό τη λήψη των κυριότερων αποφάσεων. Η ανισοβαρής, όμως, εκπροσώπηση του αδύναμου εταίρου και η δυσλειτουργία της παραπάνω επιτροπής δεν κατέστη δυνατό να συντείνει στη μακροήμερεύσή της, ως συντονιστικού οργάνου.

Στην εσωτερική πολιτική, τόσο στην πρώτη όσο και στη δεύτερη θητεία του, ο Schroder είχε μικρή, σχετικά επιρροή, δίνοντας ελεύθερο πεδίο δράσης στους υπουργούς του (υπ. Εσ. Otto Schily, υπ. Οικ. Oskar Lafontaine/Hans Eichel, υπ. Εργασ. Franz Muntefering, υπ. Εξ. Joscka Fischer, υπ. Αμυν. Rudolf Scharping κ.ά.). Ακόμη και στο προνομιακό πεδίο της εξωτερικής πολιτικής, σε κρίσιμα ζητήματα, όπως η κρίση στο Κόσσοβο, το 1999, ήταν οι υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας που έλαβαν την πρωτοβουλία για το βομβαρδισμό της Σερβίας. Επιπλέον, πέραν του

ζητήματος της μη εμπλοκής της Γερμανίας στο Ιράκ, δεν έλαβε κάποια άλλη σημαντική πρωτοβουλία. Βέβαια, στα θεσμικά και συνταγματικά ζητήματα της ευρωπαϊκής ενοποίησης, ως επικεφαλής της ηγεμονική δύναμης της Ευρώπης, ήταν περισσότερο ενεργός.

3.5.2. Το κομματικό πρόσωπο.

Ο Helmut Kohl, παρά τις λιγοστές εμφανίσεις του στο κοινοβούλιο, είχε ικανούς υπουργούς και συνεργάτες, οι οποίοι μεσολαβούσαν για την εύρυθμη λειτουργία του συνασπισμού CDU-CSU, στο πλαίσιο της κινητοποίησης της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας του κυβερνώντος συνασπισμού στη Bundestag, για την κύρωση και ψήφιση των προτεινόμενων νομοθετημάτων της κυβέρνησης. Ο επικυρίαρχος ρόλος του καγκελάριου, πέραν των άλλων, ευνοήθηκε και από τις αδύναμες ηγεσίες των ‘σοσιαλδημοκρατών’, και η ήπια αντιπολίτευση, ακόμη και η συνεργασία και υπερψήφιση από αυτή νομοσχεδίων της κυβέρνησης, κατεδείκνυε την αυτονομία του καγκελάριου τόσο από το κόμμα του εν γένει όσο και από την κοινοβουλευτική του ομάδα. Μόνο η άνοδος του σκληροπυρηνικού και ριζοσπάστη Oskar Lafontaine, στην ηγεσία του SPD, αύξησε την πίεση στην κυβέρνηση. Τα τελευταία χρόνια του Kohl, στην καγκελαρία, χαρακτηρίζονται από αρκετές ψήφους αρνησικυρίας της αντιπολίτευσης σε νομοσχέδια που οδηγήθηκαν προς ψήφιση στη βουλή.

Από την άλλη πλευρά, ο Schroder, παρά τη δημοφιλία και τη ρητορική του, δεν θεωρούνταν τόσο πετυχημένος στην κοινοβουλευτική ‘αρένα’. Η στήριξη του κυβερνητικού συμμάχου, με τις ψήφους στο κοινοβούλιο (Bundestag) και η συναινετική γραμμή ήταν απαραίτητα για την κύρωση των νομοσχεδίων. Επί Schroder το κοινοβούλιο ανέκτησε μεγάλη δύναμη και εξουσία στη διακυβέρνηση, όση είχε απολέσει επί καγκελαρίας του χαρισματικού Kohl. Βέβαια ο πολυκομματισμός, όταν τη δεκαετία του 1980 υπήρχαν μέχρι 4 κόμματα εντός βουλής, ο διαβουλευτικός χαρακτήρας του Schroder και ο ασύγκριτα ισχυρότερος κομματικός μηχανισμός του CDU-CSU, στην πολυαριθμότερη Δυτική, από την Ανατολική Γερμανία, όπου είχε ισχυρά ερείσματα το SPD, ήταν παράγοντες ανασχετικοί για την καθολική υπεροχή του Schroder στο κοινοβούλιο. Στην εσωτερική πολιτική είχε τη στήριξη μόνο του FDP, πλην του εταίρου του, τους ‘πράσινους’, ενώ σε θέματα εξωτερικής πολιτικής οι χριστιανοδημοκράτες (2001-Αφγανιστάν) ήταν ο πιο αξιόπιστος κοινοβουλευτικός του σύμμαχος. Γενικά, η

αδύναμη πλειοψηφία του στη βουλή, ειδικά στη δεύτερη θητεία του, το 2002-2005, δεν έδωσε τη δυνατότητα στον Schroder να κυρώνει , μέσω της βουλής, την πλειονότητα των νομοθετημάτων της κυβέρνησής του χωρίς την αναζήτηση συμμαχιών. Η μόνη σημαντική του επιτυχία, πέραν των προσδοκιών, ήταν η υπερψήφιση της μεταρρυθμιστικής ατζέντας (Agenda 2010) με τη στήριξη και της Bundesrat, ένα φιλόδοξο σχέδιο για τη ρύθμιση του ασφαλιστικού και του συνταξιοδοτικού με περικοπές, μάλιστα, αρκετών επιδομάτων και άλλων δημόσιων δαπανών.⁴³

Στο εσωκομματικό μέτωπο, από την πρώτη στιγμή, ο Schroder, προσπάθησε να καινοτομήσει, μεταφέροντας, ως υποψήφιος καγκελάριος, το αρχηγείο της προεκλογικής του εκστρατείας, τόσο το 1998, όσο και το 2002, σε άλλο κτίριο, από τα κεντρικά γραφεία του κόμματος, προσλαμβάνοντας δεκάδες μη κομματικά στελέχη, τις περιόδους αυτές, γεγονός που συνιστά ένδειξη ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής ηγεσίας. Το κόμμα, ασφαλώς, είχε παράσχει τους δικούς του υλικούς και ανθρώπινους πόρους για την υποστήριξη του υποψήφιου καγκελάριου. Ο εκμοντερνισμός της εκλογικής εκστρατείας και η επικέντρωση στον υποψήφιο, οδηγεί στην περιθωριοποίηση του ρόλου των κομμάτων, ενισχύοντας τους ηγέτες στο εσωκομματικό πεδίο. Βέβαια, όσο αυτόνομοι είναι οι ηγέτες, άλλο τόσο ευάλωτοι είναι στο κόμμα και την κοινοβουλευτική τους ομάδα, στην περίπτωση της εκλογικής ήττας.

3.5.3. Το εκλογικό πρόσωπο.

Η αύξηση της ‘προσωποποίησης’ της πολιτικής και της ‘προεδροποίησης’ της εκλογικής διαδικασίας στη Γερμανία, έχει τροποποιήσει την εσωκομματική ισορροπία δυνάμεων, προς όφελος των ηγετών και των εκλογικών τους συνεργατών και εις βάρος των κομμάτων. Η ‘προσωποποίηση’ της πολιτικής και της επικέντρωσης των έντυπων μέσων στον ηγέτη, ξεκινάει από τη δεκαετία του 1950 και τον Adenauer. Όμως, από τη δεκαετία του 1980, τα σύγχρονα οπτικοακουστικά μέσα ενημέρωσης και ο ρόλος της τηλεόρασης, με τα τηλεοπτικά σποτ, τις πολιτικές συζητήσεις και τις εκπομπές, όπου το μήνυμα λαμβάνεται μέσω της εικόνας, έχουν αλλάξει και τον τρόπο προβολής των πολιτικών ηγετών, κυρίως στην προεκλογική περίοδο. Η επιτομή της ‘προσωποποίησης’ της εκλογικής διαδικασίας ήταν οι εκλογές του 1994, όταν η προεκλογική εκστρατεία του χριστιανοδημοκρατικού

---

⁴³ Helms L., *Presidents, Prime Ministers and Chancellors*, Ο.π., σσ. 113-120, 201-205.

κόμματος, εστιάστηκε, ανάμεσα σε άλλες τεχνικές, σε μία γιγαντοαφίσα του Kohl χωρίς την εμφανή, σε αυτή, αναφορά του κόμματος.⁴⁴

Οι Adenauer και Schroder, θεωρούνται, διαχρονικά, οι πιο δημοφιλείς, με τον πρώτο να δεσπόζει ως η πατερναλιστική μεταπολεμική φιγούρα και τον δεύτερο να κρίνεται με ευμένεια από τα Μ.Μ.Ε., ιδίως μετά την εκλογική του νίκη στις ευρωεκλογές του 1999, όταν προβαλλόταν ως ηγέτης παγκόσμιου βεληνεκούς. Όμως, αντίστοιχες έρευνες για τη σύγκρισή του με άλλους μεταπολεμικούς καγκελάριους, κατατασσόταν ως προτελευταίος, πάνω, μόνο, από τον άνευρο, πολιτικά, Kiesinger. Από το 2002 η δημοτικότητά του άρχισε να φθίνει αδιάκοπα. Ιδιαίχουσα είναι η περίπτωση του Kohl, που σε γενικές γραμμές κρίνονταν αυστηρά από τα μέσα, κυρίως λόγω του αυταρχικού, αντισυμβατικού και απρόσιτου χαρακτήρα του, χωρίς όμως αυτή η σχέση αμοιβαίας δυσπιστίας να επηρεάζει την εκλογική του απήχηση, τουλάχιστον την περίοδο της κυριαρχίας του.⁴⁵

3.6. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Ολλανδίας.

3.6.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.

Μέχρι και τη δεκαετία του 1990, οι πρωθυπουργοί της Ολλανδίας είχαν ελάχιστη επιρροή στη σύνθεση του υπουργικού τους συμβουλίου, δεν μπορούσαν κατά το δοκούν να τους αποπέμπουν, ακόμη και αν αυτοί προέρχονταν από το δικό τους κόμμα. Η στελέχωση των υπουργείων γινόταν μέσω μίας διαβουλευτικής διαδικασίας μεταξύ των αρχηγών, τόσο των κοινοβουλευτικών κομμάτων, όσο και των εξωκοινοβουλευτικών. Βέβαια, ο πρωθυπουργός, επιλέγεται μέσα από τις βουλευτικές εκλογές και ο αρχηγός του πρώτου, σε ψήφους, κόμματος καταλαμβάνει τον πρωθυπουργικό θώκο.

Πρώτο το PvdA, 'το κόμμα της εργασίας', καθιέρωσε τις εσωκομματικές εκλογές για την επιλογή ηγέτη. Τα υπόλοιπα κόμματα ακολούθησαν και εκείνα την ίδια διαδικασία επιλογής ηγέτη. Βαθμιαία, η ανάγκη για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και τη χάραξη της πολιτικής, έχει δυναμώσει την εξουσία του πρωθυπουργού ενδοκυβερνητικά, σε σχέση με τους υπουργούς του. Αυτό οφείλεται κυρίως σε δύο παράγοντες.

---

⁴⁴ Poguntke T., «A Presidentializing Party State?..», *Ο.π.*, σσ. 71-78

⁴⁵ Helms L., *Presidents, Prime Ministers and Chancellors*, *Ο.π.*, σσ. 214-218.

Πρώτον, γιατί ο εκάστοτε πρωθυπουργός, ως υπεύθυνος για το συντονισμό του κυβερνητικού έργου και τη δραστηριότητα των υπουργών, δεν έχει συγκεκριμένα εργασιακά καθήκοντα και έτσι, έχει το προτέρημα του χρόνου να έχει πλήρη εποπτεία των υφισταμένων του. Δεύτερον, είναι η φιλοτέχνηση του ηγετικού ‘προεδρικού’ προφίλ από τα μέσα, έντυπα και ηλεκτρονικά, οφειλόμενο στις αλληπάλληλες συναντήσεις κορυφής των ηγετών, το αποκαλούμενο ‘summitry’, στο πλαίσιο διακρατικών και υπερεθνικών οργανισμών, όπως, επί παραδείγματι, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO. Το πεδίο της εξωτερικής πολιτικής παρέχει τη δυνατότητα στον εκάστοτε πρωθυπουργό να ενισχύει τη θέση του, έναντι της κυβέρνησής του. Επιπλέον οι Ολλανδοί ψηφοφόροι βλέπουν τον πρωθυπουργό τους να συνομιλεί με τον πρόεδρο των Η.Π.Α., τον καγκελάριο της Γερμανίας και το Βρετανό πρωθυπουργό, γεγονός, επίσης, ενισχυτικό της θέσης του Ολλανδού ηγέτη.

Ο εκάστοτε Ολλανδός πρωθυπουργός, ως ο κατεξοχήν διαμορφωτής της πολιτικής ατζέντας (agenda setter), έχει συχνές συναντήσεις με όλους τους αρχηγούς των κομμάτων του συνασπισμού ή της συνεργασίας, στο πλαίσιο του κυβερνητικού σχήματος, και τον πρώτο λόγο στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Επίσης το γεγονός ότι η επίσημη ολομέλεια του υπουργικού συμβουλίου γίνεται μόνο για την επικύρωση των αποφάσεων, που λαμβάνονται ήδη σε ανεπίσημες διμερείς ή ολιγομελείς συναντήσεις του πρωθυπουργού και του αρμόδιου ή αρμόδιων υπουργών, συγκλίνουν στην ‘προεδροποίηση’ της ολλανδικής πολιτικής στο κυβερνητικό επίπεδο.

Η στελέχωση του πρωθυπουργικού γραφείου με ειδικούς συμβούλους και επαγγελματίες επικοινωνιολόγους είναι άλλη μία ένδειξη της ενισχυμένης θέσης του πρωθυπουργού ενδοκυβερνητικά. Εξάλλου, τα τελευταία χρόνια η αύξηση της μακροβιότητας των κυβερνήσεων στην Ολλανδία και η ευχέρεια στον πρωθυπουργό να ανασχηματίζει το υπουργικό συμβούλιο αποτελεί ακόμη μία ένδειξη της ενισχυμένης θέσης του πρωθυπουργού ενδοκυβερνητικά.

3.6.2. Το κομματικό πρόσωπο.

Τα πολιτικά κόμματα στην Ολλανδία είναι οικονομικά εξαρτώμενα από τις εισφορές των μελών τους, καθότι η κρατική επιχορήγηση είναι αρκετά χαμηλή, λόγω του ότι η χρηματική ενίσχυση δίνεται μόνο για συγκεκριμένους σκοπούς, όπως για την έρευνα, την ανάπτυξη, τη συμμετοχή της νεολαίας στα κοινά κ.ά. Παραταύτα τα

περισσότερα κονδύλια, από τα κόμματα, χρησιμοποιούνται για εκλογικούς σκοπούς. Επίσης, σταδιακά, έχει γίνει η μεταβίβαση της εξουσίας από εξωκοινοβουλευτικά θεσμικά πρόσωπα, στους κομματικούς αντιπρόσωπους σε κόμμα και κυβέρνηση. Σε ό,τι αφορά την επιλογή των υποψήφιων βουλευτών, στα ολλανδικά κόμματα (PvdA, VVD, CDA), μόνο ένας ελάχιστος αριθμός αποφασίζει, με τον αρχηγό να έχει τον τελικό λόγο για την τελική κατάρτιση της λίστας των υποψήφιων. Τα υπόλοιπα μέλη της κυβέρνησης και του κόμματος απλά δεν ερωτώνται καθόλου ή στην καλύτερη περίπτωση απλά επικυρώνουν τα ήδη αποφασισμένα από την ηγετική ομάδα.

3.6.3. Το εκλογικό πρόσωπο.

Κατά τη διάρκεια των προεκλογικών εκστρατειών η επικέντρωση των μέσων στον ηγέτη, σε βαθμό που σε κάθε αναφορά στον ηλεκτρονικό και έντυπο τύπο ή την τηλεόραση να προσωποποιείται το κόμμα, η προβολή του πρωθυπουργού κάθε εβδομάδα για 15' και η ταυτόχρονη, δυσανάλογα μικρή, προβολή των υπουργών και των άλλων κομματικών ηγετών, συνηγορούν στην 'προσωποποίηση' και στο εκλογικό πεδίο, την περίοδο πριν την κάλπη. Στις βουλευτικές εκλογές του 1998, ο τότε πρωθυπουργός Wim Kok, είχε ποσοστό προβολής 16% επί του συνόλου των εκπομπών της ολλανδικής τηλεόρασης, ενώ, στις επόμενες, το 2002, σημαντική προβολή εκτός από τον πρωθυπουργό Balkenende (VVD) και τον ηγέτη της αντιπολίτευσης Wouter Bos (PvdA), απολάμβανε και ο λαϊκιστής ακροδεξιός Pim Fortuyn. Το 2002, το 65% των μέσων, τύπου και τηλεόρασης, επικέντρωσαν στο πρόσωπο των ηγετών το ενδιαφέρον τους, λίγες ημέρες πριν τις εκλογές.

Η 'προσωποποίηση' της πολιτικής είχε επίδραση και στην εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, καθώς η ψήφος με ιδεολογικά, κομματικά και κοινωνικά κριτήρια, βάσει κοινωνικής τάξης, ολοένα και μειώνεται, ενώ η υπερψήφιση προσώπου, ως επικεφαλής κομματικού σχηματισμού, σε συνδυασμό με τις προγραμματικές του θέσεις, έχει σημειώσει άνοδο. Ενδεικτικά στις εκλογές του 1971, με κριτήρια προσωπικότητας του ηγέτη ψήφισε το 2%, ενώ στις αντίστοιχες του 1998, με οδηγό το ίδιο κριτήριο, ψήφισε το 15%. Έτσι, η διάβρωση των κοινωνικών και ιδεολογικών διαφορών και η προγραμματική σύγκλιση των

κομμάτων έχει αυξήσει την προτίμηση των ψηφοφόρων στα πρόσωπα και τους ηγέτες καθαυτούς, πέραν των ιδεολογικών τους καταβολών.⁴⁶

3.7. Το κοινοβουλευτικό σύστημα της Δανίας.

3.7.1. Το κυβερνητικό/εκτελεστικό πρόσωπο.

Η ενδυνάμωση της εκτελεστικής εξουσίας έναντι της νομοθεσίας είναι μία σταθερά στην ευρωπαϊκή κεντρική πολιτική. Στην περίπτωση της Δανίας, ο εκάστοτε πρωθυπουργός έχει τη δυνατότητα να διορίζει και να απολύει του υπουργούς, οι οποίοι μπορεί να είναι και αναλώσιμοι, λόγω της πιθανότητας του ανασχηματισμού, με τις εξαιρέσεις των ισχυρών υπουργών των Οικονομικών και των Εξωτερικών και τον περιορισμό, ως ένα βαθμό από τους κυβερνητικούς συμμάχους, στο πλαίσιο των κυβερνητικών συνασπισμών. Η περίοπτη και ισχυρή, θεσμικά, θέση του πρωθυπουργού έναντι των υπουργών του, η μακροήμερευση των οποίων στον υπουργικό θώκο βρίσκεται στην ευχέρεια του πρώτου, αυξάνει την 'πειθαρχία' στο πρόσωπο του πρώτου. Οι πρωθυπουργοί Poul Schluter (1982-1993), το 1986 και ο Poul Nygyp Rasmussen, την περίοδο 1993-2001, προέβησαν σε 9 αλλαγές υπουργών ο πρώτος και σε 12 ο δεύτερος, συνυπολογίζοντας, βέβαια, ότι στη δεύτερη περίπτωση είχαν μεσολαβήσει εθνικές εκλογές.

Ένα πρόσθετο γνώρισμα της 'προεδροποίησης' της εκτελεστικής εξουσίας, είναι ο έλεγχος που ο πρωθυπουργός ασκεί στο υπουργικό συμβούλιο, μέσω των υπουργικών επιτροπών. Στις εβδομαδιαίες υπουργικές συνεδριάσεις των επιτροπών, σε πλήρη σύνθεση, προεδρεύει ο πρωθυπουργός, όμως εκεί δεν συζητούνται όλα τα θεματικά, των υπουργείων, ζητήματα λόγω της μη εμπλοκής του ενός υπουργού στα θέματα του άλλου, κυρίως για χαρτοφυλάκια που δεν σχετίζονται μεταξύ τους. Στην απαρτία του υπουργικού συμβουλίου παρουσιάζονται τα ήδη προαποφασισμένα νομοσχέδια της κυβέρνησης, λίγο πριν την κατάθεσή τους, για ψήφιση, στο κοινοβούλιο. Ο πρωθυπουργός, συνήθως, είναι μέλος και προεδρεύει σε όλες τις επιτροπές, δείγμα της 'προεδροποίησης' της εκτελεστικής εξουσίας. Ενδεικτικό της ανάμειξης του πρωθυπουργού με ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, προνομιακό, άλλωστε, πεδίο των πολιτικών ηγετών, είναι η συμμετοχή του Poul Nygyp Rasmussen, κατά την οκταετή θητεία του, σε επτά επιτροπές, από τις οποίες οι

⁴⁶ Fiers Stefan, Krouwel Andre, «The Low Countries: From Prime Minister to President-Minister», *The Presidentialization of Politics. A comparative Study of Modern Democracies*, ed. Oxford University Press, New York, 2005., σσ. 130-148.

τέσσερις σχετίζονταν με τα εξωτερικά θέματα, κυρίως για ευρωπαϊκά ζητήματα. Επιπλέον, ο πρωθυπουργός έχει επιρροή ακόμη και στην πρόσληψη αξιωματούχων και ειδικών συμβούλων για τη στελέχωση του κάθε υπουργείου.

Η άνοδος, το 2001, του Anders Fogh Rasmussen, επέφερε αλλαγές στην πρότερη πρόσληψη μεγάλου αριθμού συμβούλων στο πρωθυπουργικό γραφείο και επικοινωνιολόγων για τις εκλογικές εκστρατείες και τη σχέση με τα μέσα. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους πρωθυπουργούς, η επιλογή ενός πιο ευέλικτου σχήματος συμβούλων, από τον Anders Fogh Rasmussen και οι εβδομαδιαίες συναντήσεις, παρουσία του πρωθυπουργού, των συμβούλων αυτών με τον προσωπικό επικοινωνιολόγο του πρωθυπουργού, αποσκοπούσαν στον καλύτερο συντονισμό και χάραξη της επικοινωνιακής στρατηγικής του κόμματος. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, το 2003, ο ίδιος, με ένα στενό κύκλο υπουργών και βουλευτών, αποφάσισαν τη στρατιωτική αποστολή δυνάμεων στο Ιράκ, στο πλαίσιο των συμβατικών υποχρεώσεων στο NATO. Η παραπάνω, αντιδημοφιλής, για την ειρηνόφιλη κουλτούρα των σκανδιναβικών κρατών, απόφαση, είναι ενδεικτική της αυτονομίας των πολιτικών ηγετών στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

3.7.2. Το κομματικό πρόσωπο.

Η ανάδειξη του εκάστοτε κομματικού ηγέτη μέσα από εσωκομματικές εκλογικές διαδικασίες, με δικαίωμα ψήφου στα κομματικά στελέχη και μέλη, είναι μία αυξανούσα τάση των δανικών πολιτικών κομμάτων, αν και στις περισσότερες των περιπτώσεων ο υποψήφιος είναι μόνο ένας. Βέβαια, μέχρι τη δεκαετία του 1990, παρά το δικαίωμα των τοπικών κομματικών οργανώσεων στην ψηφοφορία, για την ανάδειξη ηγέτη, χρειαζόταν και η επίσημη αποδοχή των αποτελεσμάτων από τα πολιτικά κόμματα. Αυτό απορρέει από το καταστατικό του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, του σοσιαλιστικού λαϊκού κόμματος και του χριστιανικού λαϊκού κόμματος. Στα υπόλοιπα κόμματα, οι τοπικές οργανώσεις είχαν αυτονομία δράσης σε αυτά τα ζητήματα. Από το 2000, η εσωκομματική διαδικασία ανάδειξης ηγέτη, από τα κομματικά μέλη, ισχύει για όλα τα κόμματα, στη Δανία. Αυτό ενισχύει τη θέση του αρχηγού, εσωκομματικά, καθώς, μέσω της παραπάνω διαδικασίας, υπερφαλαγγίζονται τα μεσαία στελέχη και οι κομματικοί ακτιβιστές, οι οποίοι μπορούν να δημιουργήσουν περισσότερα προβλήματα στον ηγέτη από ότι τα πολυάριθμα, αλλά ανίσχυρα στην κομματική ιεραρχία, μέλη του κόμματος. Τέλος, οι

κρατικές επιχορηγήσεις στα κόμματα, και οι εισφορές των κομματικών μελών αυξάνουν τους διαθέσιμους πόρους για τους ηγέτες, πέραν του εξειδικευμένου προσωπικού και των συμβούλων που μπορούν να προσλαμβάνουν. Παραταύτα, στο εσωκομματικό πεδίο, ο βαθμός ‘προεδροποίησης’, των κομματικών ηγετών, θεωρείται μέτριος.

3.7.3. Το εκλογικό πρόσωπο.

Πέραν των έντυπων μέσων, η είσοδος της τηλεόρασης, τη δεκαετία του 1950, και αρκετά αργότερα του διαδικτύου, έχει τροποποιήσει τον τρόπο κάλυψης των προεκλογικών εκστρατειών από τα μέσα, έντυπα, οπτικοακουστικά και ηλεκτρονικά. Έτσι, ενώ η τηλεόραση αποτελεί σημαντικό μέσο ως προς την ενημέρωση των πολιτών, το διαδίκτυο παρέχει τη δυνατότητα της άμεσης επικοινωνίας των ηγετών με τους πολίτες και τους οπαδούς τους. Επιπλέον, σύμφωνα με το Σύνταγμα, τα κόμματα πρέπει να εκπροσωπούνται ισομερώς στην κρατική τηλεόραση, ενώ απαγορεύονται, σε κρατικό ράδιο και τηλεόραση, οι κομματικές διαφημίσεις. Από την άλλη, οι τηλεοπτικές εκπομπές, την περίοδο των εκλογών, δίνουν βαρύτητα στους πολιτικούς ηγέτες, κρατώντας, ωστόσο, σχετική ισορροπία μεταξύ του πρωθυπουργού και των ηγετών των κομμάτων της αντιπολίτευσης. Σε κάθε περίπτωση, η κάλυψη των προεκλογικών εκστρατειών από τα μέσα, έχει γίνει ολοένα και πιο ‘προεδρική’ λόγω του ότι το ‘πρόσωπο’ είναι το ‘μήνυμα’.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των δανικών εκλογών, πέραν της ‘προσωποποίησης’, είναι η εμπέδωση ενός ‘διπολικού’ εκλογικού αγώνα, μεταξύ του εκάστοτε κατόχου του πρωθυπουργικού θώκου και του σφετεριστή αυτού, του αρχηγού της αξιωματικής αντιπολίτευσης. Δεδομένου του πολυκομματικού συστήματος, των κυβερνήσεων συνεργασίας ή συνασπισμού, στο πλαίσιο της συναινετικής δημοκρατίας, το 1/3 των εκλογικών αναμετρήσεων δεν είναι ‘διπολικές’, αλλά ‘πολυπολικές’, καθώς ενίοτε, προκύπτει και τρίτος, ακόμη και τέταρτος διεκδικητής της πρωθυπουργίας.

Σε ότι αφορά τη βαρύτητα των κομματικών μηχανισμών στην προβολή του ηγέτη τους, κατά τις εκλογικές αναμετρήσεις, από το 1990, υπάρχει μία τάση επικέντρωσης στο πρόσωπο του ηγέτη, όχι όμως σε βαθμό που να τεκμηριώνει την ‘προεδροποίηση’ της εκλογικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα, οι αντιπολιτευόμενοι σοσιαλδημοκράτες πρόβαλλαν το ηγετικό προφίλ του Poul Nygyp Rasmussen, όταν πρωθυπουργός ήταν ο συντηρητικός Poul Schluter. Στις εκλογές του 1998 και του

2001, οι διαφημίσεις των περισσότερων πολιτικών κομμάτων στις εφημερίδες, συνοδεύονταν πάντα από τη φωτογραφία του ηγέτη τους.

Εξάλλου, στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1990 και του 1998, προϋπόθεση της επικέντρωσης των κομμάτων στην προβολή του ηγέτη τους, ήταν η δεδηλωμένη του δημοφιλία εσωκομματικά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των σοσιαφιλελεύθερων στις εκλογές του 1988, όταν η υπερπροβολή του ηγέτη τους, εις βάρος της προβολής της κοινοβουλευτικής δράσης του κόμματος, είχε ως αντίκτυπο την εκλογική τους συρρίκνωση. Τέλος, από την ανάλυση των εθνικών εκλογών του 1971, του 1994 και του 1998, δεν υπάρχει σαφής τάση, στη δανική περίπτωση, ότι ο ηγέτης επηρεάζει θετικά, για τον ίδιο και το κόμμα του, την εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων.

Συμπεράσματα.

Η εκτενής και λεπτομερειακή, κατά το δυνατόν, εξέταση του φαινομένου της ‘προεδροποίησης’ και των συνεπακόλουθων παραμέτρων της, στις σημαντικότερες φιλελεύθερες δημοκρατίες του δυτικού κόσμου, με ανάλυση τόσο ποιοτικών όσο και ποσοτικών δεδομένων, κατέδειξε, αναμφίβολα, τον υψηλό βαθμό, σε έκταση και ένταση, της ‘προεδροποίησης’ της σύγχρονης πολιτικής. Η εξέλιξη αυτή συνεπάγεται, ως αναλυτικά παρουσιάσθηκε παραπάνω, την ενδυνάμωση του ρόλου και της θέσης του εκάστοτε πολιτικού ηγέτη, στο πλαίσιο του πολιτικού συστήματος κάθε κράτους, σε εσωκομματικό, ενδοκυβερνητικό και σε επικοινωνιακό επίπεδο, σε βαθμό που η ‘υποψηφιοκεντρική’ εκλογική εκστρατεία και η υψηλή δημοφιλία των πολιτικών ηγετών, τους προσδίδει μία οιασδήποτε ‘προσωπική εντολή’ από τους ψηφοφόρους για περαιτέρω αυτονομία από τα κυβερνητικά και τα κομματικά στελέχη. Η διαδικασία αυτή, με διακριτές διαφοροποιήσεις, απαντάται σε όλους τους τύπους δημοκρατικών καθεστώτων, στα προεδρικά, τα ημι-προεδρικά και τα κοινοβουλευτικά.

Ως συνακόλουθα των παραπάνω τα εκλογικά αποτελέσματα καθορίζονται περισσότερο από την προσωπικότητα των πολιτικών ηγετών και λιγότερο από την ιδεολογία και το πρόγραμμα των πολιτικών κομμάτων. Επιπλέον, οι κυβερνητικές αποφάσεις λαμβάνονται περισσότερο από τα στενά επιτελεία των ηγετών και λιγότερο από τα συλλογικά κομματικά όργανα του κυβερνώντος κόμματος. Άλλωστε οι πόροι εξουσίας που βρίσκονται στη διάθεση των πολιτικών ηγετών, καθιστούν δυνατό να επιβάλλουν, οι τελευταίοι, τη δική τους οπτική αντιμετώπισης των ποικίλων και πολυδιάστατων ζητημάτων και να λαμβάνονται οι επιθυμητές, για τους ηγέτες, αποφάσεις.

Παραταύτα, η πληθώρα των διαθέσιμων πόρων, αποτελεί ‘δίκικοπο μαχαίρι’ για τους πολιτικές ηγέτες, όταν η διαχείρισή τους από τους ηγέτες, όπως η προβολή αυτών στα μέσα ενημέρωσης, δεν είναι αποτελεσματική, σε βαθμό που το ‘συγκριτικό πλεονέκτημα’, έναντι του κόμματος και της κυβέρνησης να τίθεται εν αμφιβόλω απόρροια της μειούμενης δημοφιλίας τους. Άλλωστε, αρκετές εμπειρικές επιστημονικές μελέτες, των τελευταίων ετών, σχετικές με την ανάλυση του φαινομένου της ‘προσωποποίησης’ ή ‘προεδροποίησης’ της πολιτικής, στις σύγχρονες δυτικοευρωπαϊκές δημοκρατίες, έδειξαν διφορούμενα αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί ότι παρά τη ροπή προς ένα ‘προσωποποιημένο’

πολιτικό σύστημα, δεν υπάρχει μία σταθερή τάση αύξησης της 'ισχύος' του εκάστοτε ηγέτη σε ενδοκυβερνητικό και εσωκομματικό πλαίσιο, γεγονός που εκκινά μέσω της εκλογικής του αναγνωσιμότητας και αποδοχής από τους ψηφοφόρους. Επιπλέον, ακόμη και στα ίδια κράτη, ως προς την 'προσωποποίηση' ή 'προεδροποίηση' παρατηρούνται διαφορές, σε βαθμό που η προσωπικότητα του ηγέτη, το χάρισμα και οι ειδικές του δεξιότητες, ως προς τη διαχείριση των διαθέσιμων πόρων εξουσίας, να διαδραματίζουν τον καθοριστικότερο παράγοντα για το εξεταζόμενο φαινόμενο.

Συνεπώς, παρά τις υφιστάμενες συνθήκες, της αυξημένης επιρροής των μέσων ενημέρωσης, της διάβρωσης των κοινωνικών και ιδεολογικών διαφορών, του παγκοσμιοποιημένου μοντέλου διακυβέρνησης κ.ά. η υποκειμενική παράμετρος των προσωπικών δεξιοτήτων του ηγέτη, επισκιάζει, εν μέρει, τα παραπάνω, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να τεκμηριωθεί, πλήρως, η θέση περί 'προεδροποίησης', πολλώ δε μάλλον να παγιωθεί ως 'σταθερά' των σύγχρονων δυτικών δημοκρατικών καθεστώτων.

Βιβλιογραφία.

Ελληνόγλωσση:

- Κουτσούκης Σ. Κλεομένης, Η πολιτική ηγεσία. Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση πολιτικών ηγετών, εκδ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ, Αθήνα, 1990.
- Μακρής Σπύρος, Πολιτική ηγεσία και άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Το δημοκρατικό μοντέλο διακυβέρνησης, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2007.
- Παπάζογλου Γ. Μάνος, Σύγχρονη πολιτική ηγεσία. Κρίση και νέα θεμέλια διακυβέρνησης, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2012.

Ξενόγλωσση:

- Ball Alan R.- Peters B. Guy, Σύγχρονη Πολιτική και Διακυβέρνηση. Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη, εκδ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ, Αθήνα, 2001.
- Dowding Keith, «The Prime Ministerialisation of the British Prime Minister», Parliamentary Affairs, issue 66, pp. 617-635, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Elcock Howard, Political Leadership. New Horizons in Public Policy, ed. Edward Elgar Publishing, Northampton Massachusetts, 2001.
- Joseph Masciulli, Mikhail Mochanov, Andy W. Knight, «Political Leadership in Context», The Ashgate Research Companion to Political Leadership, ed. Ashgate Publishing Limited, Farnham, England, 2009.
- Nye Jr. Joseph S., The Powers to Lead, Oxford University Press, New York, 2008.
- Poguntke Thomas, Webb Paul, The Presidentialization of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies, Oxford, 2005.
- Poguntke Thomas, Webb Paul, «Party Leadership in the Age of Presidentialization: Lessons from Germany and Britain», World Congress Of International Political Science Association, pp. 1-31, Madrid, 2012.
- www.academia.edu/.../The_Presidentialization_of_Politi..., Webb Paul, Poguntke Thomas, Kolodny Robin, «The Presidentialization of Party

Leadership? Evaluating Party Leadership and Party Government in the Democratic World», pp. 77-98, Proof, 2012.

- Helms Ludger, Presidents, Prime Ministers and Chancellors. Executive Leadership in Western Democracies, ed. Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Kriesi Hanspeter, «Personalization of national election campaigns», Party Politics, issue 18, pp. 825-844, ed. Sage, Zurich, 2011.
- Van Aelst, Sheaffer Tamir, Stanyer James, «The personalization of mediated political communication: A review of concepts, operationalizations and key findings», Journalism, issue 13, pp. 203-220, ed. Sage, Antwerpen, 2012.

Summary.

The presidentialization thesis of the modern politics, in western european countries, has been emerged over the last three decades, to the extent that the role of prime minister has becoming even more presidentialized, resembling those of the U.S. president counterpart. That, somehow, ‘personalization’ of politics concerns all the types of democratic regimes: presidential, semi-presidential and parliamentary.

This process occurs due to a wide range of decisive factors, such as the erosion of the social and ideological cleavages and the following weakening of the parties’ role through the political system, the role of the mass media where the focus on the political leaders and the candidate-centred election campaigns modify the standards of the previous era. Furthermore, the internationalization of politics means that the most crucial questions can be dealt with via multilateral political co-ordination, which entails even less jurisdictions for the political parties, the national parliaments and cabinets in favour of political leaders. Lastly, the hollowing-out strategies, in order to overwhelm problems of ‘ungovernability’.

On the one hand, all of those above demonstrate an increasing centralization of power to the chief of the state, regardless of being president or prime minister, whereas on the other hand, the empirical evidence and such an invariable number of studies associated with the ‘personalization’ or else ‘presidentialization’ thesis, show ambiguous and mixed results. In each country, the cultural, the social and other differences, the existence or absence of gifted leaders and the means by which handle the available sources.

Key words:

Cabinets, election campaigns, leaders, parliament, parties, personalization, politics, president, presidentialization, prime minister, sources.

Θεσσαλονίκη 2017

